

BALKANİSTİK

DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ

e-ISSN: 2687-2234

YIL: HAZİRAN 2025

CİLT: 7

SAYI: 1

EDİRNE

BALKANİSTİK DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ

Cilt: 7

Sayı: 1

Haziran 2025

JOURNAL OF BALKANISTIC LANGUAGE AND LITERATURE

Volume: 7

Issue: 1

June 2025

e-ISSN: 2687-2234

Edirne

BALKANİSTİK
DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ
Cilt: 7, Sayı: 1, Haziran 2025

JOURNAL OF BALKANISTIC
LANGUAGE AND LITERATURE
Volume: 7, Issue: 1, June 2025

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı Adına Sahibi | Owner

Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ (Dekan/Dean)

Editör | Editor

Doç. Dr. Yasemin GÜRSOY • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye

Editör Yardımcısı | Co-Editor

Dr. Taner ŞEN • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye

Alan Editörleri | Field Editors

Prof. Dr. Amina ŞİLJAK-JESENKOVIĆ • Balkan Dilleri ve Edebiyatları • Saraybosna Üniversitesi, Saraybosna/Bosna Hersek
Prof. Dr. İbrahim Alper ARISOY • Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı • Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye
Prof. Dr. Lindita Khanari LATİFİ • Balkan Dilleri ve Edebiyatları • Tiran Üniversitesi, Tiran/Arnavutluk
Doç. Dr. Kevser TETİK • Rus Dili ve Edebiyatı • Anadolu Üniversitesi, Eskişehir/Türkiye
Doç. Dr. Sadık HACI • Bulgar Dili ve Edebiyatı • Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye
Dr. Serap BOZKURT GÜVENEK • Türk Dili ve Edebiyatı • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye

Yazı İşleri Müdürü | Director of Publication

Doç. Dr. Dolunay KUMLU • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye

Dil Editörleri | Language Editors

Prof. Dr. Kerima FİLAN • Boşnakça/Bosnian, Saraybosna Üniversitesi, Saraybosna/Bosna Hersek
Prof. Dr. Meryem SALİM-AHMET • Bulgarca/Bulgarian, Şumen Üniversitesi, Şumnu/Bulgaristan
Doç. Dr. Esra ÖZKAYA • İngilizce/English, İstanbul Üniversitesi, İstanbul/Türkiye
Doç. Dr. Harun GÖÇERLER • Almanca/Deutsch, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ/Türkiye
Doç. Dr. Nursel DİNLER • Türkçe/Turkish, Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye
Dr. Aslı DAMAR ÇAKMAK • Yunanca/Greek, İstanbul Üniversitesi, İstanbul/Türkiye
Dr. Gülhanım Bihter GÜLER • Rusça/Russian, Ordu Üniversitesi, Ordu/Türkiye
Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK • Arnavutça/Albanian, Yunus Emre Enstitüsü, Priştine/Kosova
Dr. Viktor TRAJANOVSKI • Makedonca/Macedonian, Kiril Metodi Üniversitesi, Üsküp/Makedonya

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr. Alena CATOVIĆ • Saraybosna Üniversitesi, Saraybosna/Bosna Hersek
Prof. Dr. Isa MEMİSHİ • Priştine Üniversitesi, Priştine/Kosova
Prof. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye
Prof. Dr. Gamze ÖKSÜZ • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara/Türkiye
Doç. Dr. Menent SHUKRIEVA • Şumen Üniversitesi, Şumnu/Bulgaristan
Doç. Dr. Önder ÇANGAL • Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep/Türkiye

İnternet Sayfası | Internet Page

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/balkanistik>

Taranan ve Dizinlenen İndeksler | Abstracted and Indexed in

TRDİZİN

Kapak Tasarım | Cover Design

Dr. Taner ŞEN

Dizgi | Page Layout

Arş. Gör. Atilla BİRBİR

Arş. Gör. Noyan HACİPAŞAOĞLU

Dergi Hakkında | About the Journal

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Journal of Balkanistic Language and Literature is a double blind peer-reviewed international journal published twice a year June and December.

İletişim | Contact

Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye Edebiyat Fakültesi Balkan Yerleşkesi, Edirne -Türkiye
Tel.: 0284 235 95 27 Faks: 0284 235 95 22 e-posta: balkanistik@trakya.edu.tr

Danışma Kurulu | Advisory Board

- Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye
Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye
Prof. Dr. Andrii ARTEMENKO • Kharkiv Devlet Tasarım ve Sanat Akademisi, Harkov/Ukrayna
Prof. Dr. Ergin JABLE • Priştine Üniversitesi, Priştine/Kosova
Prof. Dr. Éva CSÁKÍ • Péter Pázmány Katolik Üniversitesi, Budapeşte/Macaristan
Prof. Dr. Georgios SALAKİDİS • Demokritus Trakya Üniversitesi, Gümölcine/Yunanistan
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN • Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa/Türkiye
Prof. Dr. Mustafa ALTUN • Sakarya Üniversitesi, Sakarya/Türkiye
Prof. Dr. Nuran MALTA-MUHAXHERİ • Priştine Üniversitesi, Priştine/Kosova
Prof. Dr. Türkan OLCAY • İstanbul Üniversitesi, İstanbul/Türkiye
Prof. Dr. Zeynep ZAFER • Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye
Doç. Dr. Amir DURANOVIĆ • Saraybosna Üniversitesi, Saraybosna/Bosna Hersek
Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK • Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye
Doç. Dr. Seda İLMEK • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye
Dr. Fatos DİBRA • Tiran New York Üniversitesi, Tiran/Arnavutluk
Dr. İsa SÜLÇEVSI • Priştine Üniversitesi, Priştine/Kosova
Dr. Mirsad TURANOVIĆ • Saraybosna Üniversitesi, Saraybosna/Bosna Hersek
Dr. Nevena GRAMATİKOVA • Bulgaristan Milli Kütüphanesi, Sofya/Bulgaristan

Bu Sayının Hakemleri | Referees of This Issue

Prof. Dr. Birsen KARACA • Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye
Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN • Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane/Türkiye
Prof. Dr. İbrahim Alper ARISOY • Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye
Prof. Dr. Sertan ALİBEKİROĞLU • Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep/Türkiye
Prof. Dr. Rezan KARAKAŞ • Siirt Üniversitesi, Siirt/Türkiye
Doç Dr. Badegül CAN EMİR • Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon/ Türkiye
Doç Dr. Bülent BAYRAM • Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli/Türkiye
Doç Dr. Hanife ERDOĞAN YAŞARSOY • Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu/Türkiye
Doç Dr. İlker TOSUN • Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli/Türkiye
Doç Dr. Mazhar BAL • Akdeniz Üniversitesi, Antalya/Türkiye
Doç Dr. Uluhan ÖZALAN • Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu/Türkiye
Dr. Fatma ATAĞLI SAÇAK • Hitit Üniversitesi, Çorum/Türkiye
Dr. Maria NTİSLİ • Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye
Dr. Nezih TATLICAN • Pamukkale Üniversitesi, Denizli/Türkiye
Dr. Nurbanu DURAN • İstanbul Üniversitesi, İstanbul/Türkiye
Dr. Saim ÖRNEK • Nevşehir/Türkiye
Dr. Uğur SEZER • Eskişehir/Türkiye

Bu Sayının Alan Editörleri | Field Editors of This Issue

Prof. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye
Doç. Dr. Nursel DİNLER • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye
Doç. Dr. Selma Sol • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye
Dr. Feim GASHİ • Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli/Türkiye
Dr. Taner ŞEN • Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Araştırma Makaleleri | Research Articles

Samet YERKÖY

GÜNEY SLAV DİL GRUBU VE RUS DİLİ ARASINDAKİ DİLSEL PARALELLİKLER
VE FARKLILIKLAR

1-24

Esra ELMACIOĞLU

TOPLUMSAL CİNSİYET VE MİLİTARİZM ÜZERİNE BİR ELEŞTİRİ: YEVGENİ
ZAMYATİN'İN "DÜNYANIN BİR UCUNDA" ESERİ

25-39

Gülten HALİLOĞLU

BOSANSKI PRIJATELJ DERGİSİ'NDE YER ALAN TÜRKÇE SÖZ VARLIKLARI
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

40-57

Tolga DİLLİOĞLU

ARNAVUTÇANIN GEG VE TOSK DİYALEKTLERİNİN FONETİK AÇIDAN
BELİRLEYİCİ UNSURLARININ STANDART YAZIM DİLİNDEKİ YERİ

58-84

Kadriye TÜRKAN

BAMSI BEYREK BOYUNUN KUZEY MAKEDONYA VARYANTI ÜZERİNE
TESPİTLER

85-96

Ömer KEMİKSİZ

ULUSLARARASI ÖĞRENCİ VE ÖĞRETİM ELEMANI HAREKETLİLİĞİ
BAĞLAMINDA TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ

97-124

Aslı DAMAR ÇAKMAK

ÇAĞDAŞ YUNAN EDEBİYATINDA SÜRREALİZM AKIMININ DOĞUŞU:
ANDREAS EMBEİRİKOS'UN *İPSİKAMİNOS* ADLI ŞİİR DERLEMESİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME

125-146

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1628283
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025; 7(1): 1-24
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2025; 7(1): 1-24

GÜNEY SLAV DİL GRUBU VE RUS DİLİ ARASINDAKİ DİLSEL PARALELLİKLER VE FARKLILIKLAR

Samet YERKÖY*

ÖZ: Bu çalışma, Güney Slav dil grubuna ait Sırpça, Makedonca ve Bulgarca ile Doğu Slav dil grubunda yer alan Rus dili arasındaki dilsel paralellikleri ve farklılıkları dil bilimsel, ses bilimsel ve kültürel bağlamda ele almaktadır. Çalışma, Hırvatça, Boşnakça, Slovence ve Karadağca gibi diğer Güney Slav dillerini kapsam dışı bırakmaktadır. Slav dillerinin genel yapısı ve tarihsel gelişim süreçleri göz önüne alınarak, Güney Slav dillerinin Balkan Yarımadası'na özgü coğrafi ve kültürel etkilerle nasıl şekillendiği ve Rusçanın Doğu Avrupa'daki Slav dilleri arasında nasıl ayrı bir konum kazandığı incelenmiştir. Çalışmada karşılaştırmalı dil bilim yöntemi kullanılmış ve bu dillerin çekim sistemleri, ses bilimsel yapıları, sözcük hazineleri ile sosyokültürel faktörlerin dil üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Veriler, akademik kaynaklar, dil bilimsel çalışmalar ve literatür taraması yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın bulguları, ortak Slav kökenine rağmen, bu dillerin coğrafi, tarihsel ve kültürel koşullar nedeniyle önemli farklılıklar geliştirdiğini göstermekte, aynı zamanda dil bilimsel ve ses bilimsel düzeyde dikkat çekici paralelliklere de işaret etmektedir. Bu çalışma, Slav dilleri arasındaki bağların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Güney Slav Dilleri, Rusça, Karşılaştırmalı Dil Bilim, Dil Bilimsel Analiz, Kültürel Etkiler.

* Öğr. Gör. Dr., İstanbul Okan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, Rusça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, e-posta: samet.yerkoy@okan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2682-4986

OPEN ACCESS

© Copyright 2025 Yerköy

Cite as/Atıf: Yerköy, S. (2025). Güney Slav dil grubu ve Rus Dili arasındaki dilsel paralellikler ve farklılıklar. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 1-24.

Geliş Tarihi (Received): 28.01.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 04.03.2025

LINGUISTIC PARALLELS AND DIFFERENCES BETWEEN THE SOUTH SLAVIC LANGUAGE GROUP AND THE RUSSIAN LANGUAGE

ABSTRACT: This study examines the linguistic parallels and differences between Serbian, Macedonian, and Bulgarian, which belong to the South Slavic language group, and the Russian language, which is part of the East Slavic language group, in grammatical, phonological, and cultural contexts. The study excludes other South Slavic languages such as Croatian, Bosnian, Slovenian, and Montenegrin. Considering the general structure and historical development of Slavic languages, the study explores how South Slavic languages were shaped by the Balkan Peninsula's unique geographical and cultural influences and how Russian emerged as a distinct language among the Slavic languages of Eastern Europe. A comparative linguistic methodology was employed, analyzing the inflectional systems, phonological structures, lexical inventories, and the impact of sociocultural factors on these languages. Data were collected through academic sources, linguistic studies, and literature reviews. The findings reveal that, despite their shared Slavic origins, these languages have developed significant differences due to geographical, historical, and cultural factors while exhibiting notable grammatical and phonological parallels. This study aims to contribute to a deeper understanding of the connections among Slavic languages.

Keywords: South Slavic Languages, Russian, Comparative Linguistics, Linguistic Analysis, Cultural Influences.

Giriş

Slav dilleri, Avrupa'nın en büyük ve en karmaşık dil ailelerinden birini oluşturmaktadır. Bu diller, geniş bir tarihsel, kültürel ve dil bilimsel çeşitliliği içinde barındırmaktadır. Güney Slav dilleri olan Sırpça, Makedonca ve Bulgarca, hem tarihsel hem de coğrafi yakınlıkları nedeniyle özel bir alt grup olarak öne çıkmaktadır. Doğu Slav dillerinin bir temsilcisi olan Rusça ise, geniş coğrafi yayılımı ve siyasi etkisi sayesinde Slav dilleri ailesinde ayrı bir konuma sahiptir. Güney Slav dillerinin Balkan Yarımadası'ndaki kültürel ve tarihsel süreçlerden nasıl etkilendiği ile Rusçanın Doğu Avrupa'daki bağımsız evrimi arasındaki farklılıklar, Slav dilleri arasındaki bağlantıları anlamak için önemli bir zemin sunmaktadır.

Bu çalışma, Güney Slav dil grubuna ait diller ile Doğu Slav dil grubunda yer alan Rus dili arasındaki dilsel paralellikleri ve farklılıkları incelemektedir. Dil bilimsel, ses bilimsel ve kültürel bağlamda yapılan karşılaştırmalarla, bu dillerin ortak kökenlerine rağmen nasıl farklılaştığı ve birbirlerinden nasıl etkilendiği ortaya konmaktadır. Çalışmada, Güney Slav dillerinin Balkanlar'daki etnik ve kültürel etkilerle şekillendiği ve Rusçanın Doğu Avrupa'daki coğrafi ve tarihî bağlamda nasıl özgün bir evrim geçirdiği tartışılmaktadır. Bu bağlamda, Sırpça, Makedonca,

Bulgarca ve Rusça arasındaki dilsel benzerlikler ile farklılıklar üzerine bir analiz yapılmaktadır.

Mladenovic (1962, s. 18), Güney Slav dillerinin Balkanlar'ın etnik ve kültürel mozaïği içinde gelişirken, Osmanlı hâkimiyetinin yaklaşık beş asır süren etkisinin bu diller üzerinde önemli bir iz bıraktığını belirtmiştir. Osmanlı dönemi, yalnızca uzun süreli bir hâkimiyet dönemi olmakla kalmamış, aynı zamanda fetheden ve fethedilen arasındaki ilişkiler yoluyla dilsel etkileşim açısından zengin bir miras bırakmıştır. Aronova (2017, s. 644-645), Rusçanın özellikle Soğuk Savaş yıllarında bilimsel ve diplomatik bir dil olarak uluslararası alanda yükseldiğini ve UNESCO gibi organizasyonlarda İngilizce ve Fransızcanın yanında bir yardımcı dil olarak tanındığını ifade etmiştir. Bu durum, Rusçanın akademik ve siyasi söylemde kazandığı statüyü pekiştirmiş, kelime dağarcığı ve kullanım bağlamları açısından Slav dilleri arasındaki ayrışmayı etkilemiştir.

Güney Slav dil grubuna ait diller ile Doğu Slav dil grubunda yer alan Rusçanın karşılaştırılmasında kullanılan yöntem, dil bilgisel ve ses bilimsel yapılar ile kültürel etkilerin karşılaştırmalı analizine dayanmaktadır. Çekim sistemleri, fiil görünüşleri ve sözdizimsel özellikler gibi temel dil bilgisel unsurlar, bu dillerin benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktadır. Örneğin, Güney Slav dillerinde belirli tanımlık kullanımı ve geçmiş zaman yapılarına odaklanılırken, Rusçanın esnek sözdizimi ve özgün ses sistemleri, Doğu Slav dillerine özgü özellikleri vurgulamaktadır. Bu analiz, aynı zamanda, ortak kelime kökenlerini ve ödünç kelimelerin diller üzerindeki etkilerini de kapsamaktadır.

Tarihsel bağlam, Slav dillerinin ortak geçmişini ve bu geçmişin diller üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir unsurdur. Güney Slav dillerinin Osmanlı döneminde birbirleriyle etkileşimi, Balkanlar'daki dilsel çeşitliliği şekillendiren temel bir faktör olmuştur (Buribaeva, 2013, s. 100). Örneğin, Osmanlı döneminde Türkçeden alınan “ястык” (yastık), “капија” (kapı) ve “комишија” (komşu) gibi kelimeler, günlük dilde hâlâ yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu kelimeler, sadece dilsel bir alışverişi değil, aynı zamanda Balkan halklarının kültürel etkileşimlerini de yansıtmaktadır. Yastık, kapı ve komşu gibi Türkçe kökenli kelimeler, günlük hayatın unsurları olarak yerleşik yaşamın ve sosyal ilişkilerin bir parçası hâline gelmiştir. Bunun yanında, Osmanlı idari yapısının etkisi de dil üzerinde önemli bir iz bırakmıştır. Örneğin, Osmanlı idaresine ait “kadı”, “bey” ve

“paşa” gibi terimler, bu dillere entegre olarak kültürel bağlamda farklı bir etki yaratmıştır. Bu etkileşim, Slav ve Türk halkları arasındaki ilişkilerin, modern edebî dilin yapısında ve halk arasında kullanılan konuşma dilinde izlerini bırakmıştır. Ayrıca, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği’nin Bulgaristan üzerindeki etkisi, Bulgarcanın evriminde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle, Sovyetler Birliği’nin bilimsel ve teknolojik alanlardaki etkisi, Bulgarcaya Rusça kökenli kelimelerin girmesine yol açmıştır. Örneğin, “космонавт” (kozmonot) ve “спутник” (uydu) gibi kelimeler, bu dillere entegre olmuştur. Bunun yanında, Kiril alfabesinin kullanımının teşviki, Bulgarca ve Makedonca arasındaki dilsel ayrışmayı daha da belirgin hâle getirmiş ve Balkanlardaki Makedon sorunu, Makedoncaya da yansımıştır (Sfetas, 2012, s. 241-242). Makedonca, Bulgarcadan ayrı bir dil olarak tanınma sürecinde, dil bilgisel ve kelime bilgisel farklılıklarını vurgulayan bir dil politikası izlemiştir. Bu süreç, iki dil arasındaki dilsel ayrışmayı daha da derinleştirmiştir (Friedman, 2000, s. 174-175). Kelime bilgisi açısından, Makedoncada “девојка” (kız) kelimesi kullanılırken, Bulgarcada aynı anlam için “момиче” kelimesi tercih edilmektedir. Bu kelime farkları, iki dilin tarihsel evrim süreçlerindeki farklılıkları ve kültürel etkileri yansıtmaktadır. Dil bilgisi yapıları bakımından, Makedonca ve Bulgarca arasındaki önemli farklardan biri, geçmiş zaman kipinin kullanımındadır. Makedoncada geçmiş zaman için “напишав” (yazdım) şeklinde kullanılan fiil, Bulgarcada “написах” (yazdım) olarak ifade edilmektedir. Buradaki fark, fiil çekimlerinin farklı kökenlere dayanması ve geçmiş zamanın kullanımındaki yapısal farklardan kaynaklanmaktadır. Makedoncada, geçmiş zaman çekimleri genellikle daha basit ve düzenli bir yapıya sahipken, Bulgarcada geçmiş zaman daha karmaşık bir çekim sistemiyle ifade edilmektedir. Bu farklar, her iki dilin evrimi sırasında farklı dilsel etkilerin ve tarihsel gelişim süreçlerinin izlerini taşımaktadır.

Bu bağlamda, makale, Güney Slav dil grubuna ait diller ile Doğu Slav dil grubunda yer alan Rusça arasındaki dilsel benzerlikler ve farklılıklar üzerine odaklanarak, bu dillerin ortak kökenlerine rağmen nasıl farklılaştığını incelemeyi amaçlamaktadır. Slav dillerinin tarihsel süreçte farklı coğrafi, siyasi ve kültürel etkilerle nasıl şekillendiği, bu dillerin dil bilgisel, ses bilimsel ve kelime bilgisel yapıları üzerinden ele alınmaktadır. Özellikle Osmanlı döneminin Balkanlar’daki dilsel mirası ve Sovyetler Birliği’nin Doğu Avrupa’daki etkisi gibi faktörler, bu dillerin evriminde belirleyici rol oynamıştır. Bu çalışma, Slav dilleri arasındaki ilişkilerin ve evrimin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Dil Bilgisel ve Ses Bilimsel Paralellikler

Güney Slav dil grubuna ait dilleri ve Doğu Slav dil grubunda yer alan Rusçayı karşılaştıran dil bilgisel paralellikler, bu dillerin ortak Slav kökenine dayanmaktadır. Comrie ve Corbett (1993, s. 1-2), tüm Slav dillerinin Proto-Slavca olarak adlandırılan ortak bir kökenden türediğini belirtmektedir. Bu ortak köken, dil bilgisel yapıların benzerliğini açıklamakta önemli bir rol oynamaktadır. Slav dillerinin dil bilimsel özellikleri, bu ortak dilin yapısının çeşitli Slav dillerinde nasıl korunduğunu anlamak için bir temel oluşturmakta ve dilin evrimi hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu benzerlikler, sadece dil bilimsel bir mirası değil, aynı zamanda Slav halklarının tarihsel ve kültürel etkileşimlerini de yansıtmaktadır. Özellikle, Ortodoks Hristiyanlık ve Osmanlı Devleti gibi büyük kültürel etkiler, yalnızca kelime alışverişini değil, aynı zamanda dil bilgisel yapıları da etkilemiştir.

Bu bağlamda, özellikle fiil çekimleri, zamir kullanımı ve cümle yapıları, Slav dilleri arasında dil bilgisel açıdan birçok ortak noktayı ortaya koymaktadır. Rusça, Sırpça, Makedonca ve Bulgarca gibi dillerde, şahıs, zaman ve sayı kategorilerine göre değişen zengin bir çekim sistemi bulunmaktadır. Ayrıca, bu dillerin fiil sistemlerinde şimdiki zaman ve geniş zaman anlamlarının aynı çekimle ifade edilebilmesi, bu paralelliklerin önemli bir özelliği olarak dikkat çekmektedir. Örneğin, Rusçadaki “он читает” (o okur/okuyor) ve Sırpçadaki “он чита” (o okur/okuyor) gibi ifadeler, fiillerin hem kişinin hem de zamanın bilgisini içerdiğini göstermektedir. Benzer bir şekilde, Makedoncada “тој чита” (o okur/okuyor) ve Bulgarcada “той чете” (o okur/okuyor) cümleleri de, bu dillerin fiil çekim sistemindeki ortak özellikleri ve çoklu zaman kullanımını yansıtmaktadır. Osmanlı dönemi boyunca, Güney Slav dillerinde fiil çekiminde belirli değişikliklerin meydana geldiği gözlemlenmiştir. Özellikle yönetim dili olarak Osmanlı Türkçesi ile temas eden bölgelerde, bazı fiil kalıplarının günlük konuşma diline yerleştiği görülmektedir. Makedoncada, Osmanlı Türkçesi kökenli fiillerin bazıları günümüzde de kullanılmaktadır. Örneğin, Yaşar-Nasteva'nın (2001, s. 111-112) da belirttiği gibi, “бендиса” (beğenmek), “дајандиса” (dayanmak, tahammül etmek), “кабардиса” (kabarmak, böbürlenmek) ve “казандиса” (kazanmak, elde etmek) gibi fiiller, Osmanlı dönemindeki kültürel ve dilsel etkileşimin bir sonucu olarak Makedonca fiil sistemine entegre olmuştur.

Güney Slav dilleri grubu ile Rus dili arasındaki dil bilgisel paralellikler, Slav dillerinin ortak kökenine dayanan tarihsel bağlamda dikkat çekici örnekler sunmaktadır. Bu benzerlikler sadece fiil çekimleriyle sınırlı kalmamakta, isimlerin durum ekleri ve cinsiyet uyumu gibi dil bilgisel kategorilere de yayılmaktadır. İsim çekiminde, her iki dil grubu da benzer şekilde ekler kullanarak anlamı zenginleştirir. Örneğin, Rusçada “стол” (masa) kelimesi yalın hâlde iken, Sırpçada “сто,” Makedoncada “maca” ve Bulgarcada “maca” aynı şekilde kullanılmaktadır. Ancak ilgi hâlinde ele aldığımızda, Rusçada “стола” (masanın), Sırpçada “стола” (masanın), Makedoncada “на масата” (masanın), Bulgarcada ise “на масата” (masanın) ifadeleri, durum eklerinin işlev ve biçim açısından çarpıcı benzerlikler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu yapı, Slav dillerinin isim çekimindeki ortak özelliklerini açıkça yansıtmaktadır. Bu benzerlikler, Slav dillerinin ortak kökenini ve tarihsel süreçte yaşadığı dilsel evrimi gözler önüne sermektedir. Özellikle, bu dil bilgisel yapılar, Slav halklarının tarihsel ve kültürel etkileşimlerinin dil üzerindeki izlerini taşımaktadır.

Ayrıca cinsiyet uyumu da benzer şekilde işlemektedir; örneğin, Rusçada “красивый стол” (güzel masa), Sırpçada “лепи сто” (güzel masa), Makedoncada “убава маса” ve Bulgarcada “красива маса” ifadeleri, isim ve sıfat arasındaki uyumun ortak bir dil bilgisel kural olarak korunduğunu göstermektedir. Bu tür dil bilgisel özellikler, Slav dillerinin hem ortak kökenini hem de tarihsel süreçte yaşadığı kültürel etkileşimleri yansıtmaktadır.

Tablo 1

Rusça, Sırpça, Makedonca ve Bulgarcada Tamamlanmış ve Tamamlanmamış Fiil Kullanımı

Dil	Okumak (Tamamlanmamış)	Okumak (Tamamlanmış)	Yazmak (Tamamlanmamış)	Yazmak (Tamamlanmış)
Rusça	Он читает книгу	Он прочитал книгу	Она пишет письмо	Она написала письмо
Sırpça	Он чита књигу	Он је прочитао књигу	Она пише писмо	Она је написала писмо
Makedonca	Тој чита книга	Тој ја прочита книгата	Таа пишува писмо	Таа го напиша писмото
Bulgarca	Той чете книга	Той прочете книгата	Тя пише писмо	Тя написа писмото

Tablo 1'deki veriler, Güney Slav dil grubu ve Rus dili fiil sistemlerindeki temel benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktadır. Dört dilde de fiiller, eylemin tamamlanmış ya da devam eden bir süreç olup olmadığını ifade eden bir sisteme sahiptir. Tamamlanmış ve tamamlanmamış fiillerin varlığı, Slav dillerinin ortak kökenini yansıtan temel bir özelliktir. Rusçada bu durum fiillere eklenen ön eklerle sağlanırken, Güney Slav dil grubunda fiil çekimi ile ifade edilmektedir. Ayrıca, Makedonca ve Bulgarcada belirli artikeller bulunmakla birlikte, bunlar yalnızca tamamlanmış fiillere özgü olmayıp, tamamlanmamış fiillerle de kullanılabilir.

Sırpça ve Rusçada belirli artikkel bulunmadığından, tamamlanmışlık yalnızca fiilin çekiminde yapılan değişikliklerle ifade edilir. Sırpçada “Он је прочитао књигу” (O, kitabı okudu) ve “Она је написала писмо” (O, mektubu yazdı) cümlelerinde, “је прочитао” ve “је написала” fiilleri tamamlanmışlığı belirtmektedir. Rusçada ise “Он прочитао книгу” (O, kitabı okudu) ve “Она написала писмо” (O, mektubu yazdı) cümlelerinde “прочитао” ve “написала” fiilleri, ön ekleri sayesinde eylemin tamamlandığını açıkça göstermektedir. Bu durum, Slav dillerinde fiil sistemlerinin ortak kökene dayandığını ve farklı yollarla ifade edilse de tamamlanmışlık ve tamamlanmamışlık ayrımının dört dilde de önemli bir kategori olarak korunduğunu göstermektedir.

Tablo 2

Rusça, Sırpça, Makedonca ve Bulgarcada Olumsuzluk Örnekleri

Dil	Özne	Fiil	Nesne	Cümle	Çeviri
Rusça	Он	не читает (okumuyor)	книгу (kitabı)	Он не читает книгу	O kitabı okumuyor
Sırpça	Он	не чита	књигу	Он не чита књигу	O kitabı okumuyor
Makedonca	Тој	не чита	книга	Тој не чита книга	O kitabı okumuyor
Bulgarca	Той	не чете	книга	Той не чете книга	O kitabı okumuyor

Tablo 2'deki olumsuzluk yapısı, dört Slav dili arasında güçlü paralellikler göstermektedir. Olumsuzluk genellikle “не” veya “ни” önekleri ile sağlanmakta ve bu yapı hem fiillerle hem de zamirlerle kullanılabilir. Rusçada “Он не читает

книгу” (O, kitabı okumuyor) cümlesinde “не” öneki fiille birleşerek olumsuzluk yaratırken, aynı yapı Sırpçada “Он не чита књигу,” Makedoncada “Тој не чита книга” ve Bulgarcada “Той не чете книга” ifadelerinde de korunmaktadır.

Benzer bir şekilde, zamirlerle birleştiğinde de bu yapı değişmeden devam eder. Örneğin, Rusça “Никто не знает” (Hiç kimse bilmiyor) ifadesi, Sırpçada “Нико не зна,” Makedoncada “Никој не знае” ve Bulgarcada “Никой не знае” biçiminde paralellik göstermektedir. Bu benzerlikler, Slav dillerinin ortak kökenini yansıtan temel yapısal özelliklerden biridir. Olumsuzluğun fiillerle ve zamirlerle aynı kurallar çerçevesinde ifade edilmesi, bu dillerin dil bilgisel sistemlerinin ortak kökenini ve tarihsel sürekliliğini göstermektedir.

Tablo 3
Slav Dillerinde Sıfat Derecelendirme Örnekleri

Dil	Temel Sıfat (Uzun)	Karşılaştırma (Daha Uzun)	Üstünlük (En Uzun)
Rusça	длинный	длиннее	самый длинный
Sırpça	дуг	дужи	најдужи
Makedonca	долг	подолг	најдолг
Bulgarca	дълъг	по-дълъг	най-дълъг

Tablo 3’te gösterilen sıfatların karşılaştırma ve üstünlük derecelendirilmesi, Slav dillerindeki dil bilgisel benzerliklerin önemli bir örneğidir. Bu dillerde sıfatların temel hâllerine, karşılaştırma ve üstünlük anlamları eklemek için benzer yapılar kullanılmaktadır. Örneğin, Rusçada “красивый” (güzel) sıfatı, karşılaştırma derecesinde “красивее” (daha güzel) ve üstünlük derecesinde “самый красивый” (en güzel) biçiminde çekimlenmektedir. Rusçadaki en yüksek üstünlük derecesini ifade etmek için bazen “наи-” öneki de kullanılabilmektedir, ancak bu kullanım günlük dilde yaygın değildir ve daha çok edebî veya resmî dilde görülmektedir. Örneğin, “наикрасивейший” (güzeller güzeli) veya “наиболее красивый” (daha da güzel) gibi ifadeler, daha çok edebî dilde tercih edilmektedir. Sırpçada aynı sıfat “леп” (güzel), karşılaştırmada “лепши” (daha güzel) ve üstünlükte “најлепши” (en güzel) olarak çekimlenmektedir. Makedonca ve Bulgarcada da benzer bir yapı söz konusudur; Makedoncada “убав” (güzel) sıfatı, karşılaştırma derecesinde “поубав” (daha güzel) ve üstünlük derecesinde “најубав” (en güzel) şeklinde kullanılırken, Bulgarcada “красив” (güzel) sıfatı “по-красив” (daha güzel) ve “най-красив” (en

güzel) biçiminde çekimlenmektedir. Bu dillerde sıfat derecelendirmede kullanılan eklerin benzerliği, dil bilgisel yapılar arasında ortak bir temele işaret etmektedir. Slav dillerinin tarihsel gelişimi göz önüne alındığında, sıfatların derecelendirilmesinde kullanılan eklerin bu dillerin dil bilgisel evriminde paralel bir şekilde işlediği görülmektedir. Her ne kadar her dilin kendine has bazı farklılıkları olsa da, genel yapılar arasındaki benzerlik, Slav dillerinin dil bilgisel olarak ne kadar iç içe geçmiş ve evrimleşmiş olduğunu gösterir. Bu benzerlik, dilsel yapının evrimsel süreçlerine ve bu dillerin tarihsel olarak birbirinden etkilenmiş olmasına dayanmaktadır.

Tablo 4
Slav Dillerinde Sayıların Kullanımı

Dil	Sayı	İsim	Çeviri
Rusça	1	один стол	bir masa
	2	два стола	iki masa
Sırpça	1	један сто	bir masa
	2	два стола	iki masa
Makedonca	1	една маса	bir masa
	2	две маси	iki masa
Bulgarca	1	една маса	bir masa
	2	две маси	iki masa

Tablo 4’te, Slav dillerinde birden yukarı sayılarda, özellikle birden dörde kadar olan sayılarda, isimlerin durum ekleriyle çekilmesi önemli bir ortak özellik göstermektedir. Rusça, Sırpça, Makedonca ve Bulgarca gibi dillerde, sayıların etkisiyle isimler genellikle ismin yalın hâli ve ilgi hâli durumlarına göre çekimlenmektedir. Örneğin, Rusça ve Sırpçada “один стол” (bir masa) ve “два стола” (iki masa) ifadeleri kullanılırken, isimler sayıların etkisiyle -in hâline gelmektedir. Makedonca ve Bulgarcada da benzer şekilde “една маса” (bir masa) ve “две маси” (iki masa) ifadeleri görülmektedir. Bu yapılar, sayıların isimlerle ilişkisini ve her dilde sayıların belirli bir durum ekini alarak isimleri çekimlediğini göstermektedir. Diller arasındaki küçük farklılıklar, özellikle çoğul eklerinin kullanımında, Slav dillerinin kendi dil bilgisel özelliklerinin evrimini yansıtırken, genel yapıdaki benzerlik Slav dillerinin tarihsel ve yapısal yakınlıklarını vurgulamaktadır.

Tablo 5*Şahıs Zamirlerinin Çekimi*

Dil	Nominatif (Ben)	Genitif (Beni)	Datif (Bana)	Nominatif (Sen)	Genitif (Seni)	Datif (Sana)
Rusça	я	меня	мне	ты	тебя	тебе
Sırpça	ja	мене	мени	ти	тебе	теби
Makedonca	јас	мене	мене	ти	тебе	тебе
Bulgarca	аз	мен	ми	ти	теб	ти

Tablo 5, Slav dillerinde şahıs zamirlerinin çekim yapılarını ve benzer dil bilgisel kuralları yansıtsa da, her dilde küçük farklılıklar gözlemlenmektedir. Rusça ve Sırpçada ilgi ve yönelme hâllerindeki çekimler oldukça benzer olup, sadece sesli harf değişiklikleri gibi küçük farklar içermektedir. Makedonca, ilgi ve yönelme hâllerinde “мене” formunu kullanarak diğer dillere göre bir farklılık göstermektedir. Bu özellik, Makedoncanın daha basitleştirilmiş bir çekim yapısına sahip olduğunu düşündürbilmektedir. Bulgarca ise ilgi ve yönelme hâllerinde tamamen farklı form kullanarak, Slav dillerinin evrimsel farklılıklarını daha belirgin şekilde göstermektedir. Örneğin, “мен” ve “ми” kullanımı, Bulgarcadaki özgün yapıyı vurgulamaktadır. Bu tür benzerlikler ve farklılıklar, Slav dillerindeki zamir kullanımının ortak ve özgün yanlarını anlamamıza olanak sağlamaktadır.

10

Tablo 6*Slav Dillerinde “Ben film izliyorum” Örneği ve SVO Düzeni*

Dil	SVO Düzeni (“Ben film izliyorum”)	Vurgulu Düzen (Nesne Vurgusu: “Filmi ben izliyorum”)
Rusça	Я смотрю фильм	Фильм я смотрю
Sırpça	Ја гледам филм	Филм ја гледам
Makedonca	Јас гледам филм	Филм јас гледам
Bulgarca	Аз гледам филм	Филм аз гледам

Tablo 6’da görüldüğü gibi, Slav dillerinde cümle yapısı genellikle özne-fiil-nesne (SVO) düzenine dayanmaktadır (Haider ve Szucsich, 2021, s. 1-2). Bu yapı, dört dilde de aynı temel formda karşımıza çıkmaktadır: “Ben film izliyorum” cümlesi, Rusça, Sırpça, Makedonca ve Bulgarcada özne, fiil ve nesne sırasıyla şu şekilde ifade edilmektedir: “Я смотрю фильм,” “Ја гледам филм,” “Јас гледам филм” ve “Аз гледам филм”. Bu düzen, Slav dillerinin temel cümle yapılarını

birbirine yakın bir biçimde kullandığını gösterirken, aynı zamanda dil bilgisel yapının bu dillerde nasıl evrildiğini de yansıtmaktadır. Ancak, Slav dillerinde kelime sırası esnek bir yapıya sahiptir ve genellikle cümlelerin anlamına veya vurgu yapılan ögeye göre değişebilmektedir.

Bu esneklik, cümledeki vurguya bağlı olarak önemli bir farklılık yaratmaktadır. Nesnenin başa alınması, nesneye dikkat çekmek için kullanılan yaygın bir tekniktir. Örneğin, Rusçada “Фильм я смотрю”, Sırpçada “Филм ја гледам”, Makedoncada “Филм јас гледам” ve Bulgarcada “Филм аз гледам” ifadeleriyle aynı cümle, nesneye vurgu yapmak amacıyla oluşturulabilmektedir. Bu tür sözdizimsel değişiklikler, cümlelerin anlamını ve ifadesini etkileyebilmektedir. Slav dillerindeki esneklik, sadece dil bilgisel kuralları değil, aynı zamanda bu dillerin pragmatik çeşitliliğini ve konuşma bağlamındaki inceliklerini de yansıtmaktadır.

Tablo 7

Damaksillaşma Örnekleri ve Sert-Yumuşak Ünsüzler

Dil	Sert Kelime (Yumuşak)	Yumuşak Kelime (Söz)
Rusça	мягкий	слово
Sırpça	мек	реч
Makedonca	мек	збор
Bulgarca	мек	дума

11

Tablo 8

Sert ve Yumuşak Ünsüzler

Dil	Sert Ünsüz	Yumuşak Ünsüz
Rusça	[д] (d)	[д'] (d')
Sırpça	[т] (t)	[т'] (t')
Makedonca	[к] (k)	[к'] (k')
Bulgarca	[г] (g)	[г'] (g')

Tablo 9

Vurgu yerinin değişkenliği

Dil	Kelime (Süt)	Vurgu Yeri
Rusça	молоко́	Son hece
Sırpça	мле́ко	İlk hece
Makedonca	мле́ко	Son hece
Bulgarca	мля́ко	İlk hece

Tablo 7, 8 ve 9’da yer alan veriler, Slav dillerinin ses bilimsel yapılarına dair önemli paralellikleri ve farklılıkları gözler önüne sermektedir. Damaksıllaşma, sert ve yumuşak ünsüzler, vurgu yerinin değişkenliği gibi özellikler, bu dillerin ortak kökenlerinden kaynaklanan ses bilimsel benzerlikleri gösterse de, her dilin tarihsel ve sosyo-kültürel etkiler doğrultusunda kendine özgü özellikler geliştirdiğini de ortaya koymaktadır. Damaksıllaşma ve sert-yumuşak ünsüz ayrımı, tüm Slav dillerinde mevcut olup bu dillerdeki ses sisteminin önemli bir özelliği hâline gelmiştir. Rusça, Sırpça, Makedonca ve Bulgarcadaki sert ve yumuşak ünsüz farkları, dilin fonetik yapısındaki benzerlikleri açıkça gösterirken, bu seslerin zaman içinde farklı kültürel etkileşimler ve coğrafi izolasyonlar doğrultusunda nasıl farklılaştığını anlamamıza olanak tanımaktadır. Örneğin, Rusçadaki “мягкий” (yumuşak) ve Sırpçadaki “mek” (yumuşak) gibi örnekler, diller arasındaki etkileşimi ve her bir dilin kendi ses bilimsel evrimini yansıtmaktadır. Vurgu yerindeki değişkenlik de, Slav dillerinin ses bilimsel zenginliğini ve her bir dilin kendine has vurgulama stratejilerini açıkça ortaya koymaktadır.

Slav dillerinin evrimi, dil bilgisel yapılarındaki paralellikleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle fiil çekimleri, zamir kullanımı ve cümle yapılarındaki benzerlikler, bu dillerin tarihsel gelişimleriyle bağlantılıdır. Fiil çekimlerinde zaman kullanımı, tamamlanmışlık ve tamamlanmamışlık kategorilerinin benzerliği, bu dillerin dil bilgisel temellerinin ortak bir geçmişe dayandığını göstermektedir. Her dört dilde de fiillerin zaman, kişi, sayı ve kip gibi özellikleri, dilin anlatım gücünü arttıran ve anlamı netleştiren araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusça ve Güney Slav dillerindeki fiil çekimleri, bu dil ailelerinin tarihsel olarak aynı kökenlere sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Örneğin, her dört dilde de eylemlerin tamamlanmış ve tamamlanmamış olmak üzere iki ayrı kategoride çekimlenmesi, dildeki yapısal paralelliği açıkça yansıtmaktadır.

Güney Slav dil grubu ve Rus dili arasındaki dil bilgisel ve ses bilimsel benzerlikler, her iki dil grubunun ortak Slav kökenine ve tarihsel etkileşimlerine dayanmaktadır. Özellikle, Rusçanın gelişiminde Eski Slavca (ve sonrasında Kilise Slavcası) dilinin oynadığı merkezî rol, bu diller arasındaki dilsel paralelliklerin temelini oluşturmaktadır (Manuçaryan, 2021, s. 15-23). Bu durum, yalnızca edebî ve dinî metinlerde değil, günlük dilde kullanılan birçok kelimede de kendini göstermektedir. Örneğin, “хлеб” (ekmek), “мост” (köprü) ve “рыка” (el/kol) gibi

kelimeler, hem Rusçada hem de Güney Slav dillerinde ortak bir kökene sahiptir ve benzer anlamlarla kullanılmaktadır. Bu tür benzerlikler, dillerin akrabalığını açıkça ortaya koymakla birlikte, dil öğrenenler için hem bir avantaj hem de yanıltıcı bir durum yaratabilmektedir. Özellikle, aynı kökten gelen kelimelerin farklı anlamlar kazanmış olması, öğrenme sürecinde yanlış anlamalara yol açabilmektedir. Örneğin, Rusçadaki “собака” (köpek) kelimesi, genellikle köpeği genel bir şekilde tanımlarken, Sırpçadaki “пас” (köpek) kelimesi daha çok nötr bir kullanımda tercih edilmektedir. Günlük dilde ise “куче” (köpek) ya da “кученце” (küçük köpek) gibi kelimeler daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, Slav dillerinde de küçültme ve sevgi ifade eden formlar bulunmaktadır. Rusçadaki “собачка” (küçük köpek) formu, Sırpçadaki “псић” (küçük köpek) veya “кученце” (sevimli köpek yavrusu) ile karşılaştırılabilmektedir. Bu tür dilsel farklar, öğrencilerin yanlış anlamalara düşmesine neden olabilmektedir, çünkü her iki kelime de aynı nesneyi ifade etse de duygusal ve bağlamsal yükleri farklılık gösterebilmektedir.

Slav dillerinde fiil sistemlerinin temelini oluşturan “tamamlanmışlık” ve “tamamlanmamışlık” kavramları, dil bilimsel açıdan dillerin yapısal özelliklerini belirlerken, kültürel bağlamda da bu dillerin söylemsel özelliklerini anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Bu kavramların tanımlanması, uzun yıllardır dil bilimciler için bir zorluk teşkil etmiştir; çünkü bu kategorilerin doğasına dair yapılan tanımlar sıklıkla sezgisel ve metaforik olmuştur. Klein (1995, s. 669-671), tamamlanmışlık ve tamamlanmamışlık tanımlarını üç ana gruba ayırarak bu kavramlara açıklık getirmeye çalışmıştır: Tamamlanmışlık, eylemi bir bütün olarak ele alırken tamamlanmamışlık bu özelliği taşımamaktadır; tamamlanmışlık eylemi tamamlanmış olarak ifade ederken tamamlanmamışlık, tamamlanmamış bir eylemi işaret etmektedir; ve tamamlanmışlık, bir iç sınır ima ederken tamamlanmamışlık böyle bir sınır içermemektedir. Geleneksel olarak en yaygın kabul gören tanım, tamamlanmışlığı olayın dışarıdan gözlemlenen ve bölünemez bir bütün olarak sunulması olarak tanımlarken, tamamlanmamışlık olayın iç zamansal yapısını görünür kılmakta ve eylemin parçalara ayrılabilir bir yapı sergilediğini vurgulamaktadır (Comrie, 1976, s. 3-4; Filip, 1999, s. 276-277). Rus dil bilimci Vinogradov (1986, s. 409) ise bu kavrama ilişkin farklı bir yaklaşım sergileyerek, tamamlanmışlık kategorisini bir iç sınır olarak tanımlarken, tamamlanmamışlığı süreklilik anlamında değerlendirmiştir. Vinogradov’a göre, tamamlanmışlık

kavramının temel özelliği, eylemin sınırlarının belirlenmesi ve amacın gerçekleştirildiğini ifade etmesidir.

Ses bilimsel açıdan değerlendirildiğinde, Rusça ve Güney Slav dilleri arasında belirli benzerlikler gözlemlenmektedir. Her iki dil grubunda da sert ve yumuşak ünsüzlerin bulunması, dillerin ortak tarihine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bununla birlikte, Rusçanın serbest ve hareketli vurgu sistemine karşın, Güney Slav dillerinde tonlamalı vurgu sistemi mevcuttur. Rusçadaki “замок” kelimesi, vurgunun konumuna göre farklı anlamlar kazanabilmektedir. Vurgunun “a” harfinde olduğu durumda “kale”, “o” harfinde olduğu durumda ise “kilit” anlamına gelmektedir. Bu durum, vurgunun kelimenin anlamını değiştirdiği bir örnek sunmaktadır. Benzer bir durum Bulgarca da görülmektedir; örneğin, “папа” kelimesinde vurgunun yeri, kelimenin anlamını tamamen değiştirmektedir: “па̀па” (buhar) ve “па̀па̀” (para) şeklinde farklı anlamlara gelmektedir. Bu tür örnekler, hem Güney Slav dil grubu hem de Rus dilinin ses bilimsel özelliklerini öğrenen bireyler için ilgi çekici bir çalışma alanı oluşturmaktadır.

Dil bilgisel yapılar açısından, Rusça ile Güney Slav dilleri arasındaki paralellikler, dillerin ortak kökenden kaynaklanan benzerliklerini açıkça yansıtmaktadır. Rusçada isimler altı farklı hâl kategorisine göre çekimlenirken, Bulgarca ve Makedonca gibi Güney Slav dillerinde bu çekim sistemi büyük ölçüde kaybolmuş ve yerine sözcüğün sonuna gelen tanım edatları kullanılmıştır. Örneğin, Bulgarca “къщата” (ev) kelimesi, belirli bir anlam taşıyan sözcüğün sonuna gelen tanım edatıyla (“-та”) kullanılırken, benzer bir durum Makedoncada da görülmektedir; burada “куќата” (ev) kelimesi, aynı şekilde “-та” tanım edatıyla belirli bir anlam kazanmaktadır. Bununla birlikte, her iki dil grubunda da fiil çekimlerinde ortak Slav unsurları görülmektedir. Bu tür benzerlikler, dil öğrenen bireylerin her iki dilde de ortak yönlerden faydalanmasını sağlarken, aynı zamanda dillerin kendine özgü yapılarının keşfedilmesine olanak tanımaktadır. Örneğin, Rusçada fiillerin zaman (geçmiş, şimdiki, gelecek) ve görünüş (tamamlanmış, tamamlanmamış) boyutları, dil öğrenenler için bu tür fiil çekim sistemlerinin öğrenilmesini kolaylaştırırken, her iki dil grubunda da fiil köklerinin ortak yapılarla türemesi dil öğrencilerine benzer avantajlar sunmaktadır. Örneğin, Rusçadaki “читать” (okumak) fiili ile Sırpçadaki “читати” fiili arasındaki benzerlik, her iki dilde de fiil köklerinin benzer bir yapı kullanarak türemesini göstermektedir.

Bununla birlikte, ön eklerde de paralellikler yaşanmaktadır; örneğin, *нпу-* ön eki, Rusça, Sırpça, Bulgarca ve Makedonca dillerinde benzer anlamlar taşımaktadır. Bu ön ek, hareketin bir yere doğru yönelmesini ifade ederek, fiilin anlamını değiştirmektedir. Rusçada “приближаться” (yaklaşmak), Sırpçada “приближавати се,” Bulgarcada “приближавам се,” ve Makedoncada “приближувам се” fiilleri benzer şekilde kullanılmaktadır ve her dilde hareketin bir hedefe doğru yöneldiğini belirtmektedir. Bu paralellik, *нпу-* ön ekinin bu dört dilde de fiillere benzer anlamlar ekleyerek, dil bilgisel yapıları birleştiren önemli bir özellik göstermektedir. Ayrıca, bu tür paralellikler, dil öğrencilerinin dildeki benzerlikleri daha kolay kavrayarak öğrenmelerini sağlamaktadır, çünkü dilin yapısı ve kelime türetme kuralları belirli bir düzene göre şekillenmiştir.

Son olarak, sözcüksel açıdan paralellikler, Güney Slav dil grubu ve Rus dili arasındaki ortak Slav kökeninin güçlü bir göstergesidir. Ancak, her dilin tarihsel ve kültürel etkilerle zenginleşen kelime dağarcığı, bu benzerlikleri karmaşıktırabilmektedir. Örneğin, Bulgarca ve Makedonca, Osmanlı dönemi etkisiyle yoğun bir şekilde Türkçe alıntılar içerirken, Rusçada bu tür alıntılar daha sınırlıdır. Bulgarcadaki “чешма” (çeşme), “чорба” (çorba) ve “шише” (şişe) gibi kelimeler, Türkçe konuşan bireylere tanıdık gelebilmektedir, ancak bu tür kelimeler Rusçada karşılık bulmamaktadır. Bu tür örnekler, ortak Slav kökeninden türeyen kelimelere rağmen, dillerin tarihsel süreçte nasıl farklı yönlerde evrildiğini göstermektedir. Buna ek olarak, Rusça ve Güney Slav dillerinin kelime dağarcığındaki farklılıklar, bu dillerin sosyal ve kültürel bağlamlardaki çeşitliliği de yansıtmaktadır. Bu şekilde, Rusça ve Güney Slav dilleri arasındaki dil bilgisel, ses bilimsel ve kelime bilgisel paralellikler, yalnızca dilsel akrabalığı değil, aynı zamanda bu dillerin tarihsel ve kültürel bağlamlardaki evrimini de anlamaya yönelik zengin bir kaynak sunmaktadır. Bu benzerlikler, dil öğrenenlere pratik avantajlar sağlarken, aynı zamanda her bir dilin benzersiz özelliklerini de keşfetmek için bir fırsat yaratmaktadır.

Dilsel Farklılıklar ve Sosyo-Kültürel Etkiler

Rusça ve Güney Slav dilleri arasında dil bilgisel, ses bilimsel ve kelime bilgisel farklılıklar, dillerin evrimini şekillendiren coğrafi, tarihsel ve sosyo-kültürel etkilerin birer yansımasıdır. Rusça, Slav dillerinin doğu kolunda yer alırken, Sırpça, Bulgarca ve Makedonca Güney Slav dillerini temsil etmektedir. Bu ayrım, yalnızca

dilin sözdizimi ve kelime yapısında değil, aynı zamanda fonetik özelliklerinde de kendini göstermektedir. Rusça, ismin hâlleri açısından oldukça zengin bir sistem sunmaktadır. Rusçada ismin yedi hâli korunmuş olup, bu durum kelime çekimlerinde karmaşık yapılar sergilemektedir. Sırpçada da Rusça gibi hâl sistemi korunmuştur ve yedi temel hâl kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, Güney Slav dil grubunun bazılarında, özellikle Sırpça, Hırvatça ve Boşnakçada, seslenme hâli özel bir yere sahiptir. Seslenme hâli, bir kişiye doğrudan hitap etmek için kullanılan bir hâl olup, bu hâlin günümüzde Rusçada kullanımının yok denecek kadar az olmasına rağmen, Sırpça ve diğer bazı Güney Slav dillerinde aktif bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, bir kişiye *Saša* (yalın hâl) ismiyle hitap edildiğinde, Sırpçada bu isim seslenme hâlinde *Sašo!* şeklini almaktadır. Buna karşın, Bulgarca ve Makedoncada hâl sistemi tarihsel süreçte kaybolmuş, bunun yerine edatlar kullanılarak analitik bir dil bilgisi yapısı benimsenmiştir. Bu durum, özellikle Balkan dillerinin diğer dillerden etkilenme sürecini ve tarihsel bağlamda sadeleşme eğilimlerini ortaya koymaktadır.

Tablo 10*Rusça ve Güney Slav Dillerinde Hâl Sistemleri ve Örnekler*

Dil	Hâl	Örnek Kelime ve Kullanım	Türkçe Anlamı
Rusça	İsim- İlgi hâli	Дом → Дома	Ev → Evin
	İsim- Yönelme hâli	Дом → Дома	Ev → Eve
	İsim- Belirtme hâli	Дом → Дом	Ev → Evi
	İsim- Edatlı hâl	Дом → Доме	Ev → Evde
Sırpça	İsim- İlgi hâli	Кућа → Куће	Ev → Evin
	İsim- Yönelme hâli	Кућа → Кући	Ev → Eve
	İsim- Belirtme hâli	Кућа → Кућу	Ev → Evi
	İsim- Edatlı hâl	Кућа → Кући	Ev → Evde
Bulgarca	İsim	Къща → До къщата	Ev → Eve (Yanında)
Makedonca	İsim	Куќа → До куќата	Ev → Eve (Yanında)

Fonetik açıdan, Rusça ile Güney Slav dilleri arasındaki en belirgin farklardan biri, vurgulama sistemidir. Rusçada vurgu serbest ve hareketlidir; bu, kelimenin anlamını değiştirebilme potansiyeline sahiptir. Örneğin, “*мука*” kelimesindeki vurgu, kelimenin anlamını belirleyerek “*мука*” (un) veya “*мýка*” (ızdırıp, acı) şeklinde farklı anlamlar taşımasına neden olmaktadır. Buna karşın, Sırpça, Bulgarca ve Makedonca gibi Güney Slav dillerinde vurgu daha sabit bir yapıya sahiptir.

Sırpçada tonlamalı bir vurgu sistemi mevcutken, Bulgarca ve Makedonca ise tonlama içermeyen sabit vurgu sistemine sahip dillerdir. Sırpçada, “дуга” kelimesi, “gökkuşağı” veya “uzun” anlamlarını taşıyabilmekte ve ton farkı anlam değişikliğine yol açabilmektedir. Ancak, bu vurgu farkı, diğer Güney Slav dillerinde daha az belirgin olup anlam değişikliği yaratmamaktadır. Bulgarca ve Makedoncada ise sabit vurgu yapısı, anlamı değiştirmemekte ve tonlama farkı anlam kaymasına yol açmamaktadır. Örneğin, Bulgarcada “пека” (nehir) kelimesindeki vurgu sabit kalmakta, tonlama farkı anlam değişikliğine neden olmamaktadır. Bu fonetik farklılıklar, Güney Slav dillerinin tarihsel ve bölgesel gelişim süreçlerini yansıtarak, dillerin nasıl farklı evrimlere uğradığını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Sırpçadaki Osmanlı sosyo-kültürel etkilerini vurgularken, Türkçeden alınan kelimeler üzerinden fiil, isim ve sonek örnekleriyle bu etkileri daha iyi anlamak mümkündür. Osmanlı döneminde, Sırp halkı ile Osmanlı Devleti arasındaki uzun süreli dilsel ve kültürel temaslar, Sırpçanın zenginleşmesine ve Türkçeden birçok kelime almasına yol açmıştır. Bu etkileşim, sadece kelimelerin alımıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda dilin yapısını da etkilemiştir. Sırpçadaki bazı fiiller, isimler ve ekler, Osmanlı’dan alınan terimler aracılığıyla Türkçeden türetilmiştir. Örneğin, Türkçedeki “uydurmak” fiilinin Sırpçadaki karşılığı “подесити” olup, bu fiil, “uydur-” köküne “-исати” ekinin eklenmesiyle türetilmiştir ve “ујдурисати” (uydurisati) gibi türevler oluşturulmuştur. Benzer şekilde, Türkçedeki “saray” kelimesi Sırpçada da “сапај” olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, Türkçedeki “boyamak” fiilinden türetilen “бојадисати” gibi türevler de Sırpçaya geçmiştir. Bu tür fiil ve isim türevleri, Osmanlı Devleti’nin kültürel etkisini dilde gösteren örneklerdir.

Sırpçadaki Türkçe kökenli kelimeler, uzun süreli dilsel temasa dayalı olarak gelişmiş ve bu etkileşimler, dilin hem yapısal hem de kültürel yönlerini derinden etkilemiştir. Osmanlı Devleti döneminde, Türk dilinin prestiji ve gücü, Sırpçayı etkilemiş ve birçok kelime bu dönemde Sırpçaya geçmiştir. Örneğin, “армаган” kelimesi, Türkçedeki “armağan” kelimesinden türetilmiştir ve bu kelime, Sırpçada eski bir kullanım olarak “hediye” anlamında kullanılmaktadır. Benzer şekilde, “капија” kelimesi, Türkçedeki “kapı” kelimesinden türemiştir ve özellikle eski yapılar için yan giriş veya kapı anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca, Türkçedeki “arpacık” kelimesi Sırpçaya “арпаџик” olarak geçmiş ve küçük soğan türünü ifade

etmektedir. Türkçede “arslan” kelimesi de, Sırpçada “арслан” şeklinde kullanılırken, Sırpçada eski bir deyim olarak “sert, öfkeli kişi” anlamına gelmektedir. Bu tür kelimeler, Osmanlı Devleti’nin kültürel etkisinin Sırpçadaki günlük yaşamda nasıl derin izler bıraktığını gösteren örneklerdir. Bununla birlikte, Sırpçadaki son ekler de Osmanlı kültürel etkisini yansıtan bir yapıya sahiptir. Türkçedeki -lık, -cı, -dar gibi birçok son ek, Sırpçaya geçmiş ve bu son ekler, yeni kelimeler türetmek için verimli bir şekilde kullanılmıştır. Türkçenin eklemeli yapısı, kelime türetme sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, Türkçedeki “-lık” son eki, Sırpçaya “ајлук” (aylık) ve “аралук” (aralık) gibi kelimeler olarak geçmiştir. Ayrıca “-ција” son eki, “авција” (avcı) ve “кујунција” (kuyumcu) gibi meslek isimleri oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra, “барјактар” (bayraktar), “силахдар” (silahdar) ve “тефтердар” (defterdar) gibi kelimeler de bu etkileşimin örneklerindendir. Bu son ekler, yalnızca günlük dilde değil, aynı zamanda kültürel bağlamda da kalıcı etkiler bırakmıştır (Vinçič, 2014, s. 184-185; 140; 113-115; Klayn, 2003, s. 130-140).

Bulgarca, Osmanlı egemenliği süresince Türkçeden önemli miktarda kelime ödünç almış ve bu kelimeler, Bulgarcanın söz yapısına eklenerek yeni kelimelerin türetilmesine katkıda bulunmuştur. Örneğin, Türkçeden alınan “ерген” (ergen) kelimesi, “ергенство” (ergenlik), ергенче (genç bekâr/ergen) gibi türevlerin temelini oluşturmuştur. Benzer şekilde, Türkçeden geçen “талаш” (talaş) kelimesi, “талашит” (talaş bazlı malzeme) kelimesinin türemesine yol açmıştır. Bu süreç, sadece bireysel kelime alımlarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Türkçe eklerin Bulgarcada üretken hâle gelmesine neden olmuştur. Özellikle “-джия” (-ci) eki, meslek ve uğraş belirten kelimelerde yaygın olarak kullanılmış, “боза” (boza) kelimesinden “бозаджия” (bozacı) türetilmesi gibi örneklerle Bulgarcanın söz varlığına yerleşmiştir. Bu tür söz yapım ekleri, Osmanlı dönemi boyunca dilsel etkileşimin yalnızca kelime alımıyla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda Bulgarcada yeni sözcük türetme süreçlerini şekillendirdiğini göstermektedir (Selimski, 2012, s. 320; Khayrullina-Valieva, 2020, s. 208-209).

Bu dilsel etkileşimin sosyo-kültürel etkileri de dikkate değerdir. Osmanlı yönetimi süresince, idari, ekonomik ve günlük yaşamda Türkçenin yaygın kullanımı, Bulgarcaya giren kelimelerin halk arasında benimsenmesini sağlamıştır. Özellikle ticaret, mutfak kültürü ve toplumsal unvanlarla ilgili kelimeler, Bulgar toplumunun

dil belleğinde kalıcı izler bırakmıştır. Ancak, Stamenov'un (2011, s. 28-34; 250-252) da belirttiği gibi, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Bulgar ulusal kimliğinin inşası sürecinde, Türk kökenli kelimelerin dilden arındırılması yönünde bilinçli politikalar izlenmiştir. 1980'lerde ise bu eğilim, siyasi nedenlerle daha katı bir hâle gelmiş, bazı Türk kökenli kelimelerin yerine Slav kökenli karşılıklar önerilmiştir. Buna rağmen, birçok Türkçe kelime halk dilinde günümüzde de yaşamaya devam etmekte ve kültürel mirasın bir parçası olarak Bulgarca içinde varlığını korumaktadır. Örneğin, “капан” (kapan), “кюфте” (köfte), “бакшиш” (bahşiş), “чешма” (çeşme) gibi kelimeler günlük kullanımda yerini korumakta, bazıları ise daha çok bölgesel ağızlarda ya da geleneksel bağlamlarda kullanılmaktadır. Bu durum, diller arası etkileşimin sadece tarihsel bir olgu olmadığını, aynı zamanda kültürel kimliğin evrimiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Makedonca, Osmanlı dönemindeki uzun süreli etkileşimler sonucunda Türkçeden önemli miktarda kelime ödünç almıştır. Yaşar-Nasteva'nın (2001, s. 54-65), altını çizdiği gibi, bu ödünçlemeler özellikle tıp, şehir hayatı ve mobilya gibi gündelik yaşamın farklı alanlarında kendini göstermektedir. Örneğin, tıp ve ilaç terminolojisinde yer alan bazı kelimeler doğrudan Osmanlı Türkçesinden alınmıştır. Makedonca “екым” (hekim) kelimesi Osmanlı Türkçesindeki “hekim” kelimesinden türemiştir. Benzer şekilde, “ап” veya “апче” (hap, ilaç) kelimesi Arapça kökenli Osmanlı Türkçesinden geçmiştir. Ayrıca, “мелем/мехлем” (merhem) kelimesi de Osmanlı Türkçesindeki “merhem” kelimesinden türemiştir. Tıp ve sağlık alanında bu tür ödünçlemeler, Osmanlı döneminde sağlık sisteminin ve eczacılığın büyük oranda Osmanlı kurumları tarafından düzenlenmiş olmasıyla ilgilidir. Osmanlı hekimlerinin ve eczacılarının Balkanlar'daki faaliyetleri, yerel dillerde kalıcı izler bırakmıştır. Makedoncada “едзација” kelimesi de doğrudan Osmanlı Türkçesindeki “eczacı” kelimesinden gelmekte olup, Osmanlı'nın kurduğu sağlık altyapısının etkisini göstermektedir. Bu kelimeler, Osmanlı döneminde medreseler ve sağlık kurumları aracılığıyla aktarılmış ve halk arasında yaygınlaşarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Osmanlı etkisi yalnızca tıbbi terimlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda şehircilik ve kent yaşamı üzerinde de derin izler bırakmıştır. Osmanlı şehir yapısının Balkanlar'da güçlü bir miras bırakması, Makedoncada da bu alandaki Türk kökenli kelimelerin yoğunluğunu artırmıştır. Kent dokusunun değişmesiyle birlikte Osmanlı

dönemine ait kelimeler de günlük dile yerleşmiştir. Örneğin, şehir anlamında kullanılan “касаба” (kasaba) kelimesi doğrudan Osmanlı Türkçesinden alınmıştır ve küçük şehirler için kullanılan yaygın bir terimdir. Ayrıca, Makedonca “варош” (varoş) kelimesi, Osmanlı şehir yapısında mahalleleri ve dış yerleşim bölgelerini tanımlamak için kullanılmıştır. Kent yapısına dair ödünçlenen kelimeler, Osmanlı’nın Balkan şehirlerinde geliştirdiği çarşılar, hanlar, hamamlar ve diğer kamusal yapılarla doğrudan bağlantılıdır. Osmanlı şehircilik anlayışının Makedonya’daki kent planlamasında kalıcı etkileri olmuş, bu durum kelime haznesine de yansımıştır. Günümüzde bile Makedoncada kullanılan birçok terim, Osmanlı dönemi şehir yaşamının ve bu dönemde gelişen kültürel alışkanlıkların bir yansıması olarak varlığını sürdürmektedir.

Rusça, Güney Slav dillerine kıyasla Türkçe alıntılara daha az sahiptir; Osmanlı Devleti’yle Doğu Slavlarının doğrudan uzun süreli bir siyasi veya kültürel temasın bulunmaması, bu sınırlı etkide belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, Osmanlı dönemindeki ticaret, diplomasi ve günlük yaşam pratikleri aracılığıyla bazı Türk kökenli kelimeler Rusçaya girmiştir. Örneğin, Rusçadaki “сарай” (saray), “сундук” (sandık, kasa), “кафтан” (kaftan) ve “кабак” (kabak) gibi kelimeler Osmanlı Türkçesinden ödünçlenmiştir. Ayrıca, “диван” (divan) kelimesi başlangıçta “resmî kayıt defteri” anlamına gelirken zamanla “büro, devlet dairesi” ve nihayetinde “yumuşak oturma mobilyası” anlamına dönüşmüştür. Benzer şekilde, “каюк” (kayık) kelimesi Osmanlı Türkçesindeki “kayık” kelimesinden türemiş olup küçük nehir teknelerini ifade etmektedir. Bu kelimeler, Osmanlı kültürel etkisinin Rusça üzerindeki izlerini yansıtmaktadır. Bununla beraber, Rusçanın kelime dağarcığı, Moğol İmparatorluğu’nun etkisiyle de şekillenmiştir. Örneğin, “караул” (nöbetçi, muhafız), “орда” (kabile), “улус” (ulus), богатырь (kahraman, yiğit), “захолустье” (uzak bölge) gibi kelimeler, Moğol dönemi etkisinin örnekleridir. Bu tür alıntılar, Rusçanın Moğol dönemi etkilerini ve bu dönemdeki kültürel etkileşimleri yansıtmaktadır.

Son olarak, bu diller arasındaki ayrışmayı sağlayan en önemli etmenlerden biri, dinî ve kültürel bağlamda yaşanan farklılıklardır. Ortodoks Hristiyanlık, Güney Slav dillerinde Yunanca kökenli birçok terimin benimsenmesine yol açmıştır. Örneğin, Bulgarca ve Makedoncada “икона” (ikon), “епископ” (episkopos) ve “литургия” (litürji) gibi kavramlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Rusça, Ortodoks

Hristiyanlık etkisi altında benzer dinî terminolojiye sahip olmakla birlikte, bu kelimeler genellikle yerel varyasyonlarla birlikte kullanılmaktadır. Örneğin, Rusçada “крещение” (vaftiz) kelimesi, Ortodoks Hristiyanlık ritüeline dayanmakta olup, bazen “вода” (su) kelimesiyle birlikte kullanılabilir. Bunun yanı sıra, Rusçada “церковь” (kilise) ve “храм” (tapınak) kelimeleri arasındaki fark dikkat çekicidir. “церковь” daha çok bir Hristiyan ibadet yeri olarak kullanılırken, “храм” terimi hem Ortodoks kiliselerini hem de daha geniş anlamda kutsal yapıları tanımlamak için tercih edilir.

Diğer yandan, Sırpçada hem Katolik hem de Ortodoks kiliselerinin etkileşimi sonucunda, hem Latin hem de Yunanca kökenli terimlere yer verildiği gözlemlenmektedir. Örneğin, Sırpçada “крестити” (vaftiz etmek) kelimesi, hem Latin hem de Yunanca kökenli bir terim olarak dikkat çekmektedir. Latin kökenli “christianus” (Hristiyan) kelimesinden türetilmiş olmasının yanı sıra, Yunanca “κρίσμα” (kutsal yağ) kelimesinin etkisini de taşımaktadır. Bu kelime, Sırp Ortodoks ve Katolik ritüellerinde “vaftiz” anlamına gelirken, her iki mezhebin terminolojisinde de kullanılabilir. Bununla birlikte, Sırpçada “икона” gibi Yunanca kökenli terimler, Ortodoks dinî pratiği ile özdeşleşmişken, “епископ” gibi terimler hem Ortodoks hem de Katolik terminolojisine ait olan terimler olarak günlük dilde kullanılmaktadır. Bu tür örnekler, Sırp dilindeki dinî terminolojinin, hem Katolik hem de Ortodoks inançlarının etkisi altında şekillendiğini ve bu etkileşimin dildeki kelimelere nasıl yansıdığını göstermektedir.

Bu bağlamda, Rusça ile Güney Slav dilleri arasındaki farklılıklar yalnızca dil bilimsel ve ses bilimsel unsurlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda tarihsel süreçteki toplumsal etkileşimleri anlamamıza da katkı sağlamaktadır. Güney Slav dillerinde yer alan Türkçe kökenli kelimeler, bu dillerin tarihsel olarak farklı kültürel etkilere maruz kaldığının somut bir göstergesi olarak öne çıkarken, Rusçanın tarihsel ve coğrafi bağlamda farklı bir evrim geçirdiği görülmektedir. Bu farklılıklar, Slav dillerinin zengin ve çeşitli yapısını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Rusça ile Güney Slav dilleri arasındaki ses bilimsel, dil bilimsel ve leksik paralellikleri inceleyerek, bu dillerin ortak kökenlerine dayanan benzerlikleri ve aralarındaki farklılıkları ortaya koymuştur. Slav dilleri arasındaki bu paralellikler, dilin evrimsel süreçleri, coğrafi konumları ve tarihsel gelişimleriyle

şekillenmiştir. Özellikle ses bilimsel alanda, sert ve yumuşak ünsüzlerin damaksıllaşması gibi ortak özellikler, bu dillerin birbiriyle ne kadar yakın bir geçmişe sahip olduğunu gösterirken, vurgu yerindeki farklılıklar ve kelime anlamı değişimleri, her dilin özgün ses bilimsel yapısını gözler önüne sermektedir. Rusça ve Güney Slav dillerindeki bu ses bilimsel benzerliklerin yanı sıra, vurgu sistemindeki belirgin farklılıklar, bu dillerin farklı coğrafi ve kültürel etkilerle nasıl çeşitlendiğini açıklamaktadır.

Dil bilgisel açıdan da, Rusça ile Güney Slav dilleri arasında birçok paralellik bulunmaktadır. Özellikle fiil çekim sistemleri ve dil bilgisel kategorilerin benzerliği, bu dillerin Slav dil ailesine ait olduğunu bir kanıttır. Ancak, dil bilgisel yapılar arasında da dikkate değer farklılıklar mevcuttur. Rusça, zengin bir hâl sistemini korurken, Bulgarca ve Makedonca gibi Güney Slav dilleri daha analitik yapılar kullanmaktadır. Bu farklılıklar, her dilin özgün evrimine ve dil bilgisel bağlamına işaret ederken, dil öğrencileri için zorluklar yaratabilir. Ayrıca, her dilin kendine has kuralları ve yapıları, dil öğrenme sürecini hem kolaylaştıran hem de zorlaştıran faktörler arasında yer almaktadır.

Sosyo-kültürel etkiler, bu dillerin farklılaşmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Güney Slav dillerinde, özellikle Osmanlı Devleti'nin Balkanlar üzerindeki uzun süreli etkisiyle Türkçeden alınan bazı kelimeler bulunmaktadır. Ancak, bu etkileşim, Rusçada daha sınırlıdır. Rusça, Osmanlı Devleti ile doğrudan bir ilişkiye girmemiştir; bunun yerine, dilin tarihi gelişiminde Moğol İmparatorluğu'nun etkisi daha belirgindir ve bu dönemden kalma bazı kelimeler dilde yer almıştır. Bu durum, dillerin coğrafi ve tarihsel farklılıklarının bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.

Dinî ve kültürel bağlamda, özellikle Ortodoks Hristiyanlık etkisi, Güney Slav dil grubu ve Rus dilinin kelime dağarcığını etkilemiştir. Her iki dil grubunda da Yunanca kökenli terimler yaygın olsa da, Sırpça gibi bazı dillerde Katolik ve Ortodoks kiliselerinin etkileşimi, Latin ve Yunan kökenli terimlerin birlikte kullanılmasına neden olmuştur. Bu dinî etkiler, her dilin kültürel bağlamını ve kelime dağarcığını şekillendirirken, dil bilgisel yapılar üzerinde de farklılıklar yaratmıştır. Rusça ise, benzer dinî terimlere sahip olmakla birlikte, bu terimlerin kullanımı daha yerel varyasyonlar ve özel anlamlar içerir.

Sonuç olarak, bu çalışma, Güney Slav dil grubu ve Rus dili arasındaki ses bilimsel, dil bilimsel ve kültürel paralellikleri ve farklılıkları derinlemesine incelemiş ve bu dillerin tarihsel süreçteki evrimini anlamamıza katkıda bulunmuştur. Dillerin şekillenmesinde etkili olan sosyo-kültürel faktörler, bu dillerin birbirleriyle olan bağlarını anlamak için önemli bir temel sunmaktadır. Slav dillerinin ortak kökeni ve çeşitli etkileşimleri, dil bilimsel araştırmalar için değerli bir kaynak olmanın yanı sıra, bu dillerin kültürel ve tarihsel bağlamda nasıl farklılaştığını da gözler önüne sermektedir. Bu tür karşılaştırmalı çalışmalar, dil bilimsel ve kültürel araştırmaların bir arada ele alınarak daha derinlemesine bir anlayışa ulaşılmasını sağlamaktadır.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmamanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

23

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- Aronova, E. (2017). Russian and the making of world languages during the cold war. *Isis*, 108(3), 643-650.
- Buribaeva, M. A. (2013). Tyurkskie slova v russkom yazıke kak rezultat yazıkovıh kontaktov. *Vestnik İrkutskogo Gosudarstvennogo Lingvističeskogo Universiteta*, 1(22), 99-105.
- Comrie, B. (1976). *Aspect: an introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge University Press.
- Comrie, B. ve Corbett, G. G. (1993). *The slavonic languages*. Routledge.
- Filip, H. (1999). *Aspect, situation types and nominal reference*. Routledge.
- Friedman, V. A. (2000). The modern Macedonian standard language and its relation to modern Macedonian identity. V. Roudometoff (ed.), *The Macedonian question: culture, historiography, politics* içinde (s. 173-206). East European Monographs.

- Haider, H. ve Szucsich, L. (2021). Slavic languages – “SVO” languages without SVO qualities?. *Theoretical Linguistics*, 48(1), 1-39.
- Khayrullina-Valieva, A. G. (2020). Turkic lexical elements in the Bulgarian language. *Litteraria Copernicana*, 33(1), 205-211.
- Klein, W. (1995). A time-relational analysis of russian aspect. *Language*, 71(4), 669-695.
- Manuçaryan, İ. (2021). *Tipologiya slavyanskih yazikov*. İzdatelstvo EGU.
- Mladenovic, M. (1962). Turkish language influence upon the Balkan Slavs. *Études Slaves et Est-Européennes/ Slavic and East-European Studies*, 7(1), 13-22.
- Selimski, L. (2012). Turski elementi v Bulgarskoto slovoobrazuvane. *Filološki Fakultet Univerziteta u Beogradu*, 319-329.
- Sfetas, S. (2012). The Bulgarian-Yugoslav dispute over the Macedonian question as a reflection of the Soviet-Yugoslav controversy (1968-1980). *Balkanica*, 43, 241-272.
- Stamenov, M. (2011). *Sudbata na Turtsizmite v Bulgarskiya ezik i v Bulgarskata kultura*. Iztok-Zapad.

24
- Vinçiş, M. S. (2013). *Turtsizmi u savremenom srpskom književnom jeziku (semantičko-derivatsiona analiza)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Belgrad Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <https://core.ac.uk/download/pdf/296575676.pdf>
- Vinogradov, V. V. (1986). *Russkiy yazık: grammatičeskoe učenje o slove*. İzdatelstvo Vısşaya Şkola.
- Yaşar-Nasteva, O. (2001). *Turkite leksični elementi vo Makedonskiot yazık*. İnstitut za Makedonski Yazık Krste Misirkov.

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1686952
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025; 7(1): 25-39
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2025; 7(1): 25-39

TOPLUMSAL CİNSİYET VE MİLİTARİZM ÜZERİNE BİR ELEŞTİRİ: YEVGENİ ZAMYATIN'IN “DÜNYANIN BİR UCUNDA” ESERİ

Esra ELMACIOĞLU*

ÖZ: Yevgeni İvanoviç Zamyatin'in 1913 tarihli *Dünyanın Bir Ucunda* (*Ha куличках*) adlı uzun öyküsü, toplumsal cinsiyet, erkeklik ve militarizm olgularını derinlemesine ele alan bir metin olarak dikkat çeker. Zamyatin'in eseri, erkeklik ve kadınlık rollerinin toplumda nasıl biçimlendiğini, özellikle bir askeri garnizonda, ataerkil bir yapı içinde nasıl içselleştirildiğini ortaya koymaktadır. Yazarın grotesk karakter tasvirleri ve askeri kurum eleştirisi üzerinden, ataerkil toplumun bireylerin cinsiyet kimliklerini nasıl sınırladığı ve çarpıttığına dair önemli bulgular elde edilmiştir. Askeri hiyerarşinin ve militarizmin bireyler üzerindeki etkisi ile erkeklik ve kadınlık olgularının toplumsal yapılar içinde nasıl yerleşik bir şekilde inşa edildiği sorgulanmakta, erkek kimliklerinin savaş, güç ve hiyerarşi gibi militarist değerlere dayanarak şekillendirilmesi ile kadın kimliklerinin edilgen, itaatkâr ve ev içi rollerle sınırlandırılması arasındaki farklar vurgulanmaktadır. Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet, kadın-erkeklik inşası metin odaklı eleştirel analiz yöntemi ile incelenmiş, edebi metnin sosyopolitik bağlamla etkileşimi ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, söz konusu toplumsal cinsiyet ve militarizm perspektifleriyle uyumlu bir biçimde edebiyat-toplum ilişkisinin güncelliği, Rus edebiyatında bu temaların tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl şekillendiğini sorgulanmıştır. Eser, edebiyatın toplumsal cinsiyet temsillerinin eleştirisi için bir araç olarak nasıl kullanılabileceğini gösterir. Bu bağlamda, Zamyatin'in eseri, yalnızca edebî bir değer taşımakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal yapılar ve cinsiyet normlarına dair önemli bir eleştiri sunar ve literatüre katkıda bulunur. Toplumsal cinsiyet ve

* Dr. Öğretim Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: esra.elmacioglu@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4689-6060

OPEN ACCESS

© Copyright 2025 Elmacioğlu

Cite As/Atıf: Elmacioğlu, E. (2025). Toplumsal cinsiyet ve militarizm üzerine bir eleştiri: Yevgeniy Zamyatin'in “Dünyanın Bir Ucunda” eseri. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 25-39.

Geliş Tarihi (Received): 29.04.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 28.05.2025

militarizmin bireyler üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olarak cinsiyet rolleri ve toplumsal yapıların bireysel kimlikler üzerindeki şekillendirici gücünü ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: Zamyatin, Militarizm, Kadın, Erkek, Cinsiyet.

A CRITIQUE ON GENDER AND MILITARISM: YEVGENY ZAMYATIN'S A GODFORSAKEN HOLE

ABSTRACT: Yevgeny Ivanovich Zamyatin's 1913 novella *A Godforsaken Hole* is a text that deeply explores the concepts of gender, masculinity, and militarism. Zamyatin's work reveals how male and female roles are shaped in society, particularly within a military garrison, and how they are internalized in a patriarchal structure. Through grotesque character portrayals and critique of military institutions, the author provides significant insights into how patriarchal society restricts and distorts individuals' gender identities. The effects of military hierarchy and militarism on individuals are questioned, alongside the examination of how masculinity and femininity are firmly constructed within social structures. The shaping of male identities based on militarist values such as war, power, and hierarchy is contrasted with the confinement of female identities to passive, obedient, and domestic roles. In this study, gender and constructions of masculinity and femininity are examined through a text-focused critical analysis method, highlighting the interaction between the literary text and its sociopolitical context. Within this framework, the current relevance of literature-society relations, in line with perspectives on gender and militarism, is questioned by exploring how these themes have historically and culturally developed in Russian literature. The work demonstrates how literature can serve as a tool for critiquing gender representations in society. Thus, Zamyatin's work not only holds literary value but also offers a significant critique of social structures and gender norms, contributing to the literature. By helping us understand the impacts of gender and militarism on individuals, it reveals the formative power of gender roles and social structures on personal identities.

Keywords: Zamyatin, Militarism, Woman, Man, Gender.

Giriş

Yevgeni Ivanoviç Zamyatin (1884-1937) Çarlık Rusya'nın yıkılışına, Birinci Dünya Savaşı'na, iç savaşa ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kuruluşuna tanıklık etmiş geçiş dönemi yazarlarından. Yazarın yaşam öyküsü, ailesinin entelektüel ve dini kimliğiyle şekillenmiştir: babası Ortodoks papazı, annesi piyanist, kendisi gemi inşaat mühendisidir. 1905 yılında Bolşeviklerin bir toplantısına katıldığı için tutuklanmıştır: tutukluluk süreci 1906 yılında sona erer. 1908 yılında Bolşeviklerin partisinden ayrılmıştır. Bir süre sonra, Rusya'nın en büyük buzkıranı olan Aleksandr Nevski'nin inşası çalışmalarına katılmak üzere İngiltere'ye gönderilmiştir. Bu görevi dolayısıyla 1916-1917 yılları arasında Newcastle'da yaşamıştır (Karaca, 2013, s. 66). Zamyatin, Rus edebiyatında çoğunlukla antiütopya ve bu konu üzerine yazdığı *Biz (Мы, 1920)* romanı ile bütünleşen bir yazardır. Bu çalışmanın konusu olan *Dünyanın Bir Ucunda* başlıklı uzun öyküsü klasik Rus edebiyatı geleneğini takiben, kırsal Rus yaşamını anlatan

üçlemesinin bir parçasıdır. Yazarın *Bir Taşra Hikâyesi* (*Вездное*, 1912) ve *Alatır*¹ (*Алатырь*, 1914) başlıklı uzun öyküleri bu üçlemenin diğer parçalarıdır. Yazar, taşra yaşamını; dinginliği, bölgeye özgü detayları ve yemekle kurulan varoluşsal bağı kendine has bir üslupla öykülerine yansıtır (Abişeva, 2008, s. 63). Eleştirmen Voronski, Zamyatin'in bu hikâyelerde, Kuprin'in *Düello* (*Поединок*) çizgisini sürdürdüğünü, ayrıca Sergey Tsenski'nin *Babayev* (*Бабаяев*) eserinde ortaya koyduğu Çarlık Ordu'sunun ayrışması temasını pekiştirdiğini dile getirir (Polyakova, 1996, s. 68).

Zamyatin, 1913 yılında doktorların tavsiyesi ile Nikolayev şehrinde yaşamaya gider. Bölgede yaşadığı süreçte, buradaki kırsal yaşamı hicveden bu üçleme yazılır. Çalışmaya konu olan öyküsü ise, Birinci Dünya Savaşı arifesinde *Zavetı* (*Заветы*) dergisinin 1914 yılı üçüncü sayısında yayımlandığında sansürün² dikkatini çekerek, dergiye el konur ve bu sayı edebiyat eleştirmeni R. İvanov Razumnik (1878-1946) tarafından yeniden düzenlenir. Zamyatin, orduyu itibarsızlaştırma ve orduya hakaret suçlarından anti-militarist bir yazar olarak yargılanır. Bunun sonucunda derginin yayın kurulu tutuklanır ve Zamyatin kuzeye sürülür. 11 Mart 1914 tarihinde Peterburg Basın Komitesi *Dünyanın Bir Ucunda* başlıklı öyküye el konulmasına karar verir. Karara ilişkin suçlama olarak: "Öykünün yirmi dört bölümden oluştuğu, Uzak Doğu'da bulunan küçük bir askerî müfrezedeki yaşantının iğrenç bir biçimde yansıtıldığı" ifade edilir (Polyakova, 1996, s. 67).

Zamyatin'in *Dünyanın Bir Ucunda* adlı eseri, Rusya'nın Uzak Doğu'sunda bulunan askerî müfrezinin, subayların ve eşlerinin karakteristik özellikleri örneklemine, Rus Ordusu üzerine satirik değerlendirmesinin sonucu olarak ortaya çıkar. Toplumu oluşturan bireyler arasındaki farklılıklar öncelikle "eril" ya da "dişil" olma özelliklerine göre şekillenir. Sonrasında ise bu bireylerin ait oldukları kültürlerin bu cinsiyetlerden beklentileri ve bu beklentilerin şekillendirdiği kalıplara göre davranılması istenir. Bireylerin ait oldukları meslek gruplarından beklenen davranış kalıpları da bu cinsiyet önyargıları temelinde şekillenir. Güç gerektirecek her mesleğin erkeğe, evle ilgili her işin de kadına atfedilmesi genellikle bu

---

¹ Alatır- Günümüzde Rusya'nın Çuvaşistan Cumhuriyetinde yer alan, Volga bölgesindeki eski Rus şehirlerinden biridir. Zamyatin'in aynı adlı öyküsü, şehirde yaşananları anlatır. Alatır, aynı zamanda Rus halk inanışlarında bir takım sihirli güçleri olduğuna inanılan kutsal bir taşdır.

² Sansür- Bilgi, düşünce, sanat ve ifade biçiminin bir otorite tarafından denetlenmesi.

önyargılara göre birçok ataerkil toplumda benzer özellikler gösterir. Örneğin: “Asker cesur, öğretmen sevecen, doktor anlayışlı, psikolog güvenilir, kuaför popüler” olmalı gibi ifadeler bu algıyı kanıtlamaktadır. Asker ya da polis olacak bir gencin naif, kırılgan duygular içerisinde olması ya da bir erkeğin ev işlerinde eşine yardımcı olması alaya alınacak durumlar ortaya çıkarır. Zamyatin, *Dünyanın Bir Ucunda* başlıklı uzun öyküsünde Rus Ordusu, subay ve eşlerinin durumunu trajikomik bir biçimde eleştirirken, Monarşik Dönem Rusya’sında ataerkil toplumsal cinsiyet ve erkeklik olgusunun küçük bir örneklendirmesini ortaya koyar. Bu bağlamda bu çalışmada, eserdeki erkeklik olgusu ve ataerkil toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl yorumlandığı incelenmiştir.

Eserde Erkek Kimliğinin İnşası ve Militarist Yapı³

Erkekler doğdukları andan itibaren içinde bulundukları cinsel kimliğin nasıl olması gerektiği doğrultusunda homososyal bağlar aracılığı ile bilgi edinirler (Gedik-Çakır vd., 2020, s. 87). Erkeklik inşa sürecinde bu bağın nasıl işlediğini algılamak için, erkeklerin sosyal dünyalarında oluşturdukları kendilerine özgü dili kavramak gerekir. Kadın - erkek işi tasnifi bireysel ve sosyal hayatta atfedildiği toplumsal cinsiyet rolleriyle şekillenmektedir. *Dünyanın Bir Ucunda* eserinde kadın-erkek işi tasnifinden önce, Rus toplumuna ait karakteristik öğeler göz önüne serilir. Sonrasında ise özellikle erkek egemen bir kurum olan ordu içerisinde ortaya konulan “erkeklik” algısı, erkek işi olarak atfedilen “subaylık” cinsiyet rol modeli temelinde, garnizondaki subay eşleri üzerinden de kadına bakış açısı yansıtılır. Eserde, subay olmaya tamamen uzak bir isim olan Andrey İvanıç Polovets ve birlikte bulunan diğer askerler örneğinde, mesleki rol modelleri çerçevesinde erkeklik olgusu ve militarizm başlıklarına değinilecektir.

³ Bu çalışmada “erkeklik inşası” ifadesi, erkek kimliğinin bireysel ve toplumsal düzeyde sabit, doğal ya da değişmez bir özden ziyade tarihsel, kültürel ve toplumsal pratikler içinde sürekli biçimlenen bir toplumsal cinsiyet pozisyonu olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet kuramında “erkeklik” kavramı, çoğul ve değişken yapısıyla (“hegemonik erkeklik”, “alternatif erkeklikler” vb.) inşa edilen bir süreç olarak ele alınır (Connell, 1995, s. 35; Kimmel, 2001, s. 126). Bu bağlamda “erkek kimliğinin inşası” ifadesi kullanılabileceği gibi, literatürde yaygın biçimde “erkekliğin inşası” (construction of masculinity) veya “erkeklik inşası” terimi de tercih edilmektedir (Whitehead, 2002, s. 88; Kimmel vd., 2004, s. 129). Bu kullanım, erkekliği özcü bir kimlik kategorisine indirgmeden, onu toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamlarda sürekli yeniden kurulan bir ilişkisellik biçimi olarak kavramamıza olanak sağlar.

Andrey İvanıç'ın, Rusya'nın Batısında bulunan Tambov'dan, Pasifik kıyılarındaki bu askerî birliğe nasıl düştüğünün öyküsü, eserin ilk bölümünde yansıtılır. Öncelikle Ruslara has tembellikten ve Andrey İvanıç'ın akademiye, ardından piyanoya merak salmasından, her birine açgözlülükle saldırmasından ama sonunda çaresizlikten teğmen olmasından söz edilir. Genç Teğmen'in Pasifik kıyısındaki bu garnizona uyum süreci, subaylardan beklenen davranış şekilleri oradaki diğer askerlerle iletişimi sonucunda şekillenir. Rütbesiz askerlerden, subaylara, generallere kadar garnizon sakinlerinin tasvirleri gerçekçi ve çoğunlukla grotesk bir üslupla yansıtılır (Mayasov, 2011, s. 177). Yirmi dört kısa bölümden oluşan öykünün ilk bölümü "Tanrısal Bir Esname" ("Божий зевок"), Andrey İvanıç ekseninde tüm Ruslara atfedilen istikrarsızlığa dikkat çeker. Bu istikrarsızlık sonucu asker olmaya mecbur kalan Teğmen Polovets, Pasifik kıyılarında subay olarak bulur kendini. Tabur-garnizon-ordu gibi kavramlar sis metaforu ile ilişkilendirilir. "Geleli üç gün olmuştu, üç gündür sis yüzünden nefes alamıyordu" (Zamyatin, 2011, s. 178) cümlesi teğmenin bu garnizona uyum sürecinin başlangıcına işaret eder. Askerî yaşamdaki tembelliğin, garnizondaki subayların davranışlarını etkilediği gibi, sis metaforuyla İvanıç'ın yaşamının da değişeceğinin işareti olarak karşımıza çıkar. Sis, sadece uzunluğu, karanlık atmosferi ile kahramanları içine çeken bir olgu değil, aynı zamanda Zamyatin'in uzun öyküsünde hikâyeler arasında geçişleri sağlayan mikro evrendir (Sayganova, 2003, s. 29).

Garnizonun en üst rütbesinde bulunan General Azançayev eserdeki militarizm algısını ortaya koyan başlıca figürdür: "bir aşçı önlüğü, kısacık şiş bacakların üzerinde hamile kadın göbeği. Kel, pörtlek gözlü, kurbağaya benzer bir kafa. Belki de elbisesinin altında karnı alaca bulaca beyaz-yeşil renkli şişkin, kocaman bir kurbağa" (Zamyatin, 2011, s. 179) tanımlaması garnizondaki işleyişin en tepesindeki kişinin bu hantal çehresinin, askerî nizamı uygunsuzluğuna işaret eder. Bu tanımlamanın ardından generalin "Zaten subaylarım pek az. Sarhoşlar ise ne kadar çok" (Zamyatin, 2011, s. 180) sözleri de askerî disiplinle ilgili büyük bir ciddiyetsizliğin olduğu konusundaki ipuçlarına katkı sağlamaktadır. Yüzbaşı Nikolay Petroviç Şmit'in de benzer bir biçimde Teğmen Andrey İvanıç'a general hakkında söylediği: "Generali dünyanın bir ucuna bu cehenneme iyi bir iş yaptı diye tıkmamışlardır! Baksanıza asker paraları nereye gidiyor, atların yemlerine mi?" (Zamyatin, 2011, s. 187) ifadesi garnizonda yaşanan düzensizliğin ve askerî

harcamaların amacından saparak uygunsuz biçimlerde kullanılmasının altını çizmektedir.

Judith Butler'ın toplumsal cinsiyetin performatif olarak inşa edildiğine dair görüşüyle paralel biçimde, birçok sosyolog ve sosyal psikolog da bireyin kadın ya da erkek olarak tanımlanmasının, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde temel oluşturduğunu savunur ve bu rollerin yaşla birlikte değerlendirilerek toplumların en eski sınıflandırmalarından birine işaret ettiğini vurgulamaktadır (Vatandaş 2011, s. 34). Bu bağlamda eserde Şmit'in: "Andrey İvanıç içimizdeki yegâne masum bir kuzucuk. Bizde herkes birbirinden seçme. Ben mi? Beni buraya uygunsuz davranışlardan sürdüler. Moloçko'yu genel adaba aykırılıktan, Neçesa'yı boş konuşmaktan, Kosinski'yi kumardan... Kendinize dikkat edin kuzucuk. Burada bozulursunuz, ayaşın teki olursunuz, kendinizi vurursunuz..." (Zamyatin, 2011, s. 188) ifadesi Andrey İvanıç'ın garnizonda temsil ettiği cinsiyet rol modelinin meslek algısına tamamen yabancı olduğunun göstergelerinden biridir. Bu ifade aynı zamanda hem Şmit'in trajik kaderini hem de Andrey İvanıç'ın dönüşümünün habercisi niteliğindedir.

Dünyanın Bir Ucunda öyküsü, insani ve askerî detaylar üzerine odaklanır. Bu bağlamda Zamyatin'in bir ordunun yaratılmasının başka alanlarda eksikliğe yol açacağı; her bir ordunun aç milyonlarca ağız ve tek bir iplik dahi üretemeyen çok kafalı bir tüketici olduğuna dair görüşleri eserin eleştirel yönünün temelidir (Polyakova, 1996, s. 68). Eserde sık sık tekrar edilen General Azaçayev'in oburluğu, orduya harcanması gereken paranın onun yemeği için kullanıldığı ifadesi "At Yemi" ("Лошадный корм") başlıklı altıncı bölümde yinelenmektedir. Özellikle Azaçayev hakkında yapılan: "Rus sobası, bilirsiniz öyle bir gırtlığı vardır ki, doymak bilmez. Bir kucak odun yanar, sonra ikincisi, onuncusu – gene de yetmez, daha çok ister. İşte general yemek yerken aynen böyledir" (Zamyatin, 2011, s. 189) benzetmesi genel anlamda orduyu da hedef almaktadır. General Azaçayev, erkeklik algısı ve militarist eleştirinin sembolik figürüdür: Onun dev bir kurbağaya benzetilen fiziksel tasviri iktidarın grotesk bir eleştirisidir. Cinsiyet rol model temelinde şekillenen meslek algısı açısından bakıldığında general kilit figür olarak "açgözlü, doymak bilmeyen, müstehcen konuşmaktan hoşlanan, garnizonda bulunan tüm kadınlar üzerinde, cinsel anlamda hak sahibi olan ve bu hakkı mesleki üstünlüğü ile tacize-tehdide dönüştüren yapısı" ile yansıtılır. Erkeklik algısını ortaya koyan

çalışmaların gelişiminde önemli bir kavramsal çerçeve sunan “hegemonik erkeklik” kavramı, Connell’in 1980’lerin sonlarında ve 1990’ların ortalarında yaptığı çalışmalarla literatüre kazandırılmış ve toplumsal cinsiyet araştırmalarında disiplinlerarası etkiler yaratmıştır (Messerschmidt, 2019, s. 11). Bu bağlamda General Azançayev ve subayları arasında yaşananlar garnizon içindeki düzen hegemonik erkeklik kavramını yansıtmaktadır. Bu düzen içerisinde gelişen tatsız olayları kanıksayabilen subayların ortama entegre ve daha huzurlu olmaları, bunun aksi sisteme isyan edenlerin ise istisnai yaptırımlarla karşılaşmaları bu kavramla ilişkilendirilebilir.

Teğmen Andrey İvanıç, garnizondaki bu işleyişe aykırı bir karakter olarak ortaya çıkar. Bu düzene uyum sağlayan subaylardan biri olan Teğmen Moloçko’nun ona söylediği: “Olamaz. Geleli bir ay olmuş, daha bir defa bile toplantılarda görünmemişsiniz, inanılır gibi değil! Yaptığınız, sizin adınıza tam bir domuzluk” (Zamyatin, 2011, s. 192), sözleri garnizon içerisindeki homososyal bağlara ayak uydurabilmenin şartlarından birinin subay kulübüne katılarak gerçekleşeceğini gösterir. Bu bağlara dâhil olmanın diğer göstergeleri de müfrezedeki diğer askerlerin karakteristik özellikleri ile gözler önüne serilmektedir. Moloçko’nun Teğmen İvanıç’ı dâhil edeceği erkek egemen subay kulübünün toplantı ve işleyişinin yansıtıldığı bölüme verilen ad ise ironik ve sembolik çağrışımlarla örtülüdür. “İnsan Parçacıkları” (“Человечьи кусочки”) başlıklı bu bölümde subay kulübünün atmosferi sigara dumanından ve insan parçacıklarından oluşmakta, kızıl bir sisin içerisinde kaybolmaktadır: “İnsan parçacıkları yüzüyor, hareket ediyor, herhangi bir hayali akvaryumun içinde yüzen balıklar gibi kızıl sisin içerisinde varlıklarını ayrı ayrı sürdürüyorlardı” (Zamyatin, 2011, s. 192). Bu kısımda yapılan “insan parçacıkları” metaforu, subayların garnizon içerisinde kendilerine yabancılaşarak sistemin birer dişlileri haline dönüştüklerine, tıpkı akvaryum balıkları gibi bireysel iradede yoksun bir biçimde gereklilikleri takip ettiklerini ve bunun sonucunda mekanik birer yapıya büründüklerine işaret eder. Aynı bağlamda “sis” metaforunun kızıl renkle tanımlanması ise itaat kültüründe eleştirel düşünceden uzaklaşmış bu yapının çürümüşlüğüne göstermek için kullanılmaktadır. Bu metaforlar, subayların özgür iradelerini kaybettiği, kimliksizleştiği ve anlamsız bir otorite döngüsüne hapsediği bir sistemi resmeder. Bu düzenin aykırı karakteri olarak yansıtılan ve yazar tarafından eserin başında “masum kuzu” betimlemesiyle aktarılan Andrey İvanıç’ın garnizona uyum süreci, erkek kimliğini yeniden inşasının resmen somut

bir göstergesi olan subay kulübünde geçirilen bu gece ile başlamaktadır. Yazar, orada bulunan diğer subay, yaver ve insan parçacıklarının geçirdiği evrimin baştan sona İvanıç'ın dönüşümü ile somutlaştırmaktadır. Sis, duman, insan parçacıkları metaforları, akvaryumda yüzen balıkların içerisine sistemin istediği bireyin dönüşümünü hızlandıran etki yaratmaktadırlar. Teğmen İvanıç, subayların hayatı kadar anlamsız atmosferde ansızın kendi varlığından uzaklaşarak “diğerleri gibi ölene kadar ulumak, haykırmak, şarkı söylemek isteğiyle doldu” (Zamyatin, 2011, s. 194) ifadesi bu değişimin başlangıcına işaret etmektedir. Genç Teğmen içgüdüsel olarak bir an için kendine gelir ve içindeki yeni oluşumdan kurtulmak, oradan uzaklaşmak ister. Ancak elbette o da bu sistemin inşa ettiği kişiye dönüşecektir. Bu dönüşümün en büyük etkisini piyanonun başına yeniden oturmak istediğinde yaşar, hevesle yaklaştığı bu müzik aletinden bir gün önceki yaşadıklarının etkisi ile uzaklaşır. Teğmenin kişiliğindeki istikrarsızlık, öncesinde kendisini subaylığı seçmeye iten sebepler, sonrasında ise tutarsız tavırları erkek egemen militarist yapının genel özellikleri ile benzerdir. O, sadece bu yapının içine dâhil olan son kişi olarak, yapısal değişim sürecinin somut bir örneğidir. Bu bağlamda değişiminin bir parçası da diğerleri gibi, başka subayların eşlerine duyduğu yakın ilgi ile de kendini gösterecektir. Garnizondaki subaylar arasında olağan kabul edilen durumlardan biri de eşlerinin General ve diğer erkeklerle gayri meşru ilişkilerinin aşikâr olmasına rağmen herhangi bir sorun teşkil etmemesidir. Bu konunun netlikle açığa çıkarıldığı birçok ifade ve konuşma tekrar edilse de durumun vahameti en can alıcı biçimde, General Azaçayev'in Yüzbaşı Şmit ve karısı Marusya için “düşündüğün gibi bir kız çocuğu bulduğunu sanıyorsun, küçüğüm kendini bir şey zannetme, göreceksin diğerleri gibi o da hepimizin ellerinden geçecek” sözleriyle ortaya çıkmaktadır (Zamyatin, 2011, s. 191). Bu bağlamda, kadınların garnizondaki erkek egemen dünya ve militarist düzene ait birer “mülk” olarak görülmeleri, Neçesa'nın karısı Katyuşa ve onun dünyaya getirdiği çocukların biyolojik babalarının dedikodularla anlatıldığı bölümlerde de somut bir şekilde kendini gösterir. Katyuşa'nın dokuzuncu bebeğini doğurduğu, kadının her yıl bir çocuk dünyaya getirdiği, her birinin bir başka kişiye benzetildiği alay konusu olsa da herhangi bir huzursuzluk yaratmaz, aksine garnizonda dedikodu için yeni bir malzeme olarak görülür: “Kadın her yıl doğuruyor. Oğlanın biri İvanenko'nun burnundan düşmüş, diğeri sanki yaverin kopyası, üçüncüsü Teğmen Moloçko'nun yüzü gibi pembe, sağlıklı buzağı gibi bir surata sahip. Peki ya bu dokuzuncusu kimin?” (Zamyatin, 2011, s. 182). Bu ve

benzeri söylemler erkek egemen garnizon içerisinde gerçekleştirilen en önemli işlerin başında gelir. Zamyatin'in bu düzeni eleştirmek için ortaya koyduğu argümanların temeli, askerî sistemin topluma faydası olmayan yapısını gözler önüne serme üzerine kuruludur. Bu bağlamda yazar, askerî hiyerarşiyi insanı robotlaştıran, yaratıcılığı ve eleştirel düşüncüyü yok eden bir mekanizma olarak eleştirir.

Grotesk Figürler ve Cinsiyet Roller

Yevgeni Zamyatin'in *Bir Taşra Hikâyesi*, *Dünyanın Bir Ucunda* ve *Alatır* adlı eserleri, Rus taşrasını merkezine alan tematik bir üçleme olarak değerlendirilebilir. Bu üç eser, biçimsel ve tematik olarak Gogol, Gonçarov ve Çehov gibi klasik Rus yazarlarının taşra temalı yapıtlarıyla bazı ortaklıklar taşısı da Zamyatin'in eleştirisinin dozu daha sert ve modernist bir çizgiye sahiptir. Yazar, taşrayı yalnızca bir yaşam alanı olarak değil, aynı zamanda bir zihniyet biçiminin ve ahlaki çöküntünün mekânı olarak kurgular (Abişeva, 2008, s. 60). Bu bağlamda taşra, pastoral ya da nostaljik bir imgeden ziyade, toplumsal ve bireysel dejenerasyonun metaforu hâline gelir. Zamyatin'in taşra anlatılarında mekân, dış dünyadan yalıtılmışlığı, değişime kapalı yapısı ve içe kapanıklığı ile dikkat çeker. Mikhail Bahtin'in edebiyat teorisinde merkezi bir kavram olan kronotop (Yunanca chronos "zaman" + topos "mekân"), zaman ve mekânın organik bir bütünlük içinde temsil edildiği, edebî metinlerdeki anlam üretimini yapılandıran dinamik bir yapıdır. Bu kavram, yalnızca edebî formların analizinde değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel pratiklerin ideolojik kodlarının çözümlenmesinde de epistemolojik bir araç işlevi görür (Bakhtin, 2001, s. 28). Bu noktada taşra, Bahtin'in "kronotop" kavramı bağlamında değerlendirildiğinde, zamanın donduğu ve mekânın daraldığı bir gerçeklik alanı olarak okunabilir. Zamyatin, bu dünyayı betimlerken bireyin yalnızlığını, yabancılaşmasını ve ahlaki çözülüşünü de gözler önüne serer. Üçlemde taşra toplumunun yüzeydeki sıradanlığı ve durağanlığı, derin bir manevi boşluğu gizlemektedir. Zamyatin, karakterlerini bu durağanlık içerisinde konumlandırarak onların içsel çözülüşlerini ve değer yitimini görünür kılar. Bu anlatım biçimi, klasik edebiyatta sıkça rastlanan idealize taşra imgelerinden bilinçli bir kopuşu temsil eder. Zamyatin'in taşrası, Gogol'ün grotesk taşrasını ve Çehov'un melankolik kır yaşamını anımsatmakla birlikte, modern bireyin varoluşsal buhranlarına da zemin hazırlar. Zamyatin'in taşra anlatıları, hem Rus edebiyatındaki taşra geleneğine eleştirel bir katkı sunmakta hem de modernist estetikle bireyin iç dünyasını yansıtan

bir anlatı formu geliştirmektedir. Taşra burada yalnızca bir coğrafi yer değil; aynı zamanda bir kültürel, ahlaki ve epistemolojik kapalılığın sembolü olarak kurgulanır.

Bahtin (2001, s. 83) “Groteskin özünün tam da yaşamın çelişkili ve çift taraflı bütünlüğünü sergilediğini” ifade eder. Zamyatin’in karakterlerinin jestlerindeki grotesk ve mizahi ton, bireylerin ilkel içgüdülerinin ve hayvani doğalarının altını çizmedeki temel unsurların başında gelir. Bu yön, sadece sözlü iletişimle değil, aynı zamanda beden diliyle de karakterin içsel dünyasını yansıtarak toplumsal yapıları ve bireysel kimlikleri sorgular. Zamyatin’in kırsal Rus yaşamını anlattığı eserlerinde, karakterlerin jestleri, kelimelerle örtüşmeyen, fakat onların ötesine geçen bir anlam taşıyan ilkel tepkileri vurgular. Bu jestler, kelimelerle ifade edilemeyen biyolojik içgüdüsel tepkisellik ve basitliğin göstergesi olarak işlev görür. Bahtin’in de belirttiği üzere, Zamyatin’in evreni, “yarı insan, yarı hayvan” figürleriyle dolu, tek boyutlu bir dünyadır (Akt. Polyakova, 2010, s. 215). Bu dünyada kelimeler, jestler ve dışsal deneyimler arasında hiçbir ayrım yoktur; her şey birbirini yansıtan, sürekli bir dönüşüm içindedir. Bu bağlamda, Zamyatin’in karakterlerinin jestleri, çoğu zaman onların sözel ifadelerini pekiştirir veya onlardan önce gelir, bu da metnin grotesk üslubunu güçlendirir. Grotesk üslubun işlevi burada yalnızca fizikselliği ve biyolojik içgüdüleri değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleri ve normlarına karşı bir eleştiriyi de içerir. Zamyatin’in eserlerinde, toplumsal cinsiyet kimlikleri genellikle kalıplaşmış, doğal ve biyolojik bir düzeye indirgenir. Bu, erkek ve kadın karakterlerin fiziksel tepkilerinin çoğu zaman ilkel, hayvansı bir doğaya bürünmesiyle kendini gösterir. Toplumsal cinsiyetin biyolojik bir dayanakla açıklanması, toplumsal normlara ve cinsiyet rollerine dair bir sorgulamayı ima eder. Bu bağlamda, grotesk ve mizahi jestler, sadece bireysel içgüdülerin değil, aynı zamanda toplumsal yapılar ve güç dinamiklerinin eleştirisini de sunar. Zamyatin’in grotesk üslubunda, fiziksel eylemler ve jestler, karakterlerin entelektüel ve toplumsal düzeydeki konumlarını sorgulayan birer araç haline gelir. Bu, hem bireysel hem de toplumsal anlamda bir kimlik arayışı ve toplumsal normlara karşı bir isyan olarak okunabilir. Dünyanın sonundaki askerî garnizonda geçen mekân, bir zamanlar destan kahramanlarının sınır bekçiliği yaptığı topraklarda, modern kahramanların içsel çatışmalarla, toplumun şekillendirdiği kimlik sorunlarıyla boğuşan bireylere dönüşmüştür (Komlik, 1999, s. 79). Yazar, yazım tarzında bu çatışmayı bireyin gerilemesi olarak ele almaktadır. Bu sorun üzerine “Yarın” (“Завтра”) başlıklı makalesinde; “İnsan ölüyor. Gururlu Homo Erectus, dört ayağının üzerine çöküyor;

dişleri keskinleşiyor, kılları kabarıyor. İnsanın içindeki hayvan zafer kazanıyor” ifadesini kullanır (Zamyatin’den akt. Kulyapın, 2003, s. 63). *Dünyanın Bir Ucunda* eserinde erkek karakterler yazarın bu açıklamasının somutlaşmış bir versiyonu olarak kimliklerini kaybeder ve hayvani davranışlar sergilerler. Karakterlerin betimlenmesi ayyaş, dedikoducu ve obur kimlikleri ile çoğu zaman başıboş amaçsız yaşamları da hayvani davranışların özülle yansıtılır ve onların her biri başka bir hayvanla özdeşleştirilir. General Azañçayev obur bir kurbağa, Andrey İvanıç önce masum bir kuzu, ardından deniz canavarı, tavşan suratlı aşçı, sevimli kedi Marusya, etrafta daima sessizce dolaşan Generalin karısı minik bir baykuş, vahşi hayvan Şmit, boz karınca askerler ve diğer birçok karakterin tekrar tekrar hayvanlarla örtüşen yönlerinin ortaya çıkarılmasından söz edilebilir. Bununla birlikte Zamyatin, bu karakterlere verdiği isimleri de rastlantısal olarak seçmemiştir. Onlara has özellikleri seçtiği soyadları ile de pekiştirmektedir. Örneğin Şmit soyadı, yüzbaşına atfedilen aşırı güç ve iradeyi temsil eden özellikler, Alman asıllı bir Rus olduğunu da gözler önüne koymaktadır. Şmit karakteri ve bu karakterin aktarılması ile ilgili araştırmacı Şaytanova’nın (2014, s. 73) çıkarımı yazarın üslubunda sözü edilen unsurları özetlemektedir:

Şmit’in iradesi, bu iradenin grotesk biçimde abartıldığı da tartışılmazdır. Grotesk, kısa süreli bir anlatım aracıdır. Biraz fazla uzatıldığında, keskinliğini ve netliğini kaybeder. İçsel, psikolojik olanı dışsal harekete çevirmeye yarayan bir araç olarak kullanıldığında ise, melodrama kayma tehlikesi doğar ve melodram daima güçlü tutkuları dış gıcırdatmalarına indirger. Zamyatin’in öyküsünde bundan epeyce var. Şmit’in gücü fazlasıyla abartılmıştır. O’na karşı duran Marusya’nın ise zayıflığı ve kırılganlığı fazlasıyla vurgulanmıştır.

Teğmen Şmit’in gücünün abartılması, demir gibi bir karakter olduğunun yinelenmesi gibi unsurlara, eşi Marusya’nın; “Biliyor musunuz? Şmit zalim ve güçlüdür. Hatta onu zalimliğine boyun eğmek bile benim hoşuma gidiyor. Anlıyor musunuz: her şeyde sonuna kadar...” sözleri ile pekiştirilir (Zamyatin, 2011, s. 189). Bu açıklama özünde, yazarın karakterlere kadın ve erkek tahakküm zincirinde nasıl bir evren yarattığının göstergesidir. Eserdeki erkek karakterlerin yeri geldiğinde amaçsız, boş ve haddinden fazla güce egemen bir kesim olarak yansıtılmasının karşısında, kadın karakterler tam tersine itaatkâr, var olan düzene boyun eğen zayıf ve kırılgan birer varlıktan öteye geçememiş, tam bir birey olarak yansıtamamışlardır. Yazar, kadın karakterleri, ataerkil sistemin nesneleştirdiği

figürler olarak ele almaktadır. Subay eşleri, General Azañayev'in cinsel tacizine maruz kalan, sessiz kurbanlardır. Bu durum, militarist yapının kadın bedeni üzerindeki denetimini ve erkek egemenliğinin toplumsal meşruiyetini yansıtır. Zamyatin'in kadınları "korunmasız" ve "edilgen" olarak resmetmesi, dönemin Rus toplumunda cinsiyet eşitsizliğinin yapısal bir sorun olduğunu vurgular. Kadınların edilgen, işlevsiz ve korunmasız tavırları özellikle erkek egemen bu evrenin başlıca simgesi General Azañayev'in tanımlamaları ile de belirginleşmektedir. Örneğin baldızı Agniya ile konuşmasında: "Agniya, söyle bakalım, bir kadın ne zaman subay olabilir? ...ne zaman mı, altta bulunduğunda, hangi makamda anladın mı?" (Zamyatin, 2011, s. 189) sözlerindeki küçümser ve müstehcen ifade de netlikle açığa çıkmaktadır. Ayrıca Marusya için kullandığı "senin Marusya'yı gördüm, sevimli, minicik bir kedicik, çok tatlı" ifadesi kadınların bir aksesuardan farklı görülmediğinin göstergesidir (Zamyatin, 2011, s. 190). Bu tanımların geçtiği diyalogdan kısa bir süre sonra ise Teğmen Şmit ile yaşadığı ast-üst tartışması sonucu konumunu kullanarak hem teğmeni cezalandırır hem de Marusya'yı şahsi emellerine boyun eğmeğe zorlar. Burada Genaral'in mevkini kullanması, garnizondaki her birey üzerinde hak iddiasını meşrulaştırır. Aynı zamanda Marusya'nın bu talebe karşılığı, eşine duyduğu merhamet ve itaati de somutlaştırır. Bu evrende yaşıyan her bir birey yazılı olmayan kanunların dayattığı formlara istemsizce bürünür. Marusya ve Şmit'in evlenmelerinin üzerinden üç yıl geçmesine rağmen mutluluklarıyla dedikodu konusu olan evlilikleri de çürümüşlüğün kurbanı olur. Teğmen Şmit, düzenin gerekliliklerine karşı güçlü gösterilen, itiraz eden tek bireydir, ancak o da bu özellikleri ile sistemin yok etmesi gereken bir karaktere dönüşür. Bu garnizondaki en büyük otorite konumundaki General Azañayev, Teğmen Şmit'i cezalandırarak garnizondan uzaklaştırır ve Marusya'ya kabul etmek zorunda kalacağı ahlaksız bir teklifle yaklaşır. Tüm bu göstergeler her bir bireyin otoriteye bir şekilde itaat etmenin bu düzene uyum sağlamanın başlıca şartı olduğunun göstergesidir. Ültimatolar karşısında dik duran tek karakter Şmit çıkış yolunu intiharda bulur. Tüm düzensizliği ve dağınıklığına rağmen askerî garnizon, içindeki bireyleri ya dönüştürür ya da fiziksel olarak ortadan kaldırır.

Zamyatin'in *Dünyanın Bir Ucunda* yarattığı bu küçük evrende kullandığı betimlemeler, metaforlar ve karakterlerini cinsiyet rollerine göre aktarma biçimdeki aşırı uçlardaki unsurlar, aşırılıkların ve disiplinsizliğin insanın doğasına, toplumsal sistemlere zarar vereceğine dair bir uyarı niteliği taşımaktadır. Nitekim eserdeki

karakterlerin dönüşümü bunu açıkça ortaya koyar. Güç ve zalimliği ile resmedilen Şmit, mizacına ters biçimde intihara sürüklenir; eşinin güç ve zalimliğine boyun eğmekten haz duyan Marusya eşi için kendini feda eder, aynı zamanda onu aldatır. General Azaçayev kadınlara ve yemeğe düşkünlüğü ile garnizondaki düzenin bozulmasının başlıca sebebidir; istikrarsızlığı yüzünden kendini ait olmadığı bu sistemin içinde bulan Teğmen Andrey İvanıç Polovets, sistemin gerekliliklerine teslim olur. "Cenaze Yemeği" ("Поминки") başlıklı son bölümde İvanıç'ın sisteme teslim olması, bir hayli sarhoş olduktan sonra: "Andrey İvanıç ortaya atıldı, bir dakika durdu, geniş alnını sildi ve dizlerini dayandığı yere kadar yaylandırarak dans etmeye başladı" ifadesi ile aktarılır (Zamyatin, 2011, s. 236). Eserin zamansal ve mekânsal olarak düzleminde, birbiri ardına gelişen olaylar, bu evrenin birer parçası olan her bir bireyin ruhsal çözülüşüyle birlikte toplumsal cinsiyetin dayattığı normların çürüten yapısını vurgulamaktadır. Zamyatin'in çağın modern dünyasına sıkışan kahramanlarının her biri içsel ve dışsal faktörler aracılığı ile şekillenir.

Sonuç

37

Dünyanın Bir Ucunda adlı öykü, erkek kimliğinin inşasının homososyal bağlar ve toplumsal cinsiyet rolleri temelinde nasıl şekillendiğini göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnek sunar. Zamyatin, erkek egemen askerî yapıyı grotesk imgeler, metaforlar ve ironik anlatım yoluyla yer yer absürde varan biçimde eleştirirken, bireyin bu yapıya nasıl adapte olduğunu ya da bu yapının bireyi nasıl dönüştürdüğünü de etkili bir şekilde gözler önüne serer. Andrey İvanıç karakteri üzerinden gösterilen uyum/uyumsuzluk süreci, bireysel irade ile kurumsal baskının çatışmasını yansıtırken kadınların bu sistemde nesneleştirilişi ve cinsel mülkiyete indirgenmesi, militarist zihniyetin toplumsal cinsiyet düzenine nasıl sirayet ettiğini de açıkça ortaya koyar. Zamyatin'in eleştirisi yalnızca bireysel bozulmaya değil, bu bozulmayı mümkün kılan sistemsel yapılara yöneliktir. Bu bağlamda *Dünyanın Bir Ucunda*, yalnızca bir taşra garnizonunun betimlenmesinden ibaret değildir; aynı zamanda erkeklığın, iktidarın ve tahakkümün bir mikrokozmosu olarak okunabilecek güçlü bir yapısal eleştiridir. Bugün hâlâ dünyanın pek çok yerinde militarist söylemler siyasetin merkezinde yer almakta; kadınların kamusal alandaki temsili, savaş söylemleriyle bastırılmakta; erkeklik ise askerlik, güç ve tahakküm üzerinden yeniden üretilmektedir. Bu yönüyle *Dünyanın Bir Ucunda*, yalnızca tarihsel değil, güncel bir okuma için de zemin sunar. *Dünyanın Bir Ucunda*, edebiyatın toplumsal cinsiyet eleştirisi için nasıl bir araç olabileceğini kanıtlayan

öncü bir metindir. Zamyatin, bu eserle yalnızca Rus taşrasının kasvetini resmetmekle kalmaz; aynı zamanda militarizm, din ve ataerkilliğin iç içe geçtiği bir iktidar ağının bireyi nasıl yok ettiğini gösterir. Eserin güncelliği ise, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve militarist söylemlerin hâlâ küresel ölçekte varlığını sürdürdüğü modern dünyada daha da belirginleşir. Zamyatin'in distopik vizyonu, okuru, gündelik hayatın en sıradan pratiklerinde bile kök salmış olan şiddet döngülerini fark etmeye ve bunlara karşı direniş imkânlarını düşünmeye davet eder.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

38

Kaynakça

- Abişeva, O. K. (2008). Obrazı uyezdnogo goroda (na primere neorealističeskoy prozy Ye. İ. Zamyatina). *Vestnik Çelyabinskoy Gosudarstvennoy Akademii Kul'tury i İskusstva*, 3 (15), 60-66.
- Bakhtin, M. M. (2001). *Karnaval'dan romana edebiyat teorisinden dil felsefesine seçme yazılar* (C. Soydemir, çev.). Ayrıntı.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. University of California Press.
- Gedik, E., Çakır, H. ve Coşkun, A. (2020). Bir inşaa süreci olarak erkeklik: Yozgat örneği, *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 84-95.
- Hearn, J. (1996). Is masculinity dead? A critique of the concept of masculinity/masculinities. M. Mac an Ghail (ed.), *Understanding masculinities: Social relations and cultural arenas* içinde (s. 202-217). Open University Press.
- Karaca, B. (2010). Yevgeni Zamyatin ütopya algılarını yeniden kurarken. *Folklor/Edebiyat*, 16(63), 65-70.
- Kimmel, M. S. (2001). *The gendered society*. Oxford University Press.

- Kimmel, M. S., Hearn, J. ve Connell, R. W. (2004). *Handbook of studies on men and masculinities*. Sage Publications.
- Komlik, N. N. (1999). Motivı russkogo eposa v povestyah Ye. Zamyatina "Uyezdnoye" tsikla ("Uyezdnoye", "Alatır", "Na kuliçkah"). *Vestnik TGU*, 2, 75-81.
- Kulyapın, A. İ. (2003). Mejdu sobakoy i volkom: zoomorfny kod v proze Ye. Zamyatina. *İzvestiya Altayskogo gosudarstvennogo universiteta*, 4, 63-65.
- Mayasov, A. İ. (2011). Glagolı rečevoy deyatelnosti kak sredstvo sozdaniya obraza v povesti Ye. İ. Zamyatina "Na kuliçkah". *Vestnik TGU*, 7(99), 175-180.
- Messerschmidt, J. W. (2019). *Hegemonik erkeklik: formülasyon, yeniden formülasyon ve genişleme* (S. Akyüz, vd., çev.). Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Polyakova, L. V. (1996). Povest Ye. Zamyatina na kuliçkah: renome, karakteri, poetika. *Vestnik Tambovckogo Universiteta*, 1, Seriya: Gumanitarnıye Nauki, 66-74.
- Polyakova, İ. Ye. (2010). Spetsifika luboçnogo jesta kak osnovı plastiçeskogo risunka personajey "Uyezdnoye trilogii" Ye. İ. Zamyatina ("Uyezdnoye", "Alatır", "Na kuliçkah"). *Nauka İ Sovremennost*, Seriya: Literatura, 29-35.
- Sayganova, İ. A. (2003). Mikrokosm proizvedeniye Ye. İ. Zamyatina i A. A. Bloka: Problema necvobodı geroya. *Vestnik TGU*, 3(31), 29-35.
- Şaytanova, İ. O. (2014). Rojdeniye manerı: mesto Ye. Zamyatina v literaturnoy traditsii. *Ye. İ. Zamyatin: Pro et Contra. Liçnost i tvorçestvo Yevgeniya Zamyatina v otsenke oteçestvennih i zarubejnih issledovateley antologiya* içinde (s. 53-92). İzdatelstvo Russkoy Hristianskoy Gumanitarnoy Akademii.
- Vatandaş, D. D. C. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29-56.
- Zamyatin, Ye. (2011). *Polnoye sobraniye soçineniy v odnom tome*. İzdatelstvo Alfa Kniga.
- Whitehead, S. M. (2002). *Men and masculinities: Key themes and new directions*. Polity Press.

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1695434
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025; 7(1): 40-57
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2025; 7(1): 40-57

BOSANSKI PRIJATELJ DERGİSİ'NDE YER ALAN TÜRKÇE SÖZ VARLIKLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Gülten HALİLOĞLU*

ÖZ: Bosnalı Fransisken rahip Ivan Franjo Jukić özverili bir şekilde şiir, atasözü gibi halk hazineleriyle, coğrafi ve etnografik pek çok konudaki farklı bilgileri toplayan meraklı bir araştırmacıdır. Elde ettiği verileri kullanarak 1850, 1851, 1861 ve 1870 yıllarında toplamda dört sayı olmak üzere Bosanski Prijatelj (Bosnalı Arkadaş) dergisini yayına hazırlamıştır. Bosanski Prijatelj, basım yeri Bosna olmamasına rağmen içerdiği ve ele aldığı temalar bakımından adeta Bosna üzerine hazırlanmış bir eserdir. Bu nedenle literatürde Bosna'nın ilk süreli yayını olarak değerlendirilmektedir. Derginin içerikleri incelendiğinde Boşnakçada "Turcizam" olarak ifade edilen Türkçeden Boşnakçaya geçen sözcüklerin olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Jukić'in toplayarak okurlara aktardığı atasözlerinin içinde de Türkçede sıkça kullanılan atasözlerine rastlanmaktadır. Bunlardan bir kısmının doğrudan bir kısmının ise anlamsal olarak Boşnak dilinde var olduğu görülmektedir. Türkçeden Boşnakçaya geçen söz varlığının yani "Türkizma"ların 19. yüzyılda Boşnak dilinde yayımlanan bir dergide olması iki dil arasındaki etkileşimi göstermesi açısından önemlidir. Çalışmada Türkçeden Boşnakçaya geçen söz varlıkları üzerinden örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ivan Franjo Jukić, Bosna, Bosanski Prijatelj, Söz Varlığı, Türkizm.

AN ANALYSIS OF TURKISH LEXICAL ITEMS FOUND IN THE MAGAZINE BOSANSKI PRIJATELJ

* Dr, e-posta: g.haliloglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5663-3611

OPEN ACCESS

© Copyright 2025 Haliloğlu

Cite As/Atıf: Haliloğlu, G. (2025). Bosanski Prijatelj Dergisi'nde yer alan Türkçe söz varlıkları üzerine bir değerlendirme. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 40-57.

Geliş Tarihi (Received): 08.05.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 18.06.2025

Abstract: Bosnian Franciscan priest Ivan Franjo Jukić was a curious researcher who diligently collected folk treasures such as poetry and proverbs, along with a range of geographical and ethnographic information. Using to data he obtained, he prepared for publication a total of four issues of the magazine Bosanski Prijatelj (Bosnian Friend) in the years 1850, 1851, 1861 and 1870. Although Bosanski Prijatelj was not published in Bosnia, it can be regarded as a work essentially dedicated to Bosnia due to the themes it contains and addresses. For this reason, it is considered in the literatura as the first periodical publication of Bosnia. When the contents of the magazine are examined, it is seen that there are words that have passed from Turkish to Bosnian, which are expressed as “Turcizam” in Bosnian. In addition among the proverbs collected and shared with readers by Jukic, some are frequently used in Turkish. It is seen that some of these exist directly and some of them exist semantically in the Bosnian language. The fact that Turkish-derived lexical items referred to as “Turkisms”, appear in a Bosnian language magazine published in the 19th century is of considerable significance in illustrating the linguistic interaction between Turkish and Bosnian. In this study, examples will be given based on the lexical items transferred from Turkish to Bosnian.

Keywords: Ivan Franjo Jukic, Bosnia, Bosanski Prijatelj, Lexical Item, Turkism.

Giriş

İnsan düşüncesi, yazının keşfedilmesiyle ebedileşirken matbaanın icadıyla yayılma imkânına kavuşmuştur (İnuğur, 1999, s. 32). Bu imkânın gerçekleşmesine hizmet eden Johannes Gutenberg’in icadı olan matbaa, 15. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’nın birçok şehrine ulaşırken (İnuğur, 1999, s. 52) Bosna’ya ulaşması 19. yüzyılı bulmuştur. Hiç kuşkusuz bu sistemin gelişmesi için teknik koşullar, toplumsal yapı, siyasi durum gibi bazı unsurların yerleşmiş olması lazımdır. Ancak yine de Güney Slavların bulunduğu bölgelerde, özellikle 16. yüzyılda kısa ömürlü de olsa matbaacılık anlamında küçük gelişmeler yaşanmıştır. Hatta Bosna’da bir dönem için küçük bir baskı merkezi mevcut olmuştur (Dizdar, 1997, s. 39). Fakat Bosna’da tam anlamıyla bir matbaa deneyimi bulunmadığı için 1866 yılında Zemun matbaacısı Ignjat Sopron’dan matbaa kurulması ve çalıştırılması için yardım istenmiştir (Kostić, 2004, s. 96; Rešidbegović, 1997, s. 68). Bosna’da basım faaliyetinin gelişme süreci bu şekilde işlerken, Bosna ve Hersek’teki ilk süreli yayın olan ve 1850 yılında Ivan Franjo Jukić tarafından hazırlanan Bosanski Prijatelj yani Türkçe manasıyla “Bosnalı Arkadaş” dergisi (Seyhan vd., 2016, s. 144), henüz Bosna’da matbaa mevcut olmadığı için Zagreb’de neşredilerek yayın hayatına başlamak zorunda kalmıştır. Ancak Bosna halkına ve bölgesine dair pek çok birikimi okurların dikkatine sunması ve dağıtım yerinin Bosna ve Hersek olmasından ötürü literatürde Bosna’nın ilk süreli yayını olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Bosanski Prijatelj’in varlığı, Bosna’da matbaa kurulmadan önce süreli yayın

çalışmalarının mevcut olduğunu gösteren bir örnek olması açısından da oldukça önemlidir (Seyhan vd., 2016, s. 150; Kuna, 1979, s. 5).

Zengin bir edebî ve kültürel içeriğe sahip olan Bosanski Prijatelj (Praštalo ve Cukac, 1993, s. 26) bu başarısını derginin editörü olan Jukić'e borçludur. Zira Jukić, halk hazineleri olan, halka ait söz varlıklarını 1840'lı yıllardan itibaren toplamaya başladığını dergide açıkça dile getirmiştir (Dizdar, 1997, s. 40; Jukić, 1850, s. 120-121). Bu durum Jukić'in, Bosanski Prijatelj yayına çıkmadan yıllar önce özverili bir şekilde çalışmaya başladığını göstermektedir. Ayrıca derginin içinde Müslümanlara ve Hristiyanlara ait edebî unsurların ayırım yapılmadan okurlara sunulmuş olması dergide yerli birlik duygusu ve düşüncesinin olduğunu ortaya koymaktadır (Kodrić, 2018, s. 87). Bununla birlikte dergi için önemli olan bir diğer husus, derginin Latin harfleriyle basılmış olmasıdır. Bölgede 19. yüzyıl ortalarına kadar Latin alfabesi kullanılmamıştır. Zira Bosna ve Hersek'te dil politikası tam anlamıyla oturmamış, genel olarak yazarların bireysel tutumuna bağlı olarak ilerlemiştir. Jukić ise mevcut koşullarda bir dil politikası olmamasına rağmen Bosanski Prijatelj dergisini, Latin harfleriyle yayımlamayı tercih etmiştir (Baković ve Andrić, 2000, s. 166-167). Bununla ilgili olarak dergide alfabe konusuna temas etmekten de çekinmemiştir. Toplamda dört sayı olarak 1850, 1851, 1861 ve 1870 yıllarında yayımlanan derginin ilk üç sayısı Zagreb'de yayımlanmış ve editörlüğü Jukić'e ait olmuştur. Bosanski Prijatelj'in son sayısının ise 1870 yılında Antun Knežević tarafından düzenlendiği söylenmektedir (Huseinčehajić, 2010, s. 71). Bosna için önemli bilgilerin hasıl olduğu dergide, Türkçe açısından da önemli bulgular yer almaktadır. Çalışmanın ana seyri bu bulgular üzerinden ilerleyecektir.

Bosanski Prijatelj'in Emektarı: Ivan Franjo Jukić

Bosanski Prijatelj dergisinin editörü ve yazarı olan Ivan Franjo Jukić, 1818 yılında Banja Luka'da doğmuş ve Fojnica manastırında eğitim almıştır (Kruševac, 1978, s. 15). Banja Luka papazı Franjo Sitnić, Jukić'e Latin dilinin temellerini öğretmiştir. Ayrıca dilbilimci ve özellikle Türkçe konusunda da bilgi sahibi olan Sitnić, bu konuda da Jukić'e yardımcı olmuştur (Babić, 2020, s. 18). Bununla birlikte Jukić'in Zagreb ve Macaristan'ın Vespren kentinde teoloji ve felsefe okuduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Jukić'in yaşadığı dönemde günümüzdeki manada kurumsal eğitim tam olarak bulunmamaktadır. Mevcut koşullardan ötürü eğitimini bir rahipten almaya başlamış olsa da (Tutavac, 2017, s. 116) onun için hayatındaki

mihenik taşı olarak sayılabilecek temel olay, İliir hareketinin ve Hırvat ulusal canlanmasının öncüsü olan Krapina'lı Ljudevit Gaj'la (Hrvatska Enciklopedija, 2025) tanışmış olmasıdır. Bu tanışma vesilesiyle Gaj'dan etkilenen Jukić, İliirya hareketine yönlendirilmiştir (Kodrić, 2018, s. 87; Babić, 2020, s. 18). Gaj 1832 yılında birçok genci Zagreb'de kendi etrafında toplamıştır. Amacı başta Hırvatista'nın kültürel ve bilimsel yönden gelişmesidir. Ayrıca İliirya adı altında tüm Güney Slavlarını kültürel olarak birleştirmeyi düstür edinmiştir (Hrvatska Enciklopedija, 2025; Ćeklić, 2001, s. 314). Jukić'e göre Gaj, sadece Hırvatları değil Boşnakların da dâhil edildiği tüm İliiryalıları tek çatı altında toplamayı başaran hareketin tartışmasız yaratıcısıdır (Redžić, 2008, s. 10). Gaj'ın hareketini destekleyen ve Bosna'nın her yönden ilerlemesini gaye edinen Jukić, Bosna'da "Boşnak" bir halk oluşturma fikrini de herkesten çok isteyen kişidir (Redžić, 2008, s. 14). Jukić'in Bosanski Prijatelj'de tabir etmiş olduğu "Boşnak" kelimesinden Slav-İliir grubuna dahil edilen halkların kastedilmekte olduğu anlaşılmaktadır (Jukić, 1850, s. 14). Ayrıca Jukić, Bosna bölgesindeki halkın "Boşnakça" diye isimlendirdikleri İliirya dilini konuştuklarını dile getirmiştir (Jukić, 1861, s. 32). Görüldüğü üzere Jukić, İliir hareketini destekleyerek Bosna bölgesinde yaşayan farklı kimliklere mensup halkları (Müslüman, Ortodoks-Sırp, Katolik-Hırvat) tek bir şemsiye altında toplamayı tasarlamış ve Boşnak kelimesini Bosna'da yaşayan tüm halklar için kullanmayı yeğlemiştir.

İçerdiği Konular Bakımından Bosanski Prijatelj

Bosanski Prijatelj dergisinin yayımlanma süreci, maddi koşulların yetersiz olduğu bir döneme denk gelmiştir. Ivan Franjo Jukić iktisadi olarak zorlanmasına, Fransiskanlar arasında ortaklaşa hareket etmeyi sağlayamamasına ve bulunduğu bölgede yayın yapmak için kullanabileceği bir matbaa olmamasına rağmen dergisi için çalışmalarını sürdürmüştür. Bu zorlu sürece karşı yine de yayın hayatına başlayabilmiş olan dergi, Bosna ve Hersek'te kültüre yönelik pek çok değerin ortaya çıkmasına (Kruševac, 1978, s. 26) ve içerdiği eğitim, edebiyat gibi konular sayesinde okurlara yeni bakış açıları sunulmasına (Huseinčehajić, 2010, s. 71) vesile olan bir yayın organı olmuştur. Latin harfleriyle yayımlanan derginin konu açısından yelpazesi oldukça geniştir. İçeriğe bakıldığında Osmanlı hâkimiyetinde bulunan dönemde neşredilen bir yayın olduğu için Gülhane Hatt-ı Hümayunu (hattışerif od Gulhane-Tanzimat Fermanı) ile ilgili bilgilerden (Jukić, 1951, s. 39-49), Bosna'da yaşayan halkların geleneklerine (Jukić, 1870, s. 161-178), edebiyata (Jukić, 1850, s.

25-33), coğrafyaya (Jukić, 1850, s. 10) ve tıpla ilgili bilgilere kadar (Jukić, 1850, s. 128-130) pek çok farklı konunun ele alınmış olduğu görülmektedir. Jukić özellikle edebiyat, atasözleri, bilmece, hikâyeler, halk şiirleri gibi halk hazinelerini kaydetmiştir. Elde ettiği tüm verileri özellikle atasözleriyle bilmece maddeler halinde sıralamıştır. İlginçtir ki bitkilerle ilgili olarak da bir liste hazırlamıştır. Bununla ilgili olarak gerekli olduğunda şıfalı otlardan faydalanılabilmesi için bazı bitkilerin Latince isimlerini açıklayacağını söylemiştir. Bu liste, Jukić'in Türkçeden Boşnakçaya geçen kelimelerin yani bir Türkizma'nın olduğunu da ifade ettiği "ardal/hardal" yani "goruşıca" bitkisiyle başlamaktadır. Liste "avdisalatin/latiris, bobovnjak/Nasturtium aquaticum, čubar/saturea, čubric/serpillum" şeklinde alfabetik olarak devam etmektedir (Jukić, 1851, s. 194-198). Bu listeleme yönteminden de anlaşılacağı üzere Jukić bilgileri sıralamayı ve tasnif etmeyi tercih eden bir yazardır.

Jukić Bosna'da yaşayan halkların hepsini tek bir şemsiye altında toplayıp Boşnak olarak nitelendirmekle birlikte farklı kimliklere sahip olanları da yaşayışlarına göre tasnif etmiştir. Bosna'da yaşayan grupları dinlerine göre ayırırken, halk arasında yaygın olarak kullanılan isimleri de tıpkı bitki isimlerini sıralar gibi okurlarla paylaşmayı tercih etmiştir. Örneğin Müslümanların "Alija (Ilija), Mujo, Mustafa, Muhamed, Meho"; Ortodoksların "Stefan (Stevan), Jovan, Gjuragj (Giorgia, Gjoko)"; Katoliklerin "Niko (Nikola), Božo, Šimo (Šimun), Anto (Antun)"; Çingenelerin "Jakov, Izak" gibi isimleri kullandıklarına dair bilgi vermiştir. Keza kız çocukları için de benzer ayrımı yapmış ve farklı dinlere mensup bireylerin kullandıkları isimleri sıralamıştır (Jukić, 1870, s. 168-169). Jukić halkı bilgilendirmek adına birçok yazar ve önemli şahsiyet hakkında da ayrıntılı bilgi vermiştir (Jukić, 1870, s. 188- 190; Jukić, 1851, s. 83-90; Jukić, 1870, s. 188- 190).

Dergide halkın gelenekleriyle birlikte atasözleri, deyimler ve şiirler gibi kültürel değerlere yer verilmekle birlikte Boşnak okur-yazarlığına dikkat çekmek amacıyla kullanılan alfabeler hakkında da bilgi sunulmaktadır. Buna göre Boşnakların çok eski dönemlerden itibaren Kiril alfabesini kullandıkları, en eski belgelerin Ban Kulin dönemine ait olduğu söylenmiştir (Jukić, 1850, s. 25). Sonraki dönemlerde Slovenya-Macaristan, Dubrovnik ve Dalmaçya taraflarında, Latin harflerini kullanan yazarların da olduğu belirtilmiştir (Jukić, 1851, s. 83). Bunun yanı sıra dikkat çekici olan bir husus da Jukić'in seyahatname olarak değerlendirebilen bir yazıyı kaleme almış ve "Saraybosna'dan İstanbul'a Yolculuk 1852 Mayıs ayı"

başlığıyla dergide yayımlanmış olmasıdır (Jukić, 1961, s. 71-91). Bu yolculuk aslında Jukić'in bir nevi sürgün deneyimidir. Kendisine isnat edilen bazı suçlamalar sonucunda sürgün cezası almış ve Saraybosna'da belli bir süre hapis yattıktan sonra İstanbul'a sürgün edilmiştir (Büyüktapu, 2024, s. 728). Jukić'in sürgün deneyimini kaleme aldığı ve Bosanski Prijatelj'de yayımladığı seyahatname olarak değerlendirilebilen yazısında, bu duruma neden olan olaylara değinilmeksizin yalnızca yolculuk süreci anlatılmıştır (Büyüktapu, 2024, s. 730). Avusturyalı diplomatlar ve Fransiskanların yardımları sayesinde İstanbul'da atıldığı zindandan kurtarıldığı düşünülmektedir. Sürgün sürecinde hastalanan Jukić, tedavi görmek için gittiği Viyana'da yaşamını yitirmiştir (Tutavac, 2017, s. 117). Sonuç itibarıyla Jukić kendi sürgün sürecinde İstanbul'a gelene kadar geçtiği yerleri ve yaşadıklarını anlatmıştır. Bu da o dönemin mevcut durumu hakkında yazarın gözüyle bilgi edinmeyi sağlamaktadır. Bunun yanı sıra çağının ötesinde bir vizyon taşıyan Jukić, derginin birinci sayısının sonunda okurlarından bir istekte bulunmuş ve "Bosna Müzesi" kurabilmek için Bosna'da buldukları para ve taş gibi eski eşyaları kendisine ulaştırmalarını rica etmiştir (Jukić, 1950). Bosanski Prijatelj'in içeriğinde yer alan konular bir bütün olarak göz önüne alındığında, okurlara sosyo-kültürel açıdan oldukça önemli bir zenginlik sunulduğu görülmektedir.

Türkçeden Boşnakçaya Geçen Kelimeler: Türkizmler

Türkler Balkanlarda uzun süren yıllar boyunca hâkimiyet tesis etmiştir. Bu hâkimiyetin bir sonucu olarak, Balkanlarda ve özellikle Bosna'da Türkçenin mevcudiyeti dikkat çekmektedir. Osmanlı devletinin merkezden bölgeye yolladığı resmî evrakların Türkçe olması, günlük hayatta tüccar ve esnafların iletişim kurarken Türkçeyi tercih etmesi, bazı yerlerde Türkçe kitapların okunması, halk arasında Türkçe lügat ve süreli yayın çalışmalarının yapılmış olması gibi pek çok gösterge, Türkçenin bölgede güçlü bir varlığa sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Kartallıoğlu, 2024, s. 138). Görüldüğü üzere Türklerin bölgedeki halklarla aralarında kültürel temas yaşanmış ve farklı dil ailelerine mensup olan iki dil karşılaşmıştır. Slav dilleri açısından değerlendirildiğinde ise o günün koşullarında kullanılmasına ihtiyaç olan gerekli kavramların bulunmamasından dolayı Türkçeden kelime geçişleri yaşandığı görülmüştür (Filan, 2002, s. 29). Türkçeden Boşnak diline geçen kelimeleri ifade eden ve Boşnakçada "Turcizam" olarak adlandırılan (Bayhan, 2018b, s. 1400) Türkizm/Türkizmalar, Balkan dillerinde oldukça geniş bir yer

almaktadır. Bu kelimelerden bazılarının Boşnak diline doğrudan bazılarının da ses değışiklerine uğrayarak geçtiğı görölmektedir.¹

Literatürde önemli bir yer teşkil eden Abdulah Škaljić'in "Sırp-Hırvat Dilindeki Türkizmler" sözlüğüne göre, Güney Slav dilleri içinde yer alan Sırpça ve Hırvatçada 8742 Türkçe kelime bulunmaktadır (Škaljić, 1966). Türkizm konusu pek çok araştırmacının dikkatini çektiğı için başka sözlük çalışmaları da olmuştur. Keza Đorđe Popović'in "Türkçe ve Diğer Doğu Dillerinden Dilimize Geçen Sözcükler" isimli çalışması da bunlardan bir diğeri (Gürgendereli, 2019, s. 252). Bosanski Prijatelj ele alındığında ise Ivan Franjo Jukić'in Türkçe kelimelere dair bir liste paylaştığı dikkat çekmektedir. Okurlarla paylaşılan listenin, bir şiirin içinde geçen Türkçe kelimelerden alındığını ifade etmeden önce, şiirin kime yazıldığını belirtmek gerekir. Ömer Lütfi Paşa'ya (Omer-paša Latas) ithafen "Latas'a Şan Kazandıran Aydınlık Hükümdar Ömer Paşa" isimli şiir (Jukić, 1851, s. 1-21) Bosna kökenli olan Ömer Lütfi Paşa için yazılmıştır. Ömer Paşa'nın gerçek isminin Michael Latas olduğu, Frenk Ömer Paşa olarak da anıldığı, Osmanlı himayesine girdiğı, İslam dinini benimsediğı ve dil konusundaki bilgisinden ötürü seraskerlik mütercimliğine getirildiğı bilinmektedir (Saydam, 2007, s. 74). "Latas" isminin de vurgulanmış olduğu şiirin sonunda, "bu şiirde bulunan bazı Türkçe kelimeler" denilerek kelimeler liste şeklinde sıralanmıştır.

Bosanski Prijatelj dergisinde çok fazla Turcizam (Türkizm) bulunduğu ve günlük konuşma diline yer verildiğı görölmektedir (Badurina ve Pranjkovic, 2020, s. 116). Ayrıca dergide önemli ölçüde "halk şiirleri" de toplanmıştır. Bu halk şiirleri incelendiğı zaman, şiirlerde Türkçe kökenli sözcükler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada özellikle Bosanski Prijatelj dergisinin ilk üç sayısındaki şiirler ele alınmış ve şiirlerin içinde Türkizmler tespit edilmiştir (Jukić, 1850, s. 1-9; Jukić, 1850, s. 34-110; Jukić, 1851, s. 1-24; Jukić, 1851, s. 91-170; Jukić, 1861, s. 105-158). Dergide tespit edilen Türkizmler tasnif edilmeden önce, ilk olarak Jukić'in, Ömer Paşa için yayımladığı şiirin sonunda, Türkçe olduğunu belirtip karşısına Boşnakça anlamlarını

---

¹Çalışmada kullanılan kelimelerin doğru telaffuz edilmesi ve ses benzerliklerinin görölebilmesi için Boşnak Dilinde kullanılan ve Türkçede bulunmayan Latin harflerinin tekabül ettiği sesler şu şekildedir: Č (ç), ć (ç), dž (c), đ (c), j (y), lj (l), nj (n), š (ş), ž (j). Örneğin: čelik (çelik), ćilim (çilim), džep (cep), đulistan (culistan), jagluk (yagluk), ljubav (lubav), njimet (nimet), šeriat (şeriat), hoždželdia (hojceldia) olarak okunmaktadır.

yazdığı ve alfabetik olarak sıraladığı kelime listesini ele alarak başlamak gerekir. Listelenen Türkçe kelimeler şu şekildedir: “aferim, aga, Alahkati, Alaj-beg, asi, asiluk, balia, baliluk, barjak, barjaktar, barut, başa, beg, berat, beratlia, bika, bilah, boğaz, buljuk, buljuk başa, busia, dahia, daulbas, devlet, din, dova, drum, dućan, duşmanın, dżebana, dženjak, dżumruk, čardak, ćaba, ćosoć ćupria, ćurak, efendia, ejalet, ferman, gargia, gazia, gjavur, haber, halva, hat, hoždželdia, jagmiti, jatagan, jazuk, imam, kabuliti, kadia, kaldrma, kanun, karaula, kauk, avazbaşa, kavga, kiridžia, konak, Koran, kurvana, lal, mehana, mejdan, meram, meteris, muftia, muhimat, mujezin, muselim, Muti, nalet, nizam, odža, ordia, padişah, paşa, pendžer, raja, rajet, rakia, saćin, serbes, spahia, sul, sultan, şan, şemluk, şeriat, taht, talum, tanzimat, terdib, teslim, torba, turali ferman” (Jukić, 1851, s. 22-24).

Bosanski Prijatelj'de Türkçeden Boşnakçaya geçtiği tespit edilen kelimeler aşağıda tasnif edilecektir.² Öncelikle günlük iletişimde kullanılan ve iletişimi kolaylaştıran selamlaşma, talep etme, teşekkür gibi durumlarda ortaya çıkan “kalıp kelimelere” (Kahraman, 2018, s. 107-108) ve ek alıp sıfat olarak kullanılan kelimelere Bosanski Prijatelj'de rastlandığını belirtmek gerekir.

-Kalıp kelimeler: aman, hazurala (hazır ola), oždželdia/hoždželdia (hoşgeldin).

-Türkçe'den “li” ekiyle birlikte alınan ve sıfat yapılmış olan kelimeler: čelikli nadžak (çelikli nacak/balta), čemerli kula (kemerli kule), sedefli tambur (sedefli tambur), serćali durbin (sırçalı dürbün), srćali pendžer (sırçalı pencere), sedefli sanduk (sedefli sandık), turali ferman (tuğralı ferman), varakli odaja (varaklı oda).³

-“luk” eki ile birlikte Türkçeden geçen kelimeler: boščaluk (bohça içine konulan armağan), ćopekluk (köpeklik), jagluk (mendil), mamurluk

² Çalışmada Türkçeden Boşnakçaya geçtiği tespit edilen ve bu amaçla ele alınan kelimeler Abdulah Škaljić'in ve Šakir Bayhan'ın sözlükleri dikkate alınarak tasnif edilecektir.

³ Bosanski Prijatelj dergisindeki şiirlerin içinde geçen kullanımlarla ilgili olarak bkz: “Petegoše čelikli nadžak (Çelikli nacağı çektiler)” (Jukić, 1850, s. 77). “Pa je svuće niz čemerli kulu (Sonra kemerli kulenin altına indirdi)” (Jukić, 1950, s. 42). “I opazi sedefli tamburu (Ve sedefli tamburu fark etti)” (Jukić, 1850, s. 84). “Pa zavika s serćali pendžera (Sonra sırçalı pencereden seslendi)” (Jukić, 1850, s. 103). “A poteže serćali durbina (Sırçalı dürbünü uzatır)” (Jukić, 1850, s. 45). “Onde jesu sedefli sanduci (Oradadır sedefli sandıklar)” (Jukić, 1850 s. 104). “Sva je pusta varakli odaja (Tümüyle boş varaklı odadır)” (Jukić, 1850, s. 84). “Ter poteže turali ferman (O vakit tuğralı fermanı çıkarır)” (Jukić, 1851, s. 5).

(mahmurluk/uyku ve alkol sonrası başağrısı/ sersemlik), minderluk (minder konulan yer/sedir), muştuluk (müjdelik).

Boşnak Dilinde yabancı dilden kelime alınıp “çiniti ve uçiniti” fiillerinin kullanıldığı ve böylece yeni fiil edinildiği görülmektedir. Dolayısıyla fiil kökü verici dilden (Türkçeden) alınmakta ve mastar eki alıcı dilden (Boşnakçadan) kullanılmaktadır (Filan, 2002, s. 31). Bosanski Prijatelj’de de buna benzer örneklere rastlanmıştır. Türkçe kelimenin fiil kökü olarak alındığı, “uçiniti” fiilinin ise mastar olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu tür kullanımın yanı sıra fiil kökünün Türkçe’den alınıp “klanjati” fiilinin mastar olarak kullanıldığı ya da “-iti” mastar ekinin mevcut olduğu bazı kelimelere de rastlanılmıştır.

-Fiil yapan kelimeler: asi (se) uçiniti (asi olmak/başkaldırmak) bakšiš uçiniti (bahşış vermek), dževapiti (cevap vermek), dževap uçiniti (cevap vermek), ikinci klanjati (ikinci namazı kılmak), jagmiti (yağmalamak), kabuliti (kabul etmek), kurban (se) uçiniti (kurban olmak), makul uçiniti (makul olmak), peškeš uçiniti (hediye etmek), sevap uçiniti (sevap işlemek).⁴

48

-Kimlik belirten kelimeler: Tatar, Turčin (Türk), Turkinja (Türk kadın).

Bosanski Prijatelj dergisinde, Bosna’da mevcut olan bir kimliği ifade etmek için kullanılan “Turčin, Turkinja” kelimelerinin olduğu görülmektedir. Bu kelimeler sadece şiirlerin içerisinde değil nesir kısmında, başka konular hakkında bilgi verilirken de kullanılmıştır. Bununla birlikte eserin birçok yerinde geçen “Turčin” yani Türkçe anlamıyla “Türk” kelimesinin etnografik olarak doğrudan “Türk” kimliğine mensup olan kimseleri ifade etmediği anlaşılmaktadır. Zira Jukić’in “kendilerini adlandırmayı sevdikleri şekliyle Türkler veya Müslümanlar” diyerek yaptığı tanıma göre (Jukić, 1961, s. 32) Bosna ve Hersek’te yaşayan bireyler İslam dinini Türklerden öğrendikleri için Bosna’daki “Turčin/Türk” kelimesi etnik bir tanım olmaktan ziyade dini kimliğe referansta bulunarak dergide kullanılmıştır.

---

⁴ Bosanski Prijatelj dergisindeki şiirlerde, Türkçeden kelime alınarak oluşan fiillerin geçtiği mısralarla ilgili olarak bkz: “Bošnjaci se asi ućinili (Boşnaklar başkaldırdılar)” (Jukić, 1851, s. 3). “Tko će caru dževap ućiniti? (Kim sultana cevap verecek?)” (Jukić, 1851, s. 140). “Ali beze, ikindiu klanja (Ali bey ikinci namazını kıyor)” (Jukić, 1850, s. 88). “Svi ćemo se kurban ućiniti (Hepimiz kurban olacağız)” (Jukić, 1851, s. 18). “Ja ću golem sevap ućiniti (Büyük sevap işleyeceğim)”, “Golem mu je bakšiš ućinio (Ona büyük bahşış verdi)” (Jukić, 1861, s. 147). “Kukavici peškeš ućinila (Korkağa peşkeş çektin/armağan ettin)” (Jukić, 1850, s. 3).

-Yönetim ve yöneticilikle ilgili kelimeler: agaluk, başaluk (yönetilen yer/beylik), beg (bey), berat, beratlia, bujrultija (emir), efendia, devlet, divan, ejalet (eyalet), ferman, kanun, muselim (müsellim), padişah (padişah), paşa (paşa), raja (reaya), sultan, taht, tanzimat, vezir.

-Askerlik ve askeri mühimmatla ilgili kelimeler: alaj (alay), alaj-beg (sancaktaki sipahi), barut, barjaktar (bayraktar), buljukbaş (komutan), busia (pusu/kapan), čauš (çavuş), durbin (dürbün), džebana (cephane), džehverdan (sedef ve başka taşlarla süslenmiş tüfek), kapetan, kumbara (humbara/bomba), gazia (gazi), jeničar (yeniçeri), mir-alaj (miralay), ordia (ordu), paşa (paşa), kula (kule), tabor (tabur), muhimat (mühimmat), serasker, serdar, spahia (sipahi), talum (talim), terdip (tertip), timar (tımâr), top.

-Dinle ilgili kelimeler: Alahkati (Allah katı), Bilah (Billahi/yemin etmek), čefenk (kefen), din, dova (dua), džamia (cami), džemat (cemaat), džehenem (cehennem), fetva, gjavur (gavur), halal (helal), iman, kadia (kadı), koran (kuran), kurban, mahram (mahrem), mufti (müftü), mujezin (muezzin), murtet (mürtet/dinden dönen), musaf, ramazan, sevap, šadarvan (şadırvan), šejtan (şeytan), šeriat (şeriat).

-Mesleklerle ilgili kelimeler: bazerdjan (tüccar), binjedži (binici), buljugbaş (bölükbaş), čoban (çoban), dželat (cellat), haznadar (hazinedar), kahvedžia (kahveci), kesedžia (kahraman), kiridžia (kiracı), kujundžia (kuyumcu), lala, mejdandžia (savaşan/ düello), pelivan (pehlivan), terdžuman (tercüman), turnadžia (yeniçeri mensubu), tutundžia (tütüncü).

-Şehirle ilgili kelimeler: čarši (çarşı), kasaba, mejdan (meydan), Stanbul (İstanbul), sokak, šehir (şehir).

-Olumsuz kelimeler: asi, asiluk (asilik), balia (basit insan), budala, četobaš (çetebaşı), čopekluk (köpeklik/sefillik), din dušman (din düşmanı), dušman (düşman), jabandžia (yabancı), haramia (harami), hajduk (haydut), kavga, nalet (lanet), zulumčar (zulumkâr).

-Günlük hayatta kullanılan eşyalar ve diğer kelimeler: aferim (aferin), aga (mal sahibi), avlu, amber, evlad, barjak (bayrak), barjam (bayram), beşik (beşik), boja (boya), bunar (pınar/kuyu/derin çukur), čador (çadır), čardak (çardak), čelenk

(çelenk), çelik (çelik), çibuk (çubuk), çift (çift), çiviluk (askı), çizme (çizme), čehra (çehre), čorap (çorap), čaba (çaba), čemer (kemer), ćilim (kilim), ćupria (köprü), ćurak (çorak), demir-pendžer (demir pencere), dilber (sevgili/ güzel kadın), divit, dizgin, dućan (dükkan), dugme, dušek (döşek), djerdan (gerdan), džep (cep), džiger (ciğer), džumruk (gümrük), evlad, fajda (fayda), fes, fındžan (fincan), gajtan (gaytan, sicim, halat), gjuzel (güzel), haber, halva (helva), harač (haraç), hat, ibrišim (ibrişim), išaret (işaret), jastuk (yastık), kadifa (kadife), kafaz (kafes), kahva (kahve), kaldırma (kaldırım), kalem, kandža (kanca), kapak, kapija (kapı), komšia (komşu), konak, murećef (mürekkep), kalpak, kutia (kutu), londža (lonca), merdžan (mercan), mermer, minderluk (minder), muhr (mühür), mušteria (müşteri), nalun (nalın), nićah (nikah), pekmez, pendžer (pencere), sabah, sanduk (sandık), sahat (saat), sevdah (sevda), šan (şan), šeftali (šeftali), šenluk (şenlik), sindžir (zincir), selam, serbes (serbest), šećer (şeker), sofra, somun, nafaka, mehana (meyhane), tabak, tefter (defter), temelj (temel), topuz, torba.

Türkçeden Boşnakçaya Geçen Söz Kalıpları

50

Atasözleri, kalıplaşmış bir şekle ve kavramsal özelliklere sahip olan, çeşitli olayların ve tecrübelerin belli bir zaman süzgecinden geçerek ortaya çıkmasıyla oluşan halkların temel değerleridir (Aksoy, 1962, s. 132-138). Atasözleri öğüt verirken deyimler bir kavramı olabildiği en güzel şekilde sunar (Aksoy, 1962, s. 142-143). Ivan Franjo Jukić, envanter toplayarak derlediği ve “Narodne Poslovice” yani “Halk Atasözleri” olarak adlandırdığı bazı söz varlıklarının yer aldığı deyim ve atasözlerini Bosanski Prijatelj’de yayımlamıştır (Jukić, 1850, s. 120-123; Jukić, 1851, s. 178-189; Jukić, 1861, s. 169-183). Ancak konuyla ilgili olarak yaptığı açıklamada kendi dillerinde mevcut olan “Poslovica” kelimesinin, Latincedeki “Preverbium” kelimesini tam manasıyla karşılamadığını da belirtmiştir (Jukić, 1850, s. 120). Atasözleri ve deyimler arasındaki bazı nüanslara bakıldığında, Jukić’in bu ayrımı fark ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 1840 yılından beri atasözlerini kaydetmeye başladığını söyleyen Jukić, doğa felsefesinin ve bilgeliğin bir kanıtı olan atasözlerinin birçok halkta bulunduğunu, ama kendilerinde daha bol ve değerli olduğunu, bu nedenle birçok yazarın atasözleri toplamaya başladığını dile getirmiştir. İsimleri verilen yazarlar Jovan Muškatirović, Ivan Ambrozović, Vuk Karadžić, Luka Ilić ve J. Pamucina’dır. Jovan Muškatirović’in halk atasözlerine dair elinde olan verileri, Kiril harfleriyle ilk olarak 1768 yılında, ikincisini ise 1807 yılında Viyana’da yayımladığını belirtmiştir. Ayrıca aynı eserlerin Latin harfleriyle

1808 yılında Ivan Ambrozović tarafından neşredildiğini de anlatmıştır. Bu derlemeleri en özenli şekilde yapan kişilerden biri olduğu vurgulanan Vuk Karadžić'in de elindeki verileri "Sırp Halk Atasözleri" ismiyle 1836 yılında yayımladığını söylemiş ve eserinin 1849 yılında Viyana'da çoğaltılarak tekrar yayına sunulduğuna dair bilgiyi aktarmıştır. Bir papaz olan Luka Ilić'in de "Slavon Halk Gelenekleri" isimli eserinde bunlardan birkaçını yayımladığını söylemiştir. Aynı şekilde Mostar papazı olan J. Pamucina'nın da 1847, 1848 ve 1849 yıllarında söz varlıklarına dair birkaç şeyi "Sırp-Dalmaçya Dergisi"nde yayımladığına değinmiştir (Jukić, 1850, s. 120-121). Jukić'in bu bilgileri aktarması kuşkusuz atasözlerinin zenginliğine vurgu yapmak, okurları bu eserlerden haberdar etmek ve konunun önemine dikkat çekmek içindir. Jukić okurlarıyla bu bilgileri paylaştığı Bosanski Prijatelj'de, gayet açık ve net bir şekilde kendini ifade ederek yalnızca Bosna'da duyduğu atasözlerini kaydettiğini, birçok atasözünü ise duymamış ya da unutmuş olabileceğini söylemiştir. Bunun için Bosnalı vatanseverlerden bir atasözü görüp de dergide yer almadığını fark etmeleri durumunda bunu not edip kendisine ulaştırmalarını istemiştir. Ayrıca atasözlerinin açıklamalarını şimdilik ertelemiş olduğunu, daha sonra onlarla da ilgileneceğini dile getirmiştir (Jukić, 1850, s. 121).

Bosanski Prijatelj'de, Ivan Franjo Jukić'in tabiriyle "Halk Atasözleri" olan bu söz hazineleri incelendiğinde, Türkçede kullanılmakta olan bazı atasözleri ve deyimlerle Boşnak dilindekiler arasında paralellik olduğu gözlenmiştir. Tespit edilen benzerlikler üçe ayrılıp sınıflandırılarak çalışmaya eklenmiştir. İlk olarak doğrudan Türkçeye benzeyenler, ikinci olarak anlamsal olarak benzeyenler ve son olarak dünya dillerinde mevcut olanlar seçilerek sıralanmıştır.

-Anlam ve çeviri açısından doğrudan Türkçe söz varlıklarına karşılık gelen Boşnakça atasözleri ve deyimler;

"Ako bog da!- Allah'ın izniyle, İnşallah" (Jukić, 1850, s. 120).

"Bog dao, Bog uzeo- Allah verdi, Allah aldı" (Jukić, 1850, s. 122).

"Besieda besiedu otvora- Laf lafı açmak" (Jukić, 1850, s. 122).

"Bieli se ko snijeg- Kar gibi beyazlatmak" (Jukić, 1850, s. 122).

"Daleko od očiuh, daleko od serca- Gözden ırak, gönülden ırak" (Jukić, 1851, s. 182).

“*Danas jesmo, sutra nismo*- Bugün varız, yarın yokuz” (Jukić, 1851, s. 182).

“*Danas meni, sutra tebi*- Bugün bana, yarın sana” (Jukić, 1851, s. 182).

“*Danas vezir, sutra rezil*- Bugün vezir, yarın rezil” (Jukić, 1851, s. 182).

“*Duge kose, a kratku pamet žena imade*- Saçı uzun, akli kısa” (Jukić, 1851, s. 188).

“*Gledaj majku, a uzimaj djevojku*- Anasına bak, kızını al” (Jukić, 1861, s. 171).

“*Gladan kao pas*-Köpek gibi aç” (Jukić, 1861, s. 171).

“*Gladan kao vuk* - Kurt gibi aç” (Jukić, 1861, s. 171).

“*Ja sad ja nikad*- Ya şimdi ya hiçbir zaman” (Jukić, 1861, s. 179).

“*Jučer vezir, danas rezil* / Dün vezir, bugün rezil” (Jukić, 1861, s. 182).

52

- *Türkçe atasözlerine anlam yönünden benzer Boşnakça atasözleri ve deyimler*⁵;

“*Ako je daleko bagdat, blizu aršin*- Bağdat uzaksa, arşın yakın/ Halep ordaysa arşın burada” (Jukić, 1850, s. 120).

“*Bacio kost medju njih*- Aralarına kemik atmak/ aralarına nifak tohumu saçmak/ aralarını açmak” (Jukić, 1850, s. 122).

“*Biežo od vaške, pak pao medvedu u šake*- Bitten kaçtı, sonra ayının eline düştü/ Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak” (Jukić, 1850, s. 122).

“*Bolje je ikada, nego nikada*- Hiç olmamasındansa bir zaman olması iyidir/Geç olsun güç olmasın” (Jukić, 1851, s. 179).

“*Bolje je išta nego ništa*- Bir şey, hiçbir şeyden iyidir/ Hiç yoktan iyidir” (Jukić, 1851, s. 179).

---

⁵ Bosanski Prijatelj'den aktarılan bu kısımdaki Boşnakça atasözleri ve deyimler, ilk olarak doğrudan Türkçe çeviri yapılarak, ardından anlamı karşılayan ve hâli hazırda kullanılmakta olan Türkçedeki atasözleri ve deyimlere yer verilerek listelenmiştir.

“*Bostandžia krastavace prodavati*- Bostancıya salatalık satmak/ Tereciye tere satmak” (Jukić, 1850, s. 123).

“*Brez halata, nejma zanata*- Alet olmadan, zanaat olmaz/ Alet işler, el övünür” (Jukić, 1850, s. 123).

“*Brez muke, nejma nauke*- Emek olmadan, bilim olmaz/ Zahmetsiz ilim olmaz/ Emek olmadan yemek olmaz” (Jukić, 1850, s. 123).

“*Brez zdravlja neima bogatstva*- Sağlık olmadan zenginlik olmaz/ Sağlık varlıktan yeğdir” (Jukić, 1850, s. 123).

“*Da može, popio bi ga u kašiku vode*- Mümkün olsa onu bir kaşık suda yutar/ Bir kaşık suda boğmak” (Jukić, 1851, s. 182).

“*Dobar dan iz jutra se poznaje*- İyi gün, sabahından belli olur/ Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir” (Jukić, 1851, s. 184).

“*Dobro se daleko čuje, a zlo još dalje*/ İyi uzaktan, kötü daha da uzaktan duyulur/ Kara haber tez duyulur” (Jukić, 1851, s. 185).

“*Dva pehlivana nemogu na jednom užetu igrati*- İki pehlivan bir ipte oynayamaz/ İki cambaz bir ipte oynamaz” (Jukić, 1851, s. 188).

“*Ima i pticjeg mlieka*- Kuş sütü bile var/ Bir kuş sütü eksik” (Jukić, 1861, s. 175).

“*Izgleda kao smrt*/ Ölüm gibi görünmek/ Mezardan çıkmış gibi görünmek” (Jukić, 1861, s. 176).

“*Jednom nogom stao u grob*/ Bir ayağıyla mezara bastı/ Bir ayağı çukurda” (Jukić, 1861, s. 181).

-*Genel olarak dünya dillerinde bulunan atasözlerinin Boşnak Dili’ndeki örnekleri;*

“*Bog boguje, car caruje*- Tanrı’nın hakkı Tanrı’ya, Sezar’ın hakkı Sezar’a” (Jukić, 1850, s. 122).

“*Čovjek je čovjeku vuk*- İnsan insanın kurdudur” (Jukić, 1851, s. 180).

Sonuç

Çalışmada ele alınan Bosanski Prijatelj (Bosnalı Arkadaş) dergisi, Bosna'da matbaa olmadan önce süreli yayın çalışmasına dair emarelerin olduğunu gösteren bir kaynak olması nedeniyle önemli olmakla birlikte, Türk Dilinin Balkanlardaki varlığını göstermesi açısından da oldukça değerlidir. Bu vesileyle Türkçenin sözcük veren Boşnakçanın ise yeni sözcük edinen dil konumunda olduğu öğrenilmektedir. Türkçeden Boşnakçaya geçen sözcükler/Türkizmler dil tarihi açısından da önemli veriler sunmaktadır. Bosanski Prijatelj üzerinden Boşnakçaya geçen sözcükler ele alındığında, günlük hayatın içinde kullanılan pek çok kelimenin (dinle, askerlikle, meslekle, günlük hayatla vb.) Türkçeden edinildiği görülmektedir. Edinilen bu sözcüklerde çok büyük fonetik ve morfolojik farklar görülmemiştir. Ayrıca bu sözcükler (avlu, çelik/çelik, çaba/çaba, din, kalem, kahva/kahve, pendzer/pencere, sabah, tefter/defter, temelj/temel vb.) hâlen günümüz Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Boşnak dilinde, fiil oluşturmak için Türkçeden isim alındığı ve fiil haline getirildiği (ikinci klanjati/ikinci namazı kılmak, sevap učititi/sevap işlemek vb.) tespit edilmiştir. Bu durum, söz konusu dönemde Balkanlardaki Güney Slav dilleri içinde mevcut durumu karşılayacak sözcük olmamasından kaynaklanabileceği gibi Türklerin Balkanlarda asırlar süren hakimiyeti neticesinde oluşan yöneten-yönetilen ilişkisinden ve yeni bir dinin (İslamiyet) bu topraklarda yer edinmeye başlamasından da kaynaklanabilmektedir. Keza tarihsel birlikteliğin sosyo-kültürel hayatta da bir karşılığı olmuştur. Tecrübeler sonucu halkların meydana getirip nesilden nesile aktardıkları değerli söz varlıkları olan atasözleri ve deyimlerde de Türkçeden Boşnakçaya geçiş yaşandığı görülmektedir. Bazı atasözlerinin muhteva açısından bazılarının ise hem muhteva hem de çeviri açısından diğer dile geçmesi dilin kültürler arası bir köprü olduğunu tekrar gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla Türkçe, Güney Slav dilleri arasında kültürel köprü konumunu üstlenerek Boşnak Dili ve Edebiyatı içerisinde de kendine yer edinmiştir. Ayrıca önemli olan bir diğer husus da bu durumun 19. yüzyılın ikinci yarısında Bosna'nın ilk süreli yayını olan bir dergide mevcut olmasıdır. Bilhassa dergideki bir şiirin içinde yer alan Türkçeden Boşnakçaya geçen sözcüklerin/Türkizmlerin, derginin editörü Ivan Franjo Jukić tarafından liste olarak hazırlanıp okurlarla paylaşılması, bölgedeki halk edebiyatı içinde Türkçenin varlığına dair doğrudan önemli bir kanıt sunmaktadır.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1962). Atasözleri, deyimler. *Belleten Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, 10, 131-166.
- Babić, M. (2020). Portret Ivana fra Frane Jukića. *Colloquia Franciscana*, 2, 17-33.
- Badurina, L. ve Pranjković, I. (2020). Putovanje u Carigrad Ivana fra Frane Jukića i Adolfa Vebere Tkalčevića, *Colloquia Franciscana*, II, 113-125.
- Baković, M. ve Andrić, M. (2000). Godina 1883-Pokušaj jezične standardizacije u Bosni i Hercegovini i sudbina dlistuševe početnice. *Jezik: Časopis za Kulturu Hrvatskoga Književnog Jezika*, 67(5), 165-184.
- Bayhan, Ş. (2018a). *Boşnakça-Türkçe deyimler sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayhan, Ş. (2018b). *Boşnakça-Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Büyüktapu, O. (2024). Bir sürgün öyküsü: Bosnalı Fransisken bir rahibin Saraybosna'dan İstanbul'a yolculuğu. *Türkiyat Mecmuası*, 34(2), 723-753.
- Čeklić, V. (2001). Ilirski pokret i Bosansko muslimanski književno kulturni preporod. *ANALI Gazi Husrev Begova Biblioteke Knjiga*, 11(XIX-XX), 313-332.
- Dizdar, H. (1997). Bilješke o Razvitku štampe u Bosni i Hercegovini. *Bosniaca*, 2, 39-47.
- Filan, K. (2002). Boşnak dilinde Türkçe kelimeler –filler üzerine-. *Belleten*, 50(1), 29-39.
- Gaj, L. (2025, 29 Nisan). <https://www.enciklopedija.hr/clanak/gaj-ljudevit>

- Gürgendereli, R. (2019). Turske i druge istocanske reci u nasem jeziku adlı Türkizmalar sözlüğünde yer ve kişi adları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 249-263.
- Huseinčehajić, V. M. (2010). Pisana rijeć i biblioteke u Bosni i hercegovini kod Katolika za vrijeme Osmanske Uprave. *Bosniaca-Časopis Nacionalne i Univerzitetske Biblioteke Bosne i Hercegovine*, 15, 70-76.
- İnuğur, M. N. (1999). *Basın ve yayın tarihi*. Der Yayınları.
- Jukić, I. V. (1850). *Bosanski Prijatelj Časopis sadržavajući potrebite koristne i zabavne stvari. Svezak I*. Berzouskom Narodne Tiscarnice Dra. Ljudevit Gaja.
- Jukić, I. V. (1851). *Bosanski Prijatelj Časopis sadržavajući potrebite koristne i zabavne stvari. Svezak II*. Berzotiskom dr.a Ljudevit Gaja.
- Jukić, I. V. (1861). *Bosanski Prijatelj Časopis sadržavajući potrebite koristne i zabavne stvari. Svezak III*. Berzotiskom Antun Jukića.
- Jukić, I. V. (1870). *Bosanski Prijatelj Časopis sadržavajući potrebite koristne i zabavne stvari. Svezak IV*. Tiskom Ivana Vončine.
- Kahraman, M. (2018). Türk Dili'nden Boşnak Dili'ne alıntılanan birleşik yapılar (öbek yapılar, birleşikler ve kalıp sözler). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 99-115.
- Kartallioğlu, Y. (2024). Abdulah Škaljić in 'Turcizmi u SrpskoHrvatsko jeziku' adlı sözlüğündeki Türkizmlerde Osmanlı Türkçesi konuşma dili. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(2), 136-164.
- Kodrić, S. (2018). *Studije iz kulturalne Bosnistike: (Književnoteorijske i književno historijske teme)*. Knjiga 20.
- Kostić, M. (2004). Državna Štamparije i Službene i Poslužbene Novine u Bosni i Hercegovini od 1866 do 1945 godine. *Novi Muallim*, 18, 96-110.
- Kruševac, T. (1978). *Bosansko Hercegovački listovi XIX. vjeku*. Veselin Mesleša.
- Kuna, H. (1979). Grafijsko-ortografski uzusi Iliraca i književna Franjevačka tradicija u Bosanskom Prijatelju. *Književni Jezik*, 3, 5-16.
- Lukić, Z. (2001). *Polovice u Bosni i Hercegovini*. <https://zlatkolukic.com/wp-content/uploads/2017/06/12.Poslovice1..pdf>.

- Praštaló, T. ve Cukac, N. (1993). Early journals in Bosnia and Herzegovina. *Learned Publishing*, 6(1), 25-28.
- Redžić, E. (2008). Pisma Ivana Frane Jukića Upućena Ljudevitu Gaju, Stanku Vrazu i Fra Grgu Martiću. *Historijska Traganja*, 2, 9-16.
- Rešidbegović, A. (1997). Pregled Privatnih Štamparija u Sarajevu 1884-1918. *Bosniaca*, 2, 68-73.
- Saydam, A. (2007). Ömer Lütfi Paşa (1806-1871). *İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 34, s. 74-76). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Seyhan, S., Temiztürk, H. ve Dizdar, S. (2016). *Osmanlı dönemi Bosna basın tarihi*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Škaljić, A. (1966). *Turcizmu u Srpsko-Hrvatsko jeziku*. Svjetlost.
- Tutavac, V. (2017). Ivan Franjo Jukic (1818-1857). Travel propose as a reflection of his life and work. *Studia Capuccinorum Boziniensia*, 1, 114-122.

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1702386
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025; 7(1): 58-84
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2025; 7(1): 58-84

ARNAVUTÇANIN GEG VE TOSK DİYALEKTLERİNİN FONETİK AÇIDAN BELİRLEYİCİ UNSURLARININ STANDART YAZIM DİLİNDEKİ YERİ

Tolga DİLLİOĞLU*

ÖZ: Balkanların en eski toplumlarından biri olan İlirlerin soyundan geldiği kabul edilen Arnavut ulusunun, kuzey bölgelerinde yaşayanlar Geg (*Gegë*), güney bölgelerindekiler ise Tosk (*Toskë*) adı verilen iki büyük gruba ayrılırlar. Geg ve Tosk tanımları aynı zamanda Arnavut toplumunun iki ana diyalektini adlandırmak için de kullanılır. Bu diyalektlerin kesişme çizgisini Arnavutluk sınırları içinden geçen İşkombi (*Shkumbin*) nehrinin oluşturduğu kabul edilir. Nehrin kuzeyine doğru çıkıldığında Geg diyalekti geniş bir bölgede hâkimiyet göstermeye başlar. Aynı durum güneye doğru inildiğinde de Tosk diyalekti için geçerlidir. İşkombi nehrinin etrafı ise geçişken bir yapıda olup, diyalektlerin birbirine yaklaştığı ortak bir alan olarak karşımıza çıkar. Arnavutçanın Geg ve Tosk diyalektleri aynı zamanda belirli bölgelerde karakteristik özellikler taşıyan ağızlara ayrılırlar. Arnavutluk sınırlarının ötesinde konuşulan ve yazılan diyalektlerin de birbirlerinden belirli özellikler bağlamında farklılık gösteren ağızları bulunur. Bu bağlamda hem ana diyalektlerin hem de ağızlarının geniş bir coğrafyada fonetik, morfolojik ve leksikolojik açılardan birçok farklılıkları ile karşılaşılır. Geg ve Tosk diyalektleri arasında en belirgin ve en çok sayıda değişim veya farklılaşma fonetik yapıdadır. Diyalektlerin kendilerine özgü karakteristik yapılarının yanı sıra zaman içinde kimi iç kimi dış, siyasi, coğrafi, sosyal ve kültürel çok değişkenli etkenlerden dolayı fonetik yapıların birbirlerinden farklılaştığı görülmektedir. Standart Arnavutça ise yüzyıllar boyunca birbirlerinden ayrılan diyalektleri ortak bir yazım dili ile buluşturmuştur. Ancak diyalektler üstü çatı bir dil oluşturması gereken standart Arnavutça, Tosk diyalektinin dil özelliklerini Geg diyalektine göre sayıca daha fazla kopyalamıştır. Bu

* Dr. Öğretim Üyesi., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Balkan Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arnavut Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: tolgadillioğlu@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1993-8993

OPEN ACCESS

© Copyright 2025 Dillioğlu

Cite As/Atıf: Dillioğlu T. (2025). Arnavutçanın Geg ve Tosk diyalektlerinin fonetik açıdan belirleyici unsurlarının standart yazım dilindeki yeri. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 58-84.

Geliş Tarihi (Received): 19.05.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 22.06.2025

çalışma Geg ve Tosk diyalektlerinin genel hatlarıyla ayrışan fonetik yapılarını birbirleriyle karşılaştırarak standart Arnavutçadaki güncel yerlerini tespit etmeyi ve incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Standart Arnavutça, Geg Diyalekti, Tosk Diyalekti, Karşılaştırmalı Dil Bilimi.

THE PLACE OF PHONETICALLY DETERMINANT ELEMENTS OF THE GHEG AND TOSK DIALECTS OF ALBANIAN IN THE STANDART ORTHOGRAPHY

Abstract: The Albanian nation, believed to be descended from the Illyrians, one of the oldest populations of the Balkans, is generally divided into two major groups: the *Gegs* (*Gegë*) in the northern regions and the *Tosks* (*Toskë*) in the southern regions. These designations also refer to the two main dialects of the Albanian language. The Shkumbin River (*Shkumbin*), which runs through central Albania, is traditionally regarded as the dividing line between these dialects. To the north of this river, the Geg dialect predominates across a wide area, while to the south, the Tosk dialect holds sway. The areas surrounding the river are characterized by transitional linguistic features, serving as a zone where dialectal traits tend to converge. Both the Geg and Tosk dialects are further subdivided into regional varieties (sub-dialects or speech forms) that exhibit distinctive phonetic, morphological, and lexical traits. Outside the borders of Albania, the dialects spoken and written by Albanian communities also include variants with distinct linguistic features. Thus, both major dialect groups and their sub-varieties display significant variation across a wide geographical area, especially in terms of phonetics, morphology, and lexicon. Among these levels of variation, phonetic differences between the Geg and Tosk dialects are the most salient and numerous. While each dialect maintains its own internal structure and characteristics, the influence of numerous internal and external factors such as political, geographical, social, and cultural developments has led to further phonetic divergence over time. Standard Albanian, as a codified literary language, has attempted to unify these historically divergent dialects under a single written norm. However, instead of balancing both dialectal traditions, the standard language has predominantly adopted phonetic and structural features from the Tosk dialect, to a significantly greater extent than from Geg. This study aims to examine and compare the phonetic structures that differentiate the Geg and Tosk dialects and to analyze how these differences are reflected in contemporary Standard Albanian.

Keywords: Standard Albanian, Geg Dialect, Tosk Dialect, Comparative Linguistics.

Giriş

Arnavutça başta Arnavutluk ve Kosova olmak üzere Kuzey Makedonya, Karadağ, Yunanistan, Sırbistan, Bosna Hersek ve İtalya gibi Arnavut nüfusun yaşadığı geniş bir coğrafyada konuşulmaktadır. Arnavutçanın diyalektleri ve bunların ağızları, coğrafi yayılımlarının ötesinde tarihi süreçlerinde yer alan savaşlar, hegemonyalar, göçler ve kültürel etkileşimler gibi birçok etkenin günümüze kadar şekillendirdiği olguların tezahürünü yansıtmaktadır. Arnavutça, ilk yazılı eserleri ve araştırmacıların tarihsel süreçlerden aktardıkları bilgiler ışığında

Balkan coğrafyasında konuşulan tüm dillerden farklı yapılara sahip olduğu gibi diyalekt ve ağızları bakımından da erken dönemlerden itibaren fonetik, morfolojik ve leksikolojik açıdan çeşitlilik gösterir. İç yapıdaki bu çeşitliliğin ana hatlarını coğrafi olarak kuzey bölgelerde yaşayan Arnavutların konuştuğu Geg ve güneyde konuşulan Tosk diyalektleri oluşturur. Her iki ana diyalektin de erken dönemlerde birbirlerinden farklılaşmış olan ve gene bölgesel olarak adlandırılan ağızları mevcuttur. Çeşitli bölge ve şehir isimleriyle anılan ağızlar genel olarak kuzey ve güney olarak hem Geg hem de Tosk ağızlarına ayrılırlar (Gjinari, 1989, s. 50). Bunlarda içlerinde kuzeybatı, kuzeydoğu, orta ve merkez Geg ağızları, güney Tosk sınırlarında konuşulan Labëri ve Çamëri ağızları ile Tosk diyalektinde yer alan diaspora Arnavutlarının konuştukları Arbëresh ağızları olarak sınıflandırılırlar (Shkurtaj, 2016, s. 23).

Arnavut toplumunun siyasi tarihinin yanında sosyal, kültürel ve ekonomik birçok faktör, Arnavutçanın diyalekt ve ağızlarının geniş bir coğrafyada çeşitlenmesinde etkili olmuştur. Arnavut dilinin ilk yazılı ve edebi belgelerinden başlayarak standart Arnavutçanın genel anlamda yaygınlaşarak kabul görmesine kadar kaleme alınan çoğu eser Geg veya Tosk diyalektinin ağız özellikleriyle yazılmıştır. Arnavut toplumunun yazı dilinde bir birlik kurma ve herkes için ortak bir dil normu oluşturma fikri ise çeşitli dönemlerde ortaya atılmış olmasına rağmen hayata geçirilememiştir. Ancak Arnavut dili ve edebiyatı üzerine İkinci Dünya Savaşı sonrasında her alanda gelişerek artış gösteren çalışmaların, Arnavut dil bilimcilerini, edebiyatçılarını, yazarlarını ve dönemin siyasi aktörlerini standart bir yazım dili fikrini hayata geçirmek konusunda kaçınılmaz bir noktaya getirdiği görülmüştür. Böylece standart Arnavutça fikri, dilsel, toplumsal ve kültürel açıdan en önemli ilerlemesini 1967 yılında hazırlanan taslakla sağlamış ve önde gelen Arnavut dil bilimci, edebiyatçı ve yazarların katılımıyla 1972 yılında Tiran'da gerçekleşen kongrede nihai halini almıştır (Kostallari vd., 1973, s. 15-21). Yaklaşık altı yıl süren tüm süreçler sonucunda çeşitli tartışmalar, itirazlar ve kabuller ortaya konmuş ve delegasyonun son süreçteki ortak görüşleri doğrultusunda Arnavutçanın standart yazım dili kabul edilmiştir (Veselaj, 2015, s. 173-190).

Arnavutçanın diyalektleri dil bilimsel açıdan birbirlerinden fonetik, morfolojik, sentaktik ve leksikolojik açılardan birçok farklı yapıya sahiptir. Bu durum geniş bir coğrafyaya yayılmış bir biçimde karşımıza çıkan diyalekt ve

ağızların, tarihsel süreçlerde sosyopolitik, sosyokültürel ve sosyolengüistik birçok olgunun etkisiyle şekillendiğini göstermektedir. Arnavut dil tarihinde ulusal bir alfabe ile standart yazım dili üzerine ortaya konan çabalar ve bu bağlamda gelişen süreçler diyalektler üzerinde ortak bir dil oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Standart Arnavutça olarak kabul edilen ortak yazımın, uzak coğrafyalardaki ağızların birbirlerini anlayamayacak derecede farklılaşması ve Arnavutçanın ilk yazılı belge ve eserlerinden başlayarak yüzyıllar boyunca kaleme alınan her yazımın farklı alfabe ve diyalektlerde yazılması gibi farklılıkları ortadan kaldırarak tüm diyalekt ve ağızların üstünde çatı bir dil oluşturması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Arnavut toplumu, alfabe birliğini oluşturmak üzere çeşitli dönemlerde fikir ve girişimler ortaya koymuşlardır (Sezer, 2024, s. 251-253). Günümüzde kullanılan Arnavut alfabesini 1908 yılında hayata geçirebilmiş ancak buna rağmen diyalekt yazımlarından ortak bir yazım diline uzun yıllar sahip olamamışlardır. Konuşma dilinde de asırlar boyunca ana diyalektlerin ve bölgesel ağızların birbirlerinden çeşitli sebeplere bağlı olarak ayrışmasından ve kimi dil bilimsel özelliklerinin farklılaşmasından dolayı bu birliktelik gecikmiştir. Bu bağlamda çalışmamız, karşılaştırmalı dil bilim yöntemini esas alarak Geg ve Tosk diyalektlerinin genel özellikleri bağlamında tasnifini ve fonetik açıdan birbirlerinden ayrıştıkları en belirleyici özelliklerini karşılaştırmalı örneklerle ele alarak Arnavutçanın standart yazım dilindeki yerini analiz etmeye odaklanmaktadır.

1. Geg ve Tosk Diyalektlerinin Genel Özellikleri

Arnavut toplumu, ataları olarak kabul ettikleri İlriler gibi Balkan coğrafyasının geniş bir bölümüne yayılmış, siyasi birliklerini uzun yıllar kuramamış ve ortak bir pencereden yüzyıllarca bakmayı başaramamış bir tarihe sahiptir (Bozbora, 1997, s. 23-41). Büyük aileler, kabileler, feodal yapılar, siyasi, coğrafi ve sosyo-ekonomik faktörler, kan davaları, savaşlar ve istilalar gibi birçok etken Arnavutların dilinin de zaman içinde birbirlerinden farklılaşmasına sebep olmuştur. Arnavutçanın ilk yazılı belgeleri dikkatlice incelendiğinde, fonetik, morfolojik, sentaktik ve leksikolojik yapıların coğrafi olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiş ve bu bağlamda dilin çok daha önceki tarihlerde diyalektlere evrilmiş olduğu fikrini ortaya çıkarmıştır (Çabej, 2008, s. 216). Arnavutçanın ilk yazılı belgelerinden başlayarak günümüze kadar gelen süreç içindeki yazılı dil incelendiğinde, bu dilin Geg (*Gegërisht*) ve Tosk (*Toskërisht*) olmak üzere iki ana diyalekte (Friedman, 2004, s. 14) ve bu iki diyalektin de içlerinde Arnavutluk sınırları dışına kadar uzanan

ağızlara ayrıldığı araştırmacılar tarafından ortaya çıkarılmıştır (İslamaj ve Thaci-Mehmetaj, 2013, s. 8).

Her iki ana diyalektin de birbirine en yakın olduğu, geçişken olarak tanımlanan ve aynı zamanda da iki diyalekti birbirinden ayırmak için çizilen çizgi, Arnavutluk'un orta bölgesinden geçen İşkombi nehridir (Ajeti, 2017, s. 36). Ancak bu nehrin sınır olarak kabul edilmesi hem ana diyalektlerin hem de bunların ağızlarının sadece Arnavutluk sınırları içinde konuşulduğu ve çizginin bu nedenle çizildiği anlamına gelmemektedir. Genel anlamda Balkanlara yayılmış, toplu halde veya seyrek bir biçimde yaşayan ve Arnavutçayı anadili olarak konuşan tüm Arnavutların bölgelere göre konuştukları diyalektler, bölgesel ve yerel yapısal özellikleri bağlamında ağızlara da ayrılarak sınıflandırılmıştır. Dolayısıyla Arnavutluk sınırları içinde ve özellikle diğer ülkelerde Arnavut toplumu tarafından konuşulan birçok ağız bulunmaktadır. Arnavutçanın ana diyalektlerini temsil eden Geg ve Tosk terimleri, aynı zamanda bölgesel olarak kullanılan ve İşkombi nehrinin kuzeyinde kalan yüksek kesimlerde yaşayanlar ile güneyindeki ovalarda ikamet eden halkın kendini ifade ederken sınıflandırdığı adlar olarak da karşımıza çıkmaktadır (Skendi, 1967, s. 14). Ancak İşkombi nehri yalnızca coğrafi olarak iki diyalekti birbirinden ayırarak sınırların belirlenmesinde kullanılan bir çizgisidir. Arnavut toplumu, her ne kadar diyalektlere göre Geg veya Tosk olarak adlandırılırsalar veya fonetik, morfolojik, sentaktik ve leksikolojik açılardan birbirlerini anlayamayacak kadar uzak bölgelerin ağızlarını konuşsalar da bu durumun aynı soydan geldikleri gerçeğini değiştirmediklerini ve sadece coğrafi açıdan ayrıldıklarını dile getirirler (Alpan, 1979, s. 45). Bunun yanı sıra belirlenen bu çizginin Arnavutça açısından da bir ayrılık olmadığı, aksine etrafında geçişken bir daire oluşturması nedeniyle aslında iki diyalekti birbirine bağladığı noktasında görüşler de mevcuttur (Kallamata, 2005, s. 80).

1.1. Coğrafi Dağılım

Arnavut dilinin diyalektleri açısından İşkombi nehrini sınır, etrafındaki geçişken sahayı da istisna olarak kabul ettiğimizde, nehrin kuzey kesimlerinde yaşayan Arnavut toplumunun ağızlarıyla birlikte genel manada Geg diyalekti, güneyindeki bölgelerde kalan Arnavutların ise Tosk diyalektini konuştuğu kanısına varılmaktadır (Gjinari, 1966, s. 101). Nehrin kuzey kesimi olarak tarif edilen ve ağızlarıyla birlikte Geg diyalekti konuşan Arnavut toplumunun yaşadığı bölgelerin

günümüz Arnavutluk sınırları dışına uzandığı ve birçok ülkenin sınırlarını aştığı da bilinmektedir. Örneğin Arnavutluk'un kuzey bölgeleri dışında Kosova'nın tamamında, Karadağ'ın Arnavutluk sınırına yakın bölgelerinde ve Kuzey Makedonya'nın özellikle kuzeybatı kesimlerindeki Arnavutların bölgesel özelliklerine göre sınıflandırılan Geg diyalektinin ağızlarını konuştukları görülmektedir (Veselaj, 2015, s. 43). Nehir sınırının üst bölgesi güney Geg, devamında kuzeye doğru orta Geg ve kuzey sınırlarına doğru da kuzeydoğu ve kuzeybatı Geg olmak üzere kuzey Geg ağızlarına ayrıldığı ve coğrafi terimlerle adlandırıldıkları görülmektedir (Mulaku, 2009, s. 22). Genel olarak Geg diyalektinin iki büyük ağını oluşturan kuzey ve güney Geg ağızları Mat nehri sınır olarak kabul edilerek ikiye ayrılırlar (Gjinari, 1976, s. 128). Aynı zamanda bu nehrin güney Geg ağızları ile kuzeydoğu ve kuzeybatı Geg ağızlarını da birbirlerinden ayıran sınır çizgisi olduğu kabul edilir (Ollomani, 2020, s. 101). Özellikle Rus Albanolog Agniya Vasilyevna Desnitskaya'nın 1968 yılında yayımlanan “Албанский Язык И Его Диалекты” (Arnavut Dili ve Diyalektleri) ile Arnavut dil bilimci Jorgji Gjinari'nin 1972 yılında basılan “Dialectologjia shqiptare” (Arnavutçanın Diyalektolojisi) adlı eserleri, Geg diyalektinin birçok ayırt edici özelliğini geniş bir biçimde ele alan öncü çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Desnitskaya, 1968, s. 64-219; Gjinari, 1972, s. 54-58). Ayrıca günümüzde geline aşamaların temelini oluşturacak olan ağızların belirlenmesi, bölgesel olarak yayılımları ve bunları birbirinden ayıran birçok faktörün aydınlığa çıkmasına sebep olan farklı çalışmalara da imza atmışlardır (Beci, 1970b, s. 125).

Genel olarak bakıldığında, güney Geg ağızları İşkombi nehrinden Kruya, Mat ve Debre bölgelerine kadar olan alanda konuşulmaktadır (Çeliku, 1968, s. 124). Orta Geg ağızları ise güneyde Martenesh ve Çermenik'ten kuzeyde günümüz Kuzey Makedonya sınırları içinde bulunan Kalkandelen, Gostivar ve Üsküp çevresini de içine alarak Drini Vadisi ve Şar Dağlarına kadar olan bölgeleri kapsamaktadır (Beci, 1970a, s. 109). Kuzeydoğu Geg ağızları Kosova ve Kuzey Makedonya'nın kuzeybatı kesimlerini içine alırken (Beci, 1971, s. 165), kuzeybatı Geg ise Kukës ve İşkodra çevresiyle günümüz Karadağ sınırları içinde kalan kesimleri kapsamaktadır (Hamiti ve Qamili, 2014, s. 92). Geg diyalekti üzerine önemli çalışmaları bulunan Avusturyalı dil bilimci Maximilian Lambertz, 1916 yılında kaleme aldığı eserinde Arnavutçanın Geg diyalektini, Makedonya'nın batı kesimlerini dışarıda tutarak bölgelere göre altı farklı grupta ağızlara ayırarak tasnif etmiştir (Beci, 1987, s. 61).

Arnavut dilinin önemli dil bilimcilerinden biri olarak kabul edilen Eqrem Çabej, Maximilian Lambertz'in I. Dünya Savaşı sırasında Arnavutluk'ta diyalektler hakkında yapmış olduğu araştırmalar sonucunda Geg diyalektinin kendi içinde de ağızlara ayrılması hususunda sarf etmiş olduğu cümleleri şu şekilde aktarmaktadır: “...Geg diyalekti kendi içinde bir bütünlük göstermemektedir. Aksine, bir diyalekt topluluğu vardır ve bunlar da dil açısından bakıldığında birbirlerine benzememektedir. Geg diyalekti kadar açık olmasa da Tosk diyalekti de ağızlara ayrılır” (Çabej, 1976, s. 95).

Tosk diyalekti ise İşkombi nehrinin güney kesimlerinde, Yunanistan sınırları içinde Arnavutların Çamerya olarak adlandırdığı bölgede ve Arvanitlerin yaşadığı güneydoğu kesimlerinde, Kuzey Makedonya'nın Ohri ve Struga şehirlerinden Manastır şehrine kadar olan bölgelerde ve son olarak yüzyıllar önce İtalya'ya göçmüş Arnavutlar arasında konuşulmaktadır (Kadriu, 2002, s. 22). Bu bağlamda güneyde yer alan tüm ağızlar Tosk diyalektinin karakteristik özellikleriyle şekillenmektedir. Kuzey ve güney Tosk ağızları olarak iki büyük ağız grubuna ayrılan Tosk diyalektinin Arnavutluk sınırları ötesinde de ağızları bulunmaktadır. Labëri, Çamëri ve Arbëresh ağızları, Tosk diyalektinin güney ağızlarının bölgesel olarak alt dallarını oluştururlar (Çabej, 1976, s. 117). Kuzey Tosk ağızları, İşkombi nehrinden başlar ve güneye doğru Elbasan, Berat, Skapar, Mallakastër, Fier ve Lushnjë bölgelerinde hakimdir. Güney Tosk ağızları ise konuşulan bölgelere göre sınıflandırılır. Arnavutluk'un güneybatısında yer alan Ergirikasri, Avlonya, Tepelene, Himara ve Kurvelesh bölgelerinde yaygın olarak Labëri ağzı, Yunanistan'ın kuzey batısındaki Filat, Paramithia, Igumnitsa ve Margariti etrafında yaşayan Arnavut azınlıkların arasında da Çamëri ağzı konuşulur (Desnitskaya, 1968, s. 231-277). Ayrıca yüzyıllar evvel orta Yunanistan'a ve İtalya'nın güneyine göçen Arnavut diasporasının konuştuğu Arbëresh ağızları da Tosk diyalektinin içinde yer almaktadır (Gjinari, 1989, s. 57-58; Shkurta, 2016, s. 23). Daha da genişlettiğimizde Geg diyalektinin güneybatı Sırbistan ve Bosna-Hersek toprakları içinde, Tosk diyalektinin ise Bulgaristan ve Ukrayna içlerine kadar uzanan Arnavut diasporalarında konuşulduğu tespit edilmektedir (Islamaj ve Thaci-Mehmetaj, 2013, s. 8).

1.2. Tarihsel Süreçler

Arnavut dilinde diyalektlerin oluşmasıyla ilgili birçok dil bilimci ve bilim adamı farklı fikirler öne sürmüştür. İki ana diyalektin ve Arnavut toplumunun bu bağlamda bugünkü adlandırma ile Geg ve Tosk olarak ayrılması XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarında yapılan çalışmalarla ortaya çıkmıştır (Gjinari, 1976, s. 144). Arnavut dilinin diyalektleriyle ilgili ilk çalışmaların Arnavut dili, kültürü ve tarihi uzmanı Alman diplomat Johann Georg von Hahn tarafından kaleme alınan “Albanesische Studien” (Arnavutça Çalışmaları) adlı eseri ile başladığı kabul edilir (Beci, 1978, s. 53). Hahn, bu bağlamda Arnavut dilinin diyalekt süreçlerinin başlangıç noktasını Arnavut toplumunun yaşadığı coğrafyanın en eski ev sahiplerinden olan İtir ve Epir soylarına kadar indirmiştir. Alman Albanolog Gustav Meyer ise bu teorinin olasırlığına destek vermiş ancak herhangi bir kanıt bulunmadığından bahsetmiştir. Avusturyalı Albanolog Norbert Jokl de Meyer’in görüşüne yakın bir fikir belirterek, Hahn’ın Arnavut soyunun eski bir tarihi ayırımına atıfta bulunduğundan ancak kimsenin bunu kanıtlayamadığından dolayı belirsizliğini koruduğundan söz etmiştir. İtalyan dil bilimci Carlo Tagliavini ise Tosk ile Geg diyalektleri arasındaki farklılıkların çok sonradan da oluşmuş olabileceği fikrini ortaya atmış ve Hahn’ın görüşüne katılmadığını açıklamıştır (Beci, 1982, s. 65).

Arnavutçanın Geg ve Tosk diyalektleri arasındaki farklılıklar genel olarak aynı kökten zaman içinde farklılaşan bir dilin unsurları olarak kayda geçmiştir. Bu bağlamda her iki diyalekti de gövdesini Arnavutçanın oluşturduğu ağacın iki ana dalı olarak ve ağızları da özellikleri çerçevesinde dalların kolları olarak değerlendirmek, farklı yaklaşımlara kapı aralanmaması açısından önemlidir. Çünkü Arnavut dilinin diyalekt ve ağızlarındaki ortak unsurlar, farklılıklara nazaran oldukça fazla sayıdadır ve standart yazım dilinin de üstünde büyük bir etkiye sahiptir (Hamiti ve Qamili, 2014, s. 56). Tüm bu bilgi ve teoriler çerçevesinde Arnavutçanın diyalektlerinin milattan sonra IV. yüzyıl itibaren başlayan Hristiyanlaşma ve akabinde dilde yaşanan değişimlerin etkisiyle oluştuğu da ortaya atılan söylemler arasındadır (Fortson, 2009, s. 448). Aynı şekilde bu görüşü destekleyenlerin yanı sıra daha sonraki yüzyıllarda geliştiği fikrini savunan Arnavut ve yabancı dil bilimciler de mevcuttur (Demiraj, 2006, s. 101). Ancak tüm fikir ve görüşlerde ortaya atılan zaman farkı, Arnavutçanın diyalektlerinin sonradan oluştuğu sonucunu değiştirmemektedir. Devam eden süreçlerde birçok çalışma ve karşılaştırma

yapılmış olsa da bunlar belirli bölgeler veya topluluklarla sınırlı kalmıştır. Diyalektlerle ilgili yoğun ve stratejik çalışmalar İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni düzenden sonra artış göstermiştir. Aynı zamanda gelişerek artan bu çalışmaların ortak bir yazım dilinin gündeme gelmesine ve hayata geçirilmesine çok önemli katkıları olmuştur.

Arnavutluk Devleti'nin 1912 yılında ilan edilen bağımsızlık bildirgesi ile Arnavut toplumunun tarih sahnesindeki ilk ulus devletini yani siyasi birlikteliğini hayata geçirmeye başlamıştır. Ancak dönemin siyasi, ekonomik ve sosyokültürel koşulları Arnavut toplumunun dil çalışmalarına yenilik getirebilecek önemli adımlar atmasına olanak tanımamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulmaya başlanan yeni düzende Arnavutluk, Kosova, Makedonya ve Karadağ'daki politik ve sosyal değişimlere ek olarak demografik değişimler de meydana gelmiş ve bunların sonucunda Arnavut toplumu kent merkezlerine ve deniz kenarına göç etmeye başlamıştır. Bununla birlikte farklı diyalekt ve ağızların aynı coğrafyada konuşulmaya başlanmasıyla birlikte ortaya çıkan dil problemleri, Arnavutçanın standart bir dile ihtiyacının anlaşılmasına daha güçlü bir biçimde sebep olmuştur (Rrokaj, 2012, s. 48-49). Dil birliğinin bu ve bunun gibi birçok sebepten dolayı ihtiyaç haline gelmesi nedeniyle hem Arnavutluk sınırları içinde hem de dışında yaşayan Arnavut dil bilimci, edebiyatçı, yazar ve akademisyenler kongreler düzenlemeye başlayarak 1972 yılında Arnavutçanın diyalektler üstünde standart bir dile kavuşması yolunda önemli kararlar almıştır. Tartışmalar ve öneriler çerçevesinde genel kabuller uygulanarak her iki ana diyalektin de belirli özellikleri seçili oranlarda göz önüne alınmış, harmanlanmış ve bu bağlamda imla kuralları ile birlikte standart Arnavutça yazım dili oluşturulmuştur (Veselaj, 2015, s. 191). Ancak günümüzde hala Arnavut toplumunun genelinde standart Arnavutçanın etkili olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Standart Arnavutça tüm diyalektlerin üstünde edebi alana nüfus etmesine rağmen bölgesel ağızlarıyla yaşamaya ve gelişmeye devam etmektedir (Gjinari, 1985, s. 43).

1.3. Dil Özellikleri

Arnavutçanın diyalektleri arasındaki en büyük fark fonetik ve morfolojik farklılıklardır. Detaylandırıldığı zaman sayıca en fazla fonetik farklılıklar karşımıza çıkar. Daha sonra morfolojik ve en sonunda da leksikolojik ayrımlar gelmektedir (Gjinari, 1966, s. 102). Sentaktik özellikler ise her dilde olduğu gibi diyalektlerin de

en merkezi parçasıdır, ancak Geg ve Tosk diyalektlerinde önemli farklılıklar göstermemektedir. Bu açıdan bakıldığında diyalekt ve ağızlarda görülen fonetik ve morfolojik farklılıklar sentaktik açıdan genellikle herhangi bir değişim göstermeden kalmıştır (Totoni, 1978, s. 89). Fonetik açıdan Geg ve Tosk diyalektleri arasında en belirgin özellikler arasında geniz ünlü ve ünsüzlerinin Geg diyalektinde korunması, rotasizm olayının Tosk diyalektindeki karakteristik yapısı, uzun ünlülerin Tosk diyalektinde düz ünlülere dönüşmesi, vurgunun Geg diyalekti yazımlarında gösterilmesi, ünlü, ünsüz ve diftonglarda yaşanan ses düşmesi veya değişimleri gibi ağızlara da tezahür eden birçok ses olayı bulunmaktadır (Shkurtaj, 2016, s. 46-64). Tosk diyalektinde yalnızca ağız ünlüleri kullanılırken, Geg diyalektinde /ĩ/, /ỹ/, / ǝ̃ /, /ẽ/, /ǎ/, /ǒ/, /ũ/, /ǝ̃/ kısa ağız ünlüleri, /i:/, /y:/, / ɔ:/, /e:/, /æ:/, /a:/, /o:/, /u:/, /ə:/ uzun ağız ünlüleri ve /ĩ/, /ỹ/, /ǝ̃/, / ẽ/, /ǎ/, /ũ/ geniz ünlülerine rastlanmaktadır (Gjinari, 1989, s. 101-102). Geg diyalektinde diftong /ue/ (*grue*), Tosk diyalektinde ise /ua/ (*grua*) olarak karşımıza çıkar (Hamiti, 2005, s. 58). Arnavut dilinde *vaj*, *vatër*, *varr*, *vak*, (*i,e*) *varfër* gibi /va-/ ile başlayan sözcükler Tosk diyalektinde değişime uğramazken Geg diyalektinde /vo-/ ile başlar (Shkurtaj, 2016, s. 49). Geg diyalektinin karakteristik sesleri olan geniz ünsüzleri Tosk diyalektinde yer almaz. Özellikle /n/ geniz ünsüzü rotasizme uğrar ve Tosk diyalektinde karşımıza /r/ sesi olarak çıkar. Tosk diyalektinde *mbush*, *nderoj*, *ngas* gibi /mb/, /nd/ ve /ng/ ünsüzleriyle ifade edilen sesler de Geg diyalektinde geniz ünsüzleri olan /n/ ve /m/ sesleriyle karşımıza çıkar (Hamiti, 2005, s. 58). Bunlara benzer birçok ses değişmesi ve ses düşmesi özellikle geniz seslerini koruyan Geg diyalekti ile ağız seslerini kullanan Tosk diyalekti arasında farklı ses olaylarına sebep olur. Bu bağlamda diyalektler arasındaki fonetik farklılıkların çok fazla sayı ve türevde olması morfolojik ve leksikolojik yapılar da kendini göstermektedir.

Geg ve Tosk diyalektlerinin morfolojik açıdan en belirgin isimlerin hal çekimleri ile fiillerin bireşik ve sentetik yapılarında karşımıza çıkar. Arnavutçada /ua/ diftongu ile biten *ftua*, *përrua*, *thua* gibi sözcüklerin belirtili hallerinde diftong /o/ sesine dönüşerek çekim eki alır (Agalliu, 2002, s. 114). Geg diyalektinde /ue/ diftonguyla biten bu gibi isimlerde belirtili hal çekimlerinde /n/ ünsüzü de değişen /o/ sesiyle birlikte ekten önce sözcükte yer alır. Tosk diyalektinde *fto-i*, *prro-i*, *tho-i* gibi karşımıza çıkan çekimler Geg diyalektinde *fton-i*, *prron-i* ve *thon-i* şeklinde farklılık gösterir. Son ünsüzü /k/, /g/ ve /h/ ile biten isimlerde de Geg diyalekti {-i} çekim ekiyle (*mik-i*, *zog-i*, *krah-i*) belirtili yaparken Tosk diyalektinde {-u} çekim

eki kullanılır (Shkurtaj, 2015, s. 65-66). Arnavutçanın fiil çekimlerinde ise Geg ve Tosk diyalektinin morfolojik açıdan en karakteristik motifleri karşımıza çıkar. Fiillerin kip ve zaman çekimlerinde görülen bireşik ve sentetik yapıların diyalektler arasında oldukça yapısal olarak değişimlere uğradıkları görülür. Bildirme kipi şimdiki/geniş zamanın hikâye biçiminde çekimlenen edilgen bir fiil, Tosk diyalektinde zaman ve şahıs ekiyle sentetik bir yapıda çekimlenirken Geg diyalektinde fiilin önüne bildirme kipinin bilinen geçmiş zaman edilgen fiil tanımlığı alarak çıkar. İstek kipinde ise bireşik yapıların karakteristik tanımlıkları diyalektlere göre farklılaşır. Bu duruma bildirme kipinin bazı geçmiş zaman çekimlerinde de Geg diyalektinin bireşik yapıyı çoğaltarak çekimlenmesinde rastlanır. Aynı zamanda tüm bu çekim farklılıklarında fiillerin de diyalektlerin fonetik özelliklerine göre birbirlerinden farklılaştıkları görülür (Hamiti, 2005, s. 58).

Arnavutçanın diyalektlerinde rastlanan leksikolojik farklılıklar ise Geg ve Tosk diyalektlerinin tarihsel süreçlerindeki sosyal değişkenliklere göre şekillenmiş yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyolengüistik açıdan dil çeşitliliği, kod değişimi, toplumsal statü gibi birçok olgunun etkisi, Geg ve Tosk diyalektlerinde aynı nesne veya eylemi adlandırmak için farklı sözcüklerin kullanılmasına yol açmıştır. Ancak bu farklılar diyalektlerin tümünde mutlak bir ayrım işareti değildir. Nicelik olarak fonetik ve morfolojik farklılıklardan sonra gelen leksikolojik ayrımlar, çoğunlukla diyalektlerin ağızlarında bölgesel veya yerel kullanımlara dayanmaktadır (Shkurtaj, 2015, s. 105-106). Arnavut dilinin ortak yazımında ise kimi sözcükler hem Geg hem Tosk diyalektinde kullanılan formuyla eş anlamlı sözcükler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak birçoğu ise standart dilde sadece Tosk diyalektindeki gibi kabul edilmiştir. Örneğin köy anlamına gelen sözcük Geg diyaletinde *katun(d)*, Tosk diyalektinde *fshat*, standart Arnavutçada ise her ikisi de kullanılır. Ancak Geg diyalektinde kullanılan *tamël*, *hajvan*, *katërdhjetë* ise Tosk diyalektinde ve standart Arnavutçada *qumësht*, *kafshë*, *dyzet* olarak karşımıza çıkar (Asllani, 2005, s. 59). Tüm bu genel kabullerden yola çıkarak Geg ve Tosk diyalektleri arasındaki farklılıkların sınıflandırılmasında ortak bir yazım dili olarak kabul gören standart Arnavutçanın yapısı önemlidir. Konunun detaylı bir biçimde anlaşılabilmesi için Geg ve Tosk diyalektlerinin fonetik açıdan belirleyici unsurlarını ve bunların Arnavutçanın standart yazım dilindeki yansımalarını incelemekte fayda vardır.

2. Diyalекtlerin Fonetik Açıdan En Belirleyici Özellikleri

Arnavut dilinin Geg ve Tosk diyalекtlerinin fonetik özellikleri bağlamında birçok değişkeye sahip oldukları görülür. Bu durum birbirleriyle yüzyıllarca etkileşime girmemiş, sınır bağı kalmamış ve farklı birçok zaman dilimlerinde siyasi, coğrafi, sosyal ve kültürel faktörlerden etkilenecek gelişim ve değişimler geçiren bölgesel ve yerel ağızlarda sayıca daha fazla ve ayrıntılıdır. Bu yüzden derinlere inildiğinde ortak unsurlar yerini sayıca daha fazla farklılıklara bırakır. Ortak bir yazım diline geçilememiş olması da farklılıkların tarihi süreçlerde yaşanan gelişmeler doğrultusunda artmasına ve bu bağlamda ilk yazılı eserlerden günümüze diyalекtlerin bölgelere göre farklı ağızlarla yazılmasına neden olmuştur (Mulaku, 1997, s. 7). Genel olarak ana diyalекtlerin fonetik açıdan temel farklılıklarından yola çıktığımızda /n/ geniz sesinin /r/ sesine, geniz ünlülerinin ağız ünlülerine dönüşmesi ve vurgu sesi olan /ë/ ünlüsünün telaffuzu gibi ses olayları öne çıkmaktadır. Ancak Geg ve Tosk diyalекtlerinin fonetik açıdan belirleyici unsurlarının, nicelik ve yoğunluk açısından hem kendi içlerindeki ortak unsurlar bağlamında hem de birçok diyalekte ve ağızlara sahip diğer dünya dilleri nazarında çok fazla yer kaplamadığı, ortak dilin farklılıklara göre daha belirleyici olduğu görüşü de mevcuttur (Demiraj, 1988, s. 130).

Arnavutçada Geg ve Tosk diyalекtlerini birbirinden fonetik olarak ayıran en belirleyici özellik iki ünlü arasında kalan /n/ sesinin /r/ sesine dönüşmesi yani rotasizm olarak gösterilir (Veselaj, 2015, s. 44). Bu durum Arnavutçanın standart yazım dilinde de kendini gösterir. Geg diyalекtinin ayırt edici özelliklerinden olan geniz sesleri ve özellikle /n/ geniz ünsüzü, rotasizme uğrayarak Tosk diyalекtinde /r/ ünsüzüne dönüşür. Bunun yanı sıra Geg diyalекtinde sıkça rastlanan geniz ünlüleri Tosk diyalекtinde ağız ünlüleri olarak telaffuz edilir. Dolayısıyla geniz sesleri Geg diyalекtinde korunurken Tosk diyalекtinde yer almamaktadır (Shkurtaj, 2016, s. 47). Tosk diyalекtinde vurgu sesi olan /ë/ ünlüsü özellikle Geg diyalекtinde telaffuz edilmez. Bunun yerine karşımıza /â/ geniz ünlüsü çıkar (Buchholz ve Fiedler, 1987, s. 14). Bu bağlamda Tosk diyalекtinde yazılı bir metin Geg diyalекtinin herhangi bir konuşanı tarafından çok farklı bir telaffuz ile okunabilmektedir. Tosk diyalекti ile Geg diyalекti arasındaki fonetik açıdan belirleyici farklılıklar istisnalar dışında genel olarak Arnavutçanın standart yazım dili için de geçerlidir. Bunların dışında diftongların diyalекtlerdeki kullanımı ile /vo-/ ~ /va-/ hece değişimi gibi karşımıza

çıkan örnekler de fonetik olarak belirleyici özellikler içermektedir (Hamiti ve Qamili, 2014, s. 65).

2.1. Rotasizm

Arnavut dilinde rotasizm, Geg ve Tosk diyalektlerinin fonetik farklılıkları arasındaki en dikkat çeken ve ayrımda en belirleyici özelliklerinden biridir. Bu ses olayında Geg diyalektinde iki ünlü arasına giren /n/ geniz ünsüzü, Tosk diyalektinde /r/ ünsüzü olarak karşımıza çıkmaktadır (Shkurtaj, 2016, s. 48). Bu durum sözcüklerin sadece basit hallerinde değil aynı zamanda morfolojik olarak çekimlenme veya türeme süreçlerinde de görülmektedir (Demiraj, 2015, s. 53). Örneğin; *bâna ~ bëra, dashuní ~ dashuri, hÿna ~ hyra, gjâna ~ gjëra, gjuni ~ gjuri, mbëretní ~ mbëretëri, mungu ~ murgu, njâni ~ njeri, pasuni ~ pasuri, pleqní ~ pleqëri, gjarpën ~ gjarpër, robní ~ robëri, shoqnore ~ shoqërore, Shqipní ~ Shqipëri, Vlonë ~ Vlorë, zâni ~ zëri* vb.

Geg: “Mbassi e mbylli derën me kujdes, ai çoi kapakun dhe pau se në të ishte një *gjarpën* i bardhë” (Grimm, 1955, s. 65).

70

(Kapıyı dikkatlice kapattıktan sonra kapağı kaldırdı ve içeride beyaz bir **yılan** olduğunu gördü.)

Tosk: “Kjo e bukur e dheut qe një copë si *gjarpër*, po atij i bëhej një çupë shum’ e bukur, që s’kish në botë” (Sako, 1954, s. 28).

(O dünya güzeli aslında **yılan** gibi bir parçaydı ama ona dünyada var olmayan güzel bir kız gibi görünüyordu.)

Standart: “Deti ishte ushqimi i tyre i panjohur që ata e tresnin edhe në gjumë, siç bënte çdo *gjarpër* që e pinte lagështirën me lëkurën e tij edhe kur i kishte sytë mbyllur” (Blushi, 2011, s. 40).

(Deniz, onlar için uykularında bile sindirebildikleri, gözleri kapalıyken bile derisinden su emen her **yılan** gibi, bilinmeyen bir yiyecekti.)

Yukarıdaki örnek cümlelerde de görüldüğü gibi, Geg diyalektinde *gjarpën* olarak karşımıza çıkan sözcüğün Tosk diyalektinde rotasizme uğradığını ve *gjarpër* olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda Geg diyalektinde geniz ünsüzü olan /n/ sesinin Arnavutçanın standart yazım dilinde de Tosk diyalektinde olduğu gibi

rotasizmin etkisiyle /r/ sesine dönüşen biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. Ancak Geg diyalektinde iki ünlü arasına giren /n/ ünsüzünün *hënë, nënë, punë, unazë, anë, enë, e shtunë, dhunë, unë, tanë, tona* gibi hem Tosk diyalektinde hem de standart Arnavutçada rotasizme uğramadan sabit kaldığı görülen sözcüklere de rastlanılmaktadır (Hamiti ve Qamili, 2014, s. 119).

2.2. Geniz Ünlüleri

Geg diyalektinin Tosk diyalektinden bir diğer farkı da geniz ünsüzleri ve bu ünsüzlerin fonetik açıdan etkileyerek ortaya çıkardığı geniz ünlüleridir. Standart Arnavutçada geniz ünlüsü bulunmamaktadır. Geg diyalektinde ise karşımıza iki önemli geniz ünlüsü çıkmaktadır. Bunlar /â/ ve /ê/ geniz ünlüleridir. Bu sesleri geniz ünlüsü yapan Geg diyalektinin /m/, /n/ ve /nj/ geniz ünsüzleridir. Geniz ünlüsü oluşturan geniz ünsüzlerinden en önemlisi ise /n/ sesidir. En az rastlanan ise /m/ geniz ünsüzüdür. Çünkü /m/ sesi birçok sözcükte düşmez ve dolayısıyla kendinden önce gelen ünlüye geniz vasfını yüklemeyiz (Topalli, 2007, s. 117). Geg diyalektinde geniz ünsüzlerinin yarattığı faktörler sebebiyle görülen /â/ ve /ê/ geniz ünlüleri Tosk diyalektinde /ë/ ağız ünlüsü olarak karşımıza çıkmaktadır (Demiraj, 2015, s. 52). Örneğin; *âsht ~ është, atë ~ atë, bāj ~ bëj, çāshtje ~ çështje, domethânë ~ domethënë, dhâmb ~ dhëmbë, hâna ~ hënë, gjā ~ gjë, kâmba ~ këmba, kêtë ~ këtë, lâ ~ lë, mâ ~ më, ndênjë ~ ndenjë, rândësi ~ rëndësi, vë ~ vë, zâ ~ zë, zëmër ~ zëmër* vb.

71

Geg: “*Para sajë Poetit i vjen me dyshue, në mos e ré tuj qenë vajza, xû miqasi me ndonji shkja dhe e pret këtë te dera*” (Fishta, 1958, s. 427).

(Ondan önce şair, acaba **bunu** kapıda bir arkadaşı ile bekleyen o genç kız mı diye şüphe duyuyor.)

Tosk: “*Këtë çupë e martuan ata djelm së largu në një fshat të huaj, thuaj se pa dashuri të s’ëmës e më tepër nga të gjithë Konstandini vuri ngulmin për ta martuar etje*” (Sako, 1954, s. 13).

(**Bu** kızı annesinin rızası olmadan o delikanlılar uzak bir köyde evlendirdiler ve hepsinden çok Konstandin kızı orada evlendirmek konusunda ısrar etti.)

Standart: “*Këtë luftë, Kadare na e ka treguar disa herë në botën e tij romanore*” (Kadare, 2013, s. 11).

(Kadare roman dünyasında **bu** savaşı bize birkaç kez göstermiştir.)

Yukarıdaki verdiğimiz örnek cümlelerden de anlaşılacağı gibi, Geg diyalektinde yazılmış bir metinde kullanılan *kētē* sözcüğü Tosk diyalektinde *kētē* olarak ağız ünlüsüyle karşımıza çıkmaktadır. Arnavutçanın standart yazım dilinde de uzun ünlüler bulunmadığından yapı olarak Tosk diyalektiyle aynı şekilde yazılır ve telaffuz edilir.

Geg: “*Sikurse ngjeti, ashtu edhe në Francë ekzistencializmi **âsht** **mâ** fort njëfarë filozofi idealiste-subjektive se sa ndonji drejtim letrar*” (Kamy, 1961, s. 8).

(Bulunana göre, Fransa’da da varoluşçuluk herhangi bir edebi yönelimden **daha** çok idealist-sübjektif bir felsefedir.)

Tosk: “*Grua, ja ku të lë shtëpinë edhe ke gjithë këto gjëra në shtëpi, se puna ime **është** **më** tepër natën se ditën, prandaj ti fli ditën*” (Sako, 1954, s. 142).

(Hanım, işte sana evi bırakıyorum ve evde bir sürü şey var çünkü benim işim gündüzden **daha** çok gecedir bu yüzden sen de gündüzleri uyu.)

Standart: “*Asgjë nuk **është** **më** e vështirë për njeriun se sa ta marrë një gjë në mënyrë jo personal...*” (Nietzsche, 2001, s. 18).

(Hiçbir şey bir insan için bir şeyi şahsi olarak almayışından **daha** zor değildir...)

Yukarıdaki örnek cümlelerde ise, Geg diyalektinde yazılmış metinde kullanılan *âsht* ve *mâ*, Tosk diyalektinde *është* ve *më* olarak karşımıza çıkmaktadır. Geg diyalektinin /â/ geniz ünlüsünün standart Arnavutçada da /ë/ ağız ünlüsü olarak kullanıldığı ve vurgu sesi olan /ë/ ünlüsünün de *është* örneğinde açıkça görüldüğü gibi Tosk diyalektiyle aynı yapıdadır. Ancak Geg diyalektinde /â/ geniz ünlüsüyle kullanılan *dhânore* > *dhanore*, (*i,e*) *mângët* > (*i,e*) *mangët*, *rânishte* > *ranishte*, *rânor* > *ranor*, *i pâshmangshëm* > *i pashmangshëm*, *zânore* > *zanore*, *vrânësirë* > *vranësirë* gibi bazı sözcükler standart Arnavutçaya /ë/ ünlüsüne değişerek geçmemiştir. Geniz ünlüsü olma özelliğini kaybederek /a/ ağız ünlüsü olarak kalmışlardır (Memushaj, 2005, s. 140).

Geg: “*Me pasë njerzit ka tri **zëmra** / Drue s’tahet Makabeu*” (Fishta, 1995, s. 25).

(İnsanların üç **kalbi** olsa / Ağaçlar kurumaz Makabeu)

Tosk: “*Të lutem të më mësossh / E në erë të qendronj, / Fusha, male dhe shkëmbinj, / Det e kënet’ e lumënj, / Që të gjitha t’i shikonj, / Shpirt e zemër të gëzonj*” (Frashëri, 1995, s. 62).

(Lütfen bana öğret / Ve havada asılı kalsın / Ovalar, dağlar ve yamaçlar / Denizler, bataklıklar ve nehirler / Ki hepsini görsünler / Ruhları ve **kalpleri** sevensin.)

Standart: “*Kur të dy shokët arritën pranë shtëpisë së Bardhës, Aradin filloi ta lëshonte zemra*” (Pipa, 1999, s. 21).

(İki arkadaş Bardha’nın evine vardıklarında Aradi’nin **kalbi** hızla atmaya başladı.)

Geg: “*Mandëj veshi teshat e saj, në krye e vuni kësulën e saj, u shtrif në shtrat, dhe lëshoi perden*” (Grimm, 1955, s. 75).

(Sonra kendi kıyafetlerini giydi, yatağa **yattı** ve perdeyi kapattı.)

Tosk: “*Si e poq mirë e mirë e Ishoi hellin me gjith patë n’ zjem ene u shtri, e bani sikur ishte n’ gjum*” (Sako, 1954, s. 130).

(İyice pişirdikten sonra kazla birlikte közleri de ateşe attı ve yatağa **yatıp** sanki uyuyormuş gibi yaptı.)

Standart: “*Ah, sa mirë tani, sa të lehtë e kam t’i përkul e t’i shtrij të dy këmbëti!*” (Aristofani, 2000, s. 131).

(Ah, şimdi ne güzel iki ayağımı da eğip **uzatmak** ne kolay!)

Geg diyalektinin /ê/ ve /i/ geniz ünlüleri de yukarıdaki örnek cümlelerde görüldüğü gibi, Tosk diyalektinde ve standart Arnavutçada ağız ünlüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir anlam değişikliği göstermeden sadece /e/ ve /i/ ünlüleri ile yazılır ve seslendirilirler.

2.3. Vurgu

Arnavut dilinde vurgu genellikle sondan bir önceki hecede yapılır. Bu kurala göre bazı istisnai durumlarda yani vurgu son hecede olduğunda Geg diyalektinde gösterilir (Topalli, 2007, s. 78). Bu durum aslında doğru telaffuz ve sözcük grubunun algılanmasında yardımcı olma amacını taşır. Arnavutçada vurgu ile anlam değişikliği çok nadir ve istisna bir durumdur. Tosk diyalektinde ve standart

Arnavutçada ise vurgu yazı dilinde gösterilmez. Standart Arnavutçada vurgu istisnalar hariç genellikle son iki heceden birindedir (Hamiti ve Qamili, 2014, s. 96). Örneğin; *ajrí ~ ajër, dý ~ dy, endé ~ ende, lírí ~ líri, qáj ~ qaj, pí ~ pi, rakí ~ raki, shtëpí ~ shtëpi, ushtár ~ ushtar, vllá ~ vëlla, zotní ~ zotëri* vb.

Geg: “*Poeti hin me një herë në temë tuj u bâ të njoftun lexuesavet fëtyrën tipike të Shqiptarit, **ushtár** në shërbim të Mbretit, trim, lujtár, i urtë, i gatshëm kurdoherë me rá në lujtë a por me marrë pjesë nder kuvende urtije e kanuni*” (Fishta, 1958, s. 197).

(Şair, okuyuculara, Kralın hizmetinde **asker**, kahraman, savaşçı, uysal, dua etmeye ya da hikmet ve kanun meclislerine katılmak için her zaman hazır olan Arnavutların tipik yüzünü anlatmak için hemen konuya girer.)

Tosk: “*U dha urdhëri nga mbreti që çdo familje duhet të dergonte nga një **ushtar***” (Sako, 1954, s. 152).

(Her ailenin bir **asker** göndermesi gerektiği konusunda kral tarafından emir verildi.)

Standart: “*Një **ushtar** me llambë vajguri në dorë ndriçoi fytyrat e hetuesve*” (Kadare, 2009, s. 170).

(Elinde gaz lambası olan bir **asker** soruşturmacıların yüzünü aydınlattı.)

Yukarıdaki örnek cümlelerden de anlaşılacağı üzere, Geg diyalektinde kullanılan *ushtár* sözcüğünün son hecesindeki vurgu yazı dilinde belirtilmiştir. Ancak aynı sözcük Tosk diyalekti ve standart Arnavut dilinde herhangi bir vurgu işareti bulunmadan karşımıza çıkmaktadır.

Geg: “*I zbriti kalit përpara **shtëpis** së madhe të mbulueme me tjegulla, e shtini kalin në derë, dhe, tue trokite kadale me bisht të kamxhikut në dritare, thërritë*” (Shollohov, 1951, s. 6).

(Kiremitlerle kaplı büyük **evin** önünde atından indi, atı kapıya bağladı ve kamçının kuyruğuyla hafifçe pencereye vurarak bağırdı.)

Tosk: “*Kështu gomari, qeni, macja e gjeli u bënë zot të **shtëpisë** e rrojtën shum kohë gjallë e të kënaqur*” (Sako, 1954, s. 181).

(Böylece eşek, köpek, kedi ve horoz **evin** efendileri oldular ve uzun süre mutlu bir şekilde yaşadılar.)

Standart: “*Duke ecur drejt shtëpisë, pyetjet, si ndodhi, pse etj., do të më ngjanin përherë e më pa kuptim, gjersa vetvetiu të fikeshin*” (Kadare, 2014, s. 39).

(Eve doğru yürürken, nasıl oldu, neden vb. gibi sorular kendi kendilerine yok olana kadar git gide daha da anlamsız gelecekti.)

Bir diğer örnekte ise, Geg diyalektinde datif çekimde kullanılan *shtëpi* sözcüğü *shtëpis* olarak karşımıza çıkarken, Tosk diyalektinde aynı eklerle çekimlenen genitif halinde ve standart Arnavutçada da datif çekiminde sonuna /ë/ vurgu sesini alarak *shtëpisë* şeklinde vurgu gösterilmeden kullanılmaktadır. Geg diyalektinin yazı dilinde sondaki vurgu sesi olan /ë/ düşerken, Tosk diyalektinde ve standart Arnavutçada ise düşmez. Bu bağlamda Geg diyalektinde Tosk diyalektine nazaran içinde /ë/ sesi geçen birçok sözcüğün /l/, /m/ ve /n/ gibi ünsüzlere bağlı olarak hangi hecede olursa olsun düşebildiği bilinmektedir (Shkurtaç, 2016, s. 51-52).

2.4. Diftonglar

Arnavutçada kapalı ünlüler /i/, /u/ ve /y/ devamında başka bir sesli ile buluştuğunda hece olma özelliğini kaybeder ve diftong olurlar. Bu seslerin aldığı duruma göre diftonglar kapalı ve açık olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kapalı ünlüler /i/, /u/ ve /y/ sesleri başta olduğunda açıktır. Tam aksine bu sesler sonda olduğunda ise diftong kapalıdır. Aynı zamanda vurgulu ses başta veya sonda ise diftong düşücü veya yükselticidir (Hamiti ve Qamili, 2014, s. 113). Bu bağlamda her iki diyalekte de ortak kullanılan /ye/ ve /ie/ diftongları herhangi bir değişime uğramazlar ve olduğu gibi kalırlar (Kostallari vd., 1973, s. 21). Standart Arnavutçada da bu durum değişmez. Örneğin *diell*, *dyer*, *tryezë* gibi. Fakat Geg diyalektinde kullanılan /ue/ diftongu Tosk diyalektinde /ua/ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu diftong değişimi iki diyalekt arasındaki fonetik ayrımı ayırt etmede önemli rol taşır. Aynı zamanda Tosk diyalektindeki /ua/ diftongunda vurgu /u/ sesine yapılır (Luka, 2010, s. 160). Örneğin; *duert* ~ *duart*, *grue* ~ *grua*, *shkruej* ~ *shkruaj* gibi.

Geg: “*Prometheu kish një djalë emnit Dheukalion, i cili kish për grue Pyrrën*” (Floqi, 2023, s. 29).

(Prometheu'nun, **kadını** Pyrra olan Dheukalion adında bir oğlu vardı.)

Tosk: “Erveheja qe një **grua**, / që s’kish adhoqe nd’atë dite: / vajzë dhe si u martua, / posi hëna që bën dritë...” (Hamiti, 2001, s. 205).

(Erveheja bir **kadını** / o günlerde arkadaşı olmayan / genç kızdı ve evlendiği gibi / ılık saçan ay gibi oldu...)

Standart: “Nëna e Klarës ishte një **grua** trupvogël, e hequr në fytyrë, dhe kish dalë me sytë drejtuar nga ana e djathtë e fotos, si të planifikonte të arratisesh sapo fotografi të shkrepse aparatin” (Wiseman, 2018, s. 86).

(Klara'nın annesi minyon ve sıksa bir yüzü olan bir **kadını** ve sanki fotoğrafçı fotoğraf makinesine basar basmaz kaçma planı yapıyormuş gibi gözleri fotoğrafın sağına bakarken çıkmıştı.)

Yukarıdaki örnek cümlelerden de görüleceği üzere, Geg diyalektinde /ue/ diftonguyla oluşmuş *grue* sözcüğü Tosk diyalekti ve standart Arnavut dilinde /ua/ diftonguna dönüşerek *grua* biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Arnavutçanın diftonglarını oluşturan /y/ ve /i/ ünlüleri, az sayıda örnekte değişiklik gösteren ünlüler olarak da karşımıza çıkabilirler. Arnavutçanın ilk yazılı edebi eseri olan *Meshari*'yi inceleyen Albanologlar, /y/ sesinin aslında /u/ sesi ile /i/ yarım sesinin birleşmesinden meydana geldiğini savunurlar (Topalli, 2007, s. 96-98). Örnek olarak *fryt/frujt* sözcüğüne Gjon Buzuku'dan alıntı yaparlar. Bu yüzden /y/ sesinin Arnavutçanın Roma dönemi veya daha eski dönemlerde Latince ile başlayan ilişkisi sebebiyle oluştuğu düşünülmektedir. Bu bağlamda eski dönemlerden itibaren var olduğu kabul edilen /y/ sesinin bazı sözcüklerde /i/ sesine dönüştüğü görülmektedir. Diyalektler açısından ise birkaç sözcükte karşımıza çıkan nadir bir durumdur (Beci, 2004, s. 86). Örneğin; *byber ~ biber (piper)*, *bylbyl ~ bilbil*, *krypë ~ kripë* vb.

Geg: “Nën koren e akulltë, bora ásht si **krypë** shum e madhe, kokriza dhe e thyeshëme thërritë” (Shollohov, 1951, s. 113).

(Donmuş kabukta kar büyük tanecikli ve kırılğan **tuz** gibidir.)

Tosk: “*E tashti ky plaku na mer gomarkën, i venë këto çupat një çikë bukë e një çikë kripë në torbë edhe shkon ky plaku të bëjë dru, edhe vajti në një pyll të math*” (Sako, 1954, s. 139).

(Şimdi de bu köylü adam eşiği alıyor, kızları da torbasına biraz ekmek ve biraz **tuz** koyuyor ve yaşlı adam odun satın almak için büyük bir ormana gidiyor.)

Standart: “*Në vend të këtyre, duhet të konsumohen perime të gjelbra dhe kos të përzier me ujë, si dhe pak kripë*” (Guri, 2013, s. 54).

(Bunların yerine yeşil sebzelerin, su ve biraz **tuz** ile karıştırılmış yoğurdun tüketilmesi gerekir.)

Yukarıdaki örnek cümlelerde de açıkça görüldüğü gibi, Geg diyalektinde /y/ sesiyle karşımıza çıkan *krypë* sözcüğü Tosk diyalekti ve standart Arnavut dilinde /i/ ünlüsüne dönüşerek *kripë* biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

2.5. Hece Değişimi /vo-/ ~ /va-/

Geg diyalektinde /vo-/ hecesi ile başlayan sözcükler *Tosk* diyalektinde /va-/ ile karşımıza çıkar (Topalli, 2007, s. 190). Arnavutçada /o/ sesinin /a/ sesine dönüşmesi tarihsel bir sürece dayandırılır. Bu olayın birçok Hint-Avrupa dilinde görülmesi nedeniyle XIX. yüzyılda öne sürülen tezlerle doğrudan bağlıdır. Bu sebepten dolayı birçok bilim adamı Arnavut dilini klasik dillerle yakınlaştırma gayreti içinde olmuştur. Lakin Arnavutçada bu duruma uyan çok fazla sözcük bulunmadığından /vo-/ hecesi ile verilebilecek örnek sayısı azdır (Kadriu, 2002, s. 23). Örneğin; *voj* ~ *vaj*, (*i,e*) *vokt* ~ (*i, e*) *vakët*, (*i,e*) *vorfën* ~ (*i, e*) *varfër*, *vorr* ~ *varr*, *votër* ~ *vatër* gibi.

Geg: “*U këtheva në votër të thatë thërritë*” (Shollohov, 1951, s. 20).

(Sıcak **ocağa** geri döndüm.)

Tosk: “*Gjeli hipën në tra, macja shtrihet në vatër në hi, gomari në koridor e qeni efër derës*” (Sako, 1954, s. 181).

(Horoz kirişe tırmanır, kedi küllerin içinde **ocağın** üzerinde, eşek koridorda, köpek ise kapının yanında yatardı.)

Standart: “*Prandaj, për të arritur të vërtetën, nuk duhet të përdorim vetëm arsyen si qendër të mendimeve, por edhe zemrën si vatër të ndjenjave*” (Topbash, 2014, s. 67).

(Bu yüzden gerçeğe ulaşmak için düşüncelerimizin merkezi olarak sadece sebebi değil duyularımızın **ocağı** olarak da yüreğimizi kullanmamız gerekir.)

Arnavutçanın Geg diyalektinde /vo-/ hecesi ile başlayan sözcüklerin Tosk diyalektinde /va-/ hecesine dönüşmesi yukarıdaki örnek cümlelerde de açıkça görülmektedir. Standart Arnavutçada da durum Tosk diyalekti ile aynıdır. Arnavut dilinin hem Geg hem Tosk diyalektlerinde /vo-/ hecesi ile başlayan ve yukarıdaki bu kurala uymayan sözcükler yabancı kökenli olup istisnai bir durum içermektedirler. Bu sözcüklerde /o/ sesi /a/ sesine dönüşmediği gibi standart Arnavutça yazım dilinde de aynı biçimde yer alırlar.

Sonuç

Arnavut toplumunun Balkan coğrafyasındaki sınırları, Arnavutluk ve Kosova'nın ötesinde birçok ülkeye uzanmaktadır. Tarihsel süreçler ışığında Balkanların en eski halklarından biri olan İller toplumunun soyundan geldikleri kabul edilen Arnavut toplumu, zaman içinde farklı bölgelere doğru göç etmiştir. Arnavutçanın diyalektleri coğrafi dağılımlarına göre incelendiğinde, İtalya, Ukrayna ve Bulgaristan gibi uzak bölgelere yayılmış ağızlara da sahip oldukları tespit edilmiştir. Yerleştikleri bölgelerde diyalektlerin genel özelliklerini korudukları ancak ağızlarda yaşanan değişimler nedeniyle bölgesel olarak ağız gruplarına adlandırıldıkları görülmektedir. Ancak mesafelerin uzaklığına bakılmaksızın hangi ağız grubuna ayrılırsa ayrılısın, Geg ve Tosk diyalektleri hem ağızları hem de konuşucularını temsilen çatı görevi görmektedir. Bu bağlamda, Geg ve Tosk kavramlarının sadece diyalektlerde değil, aynı zamanda coğrafi olarak Arnavut toplumunun adlandırılmasında da önemli bir yere sahip olduğu sonucuna net bir biçimde ulaşılmaktadır. Bu durum özellikle Tosk diyalektindeki Labëri, Çamëri ve Arbëresh ağızlarındaki adlandırmalarda da karşımıza çıkmaktadır. Arnavutluk'un kuzeyinde yaşayan Arnavutların kendilerini Geg, güneydekilerin de Tosk olarak adlandırmasının yanı sıra Tosklar, ağızlara göre Lab, Çam ve Arbëresh olarak da kendilerini ifade ederler. Dolayısıyla, Arnavut dilinin her iki ana diyalektinin de ağızlara ayrılmasının en belirgin nedenlerinin başında tarihi süreçlerde yaşanan

etkileşimler, coğrafi ayrımlar ve bunların sonucunda karşılaşılan durumlar olduğu anlaşılmaktadır.

Arnavutçanın Geg ve Tosk diyalektlerini karşılaştırdığımızda en belirgin farklılıkların sırasıyla fonetik, morfolojik ve leksikolojik düzlemde gerçekleştiği açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıkların ortaya çıkışının Arnavutçanın iç dinamikleri bağlamında tarihsel göçler, coğrafi durumlar, sosyopolitik ayrışmalar ve kültürel etkileşimler gibi birçok faktörle ilişkili olduğu görülmektedir. Geçişken bir yapıya sahip olmasının yanı sıra İşkombi nehri, hem diyalektlerin sınır çizgisi olarak kabul görmekte hem de tarihsel ve sosyokültürel anlamda Arnavut toplumunu ikiye ayıran bir simge görevindedir. Sınırların kuzeyinde yer alan Geg diyalektinin fonetik açıdan geniz ünlüleri, uzun ünsüzleri ve geniz ünsüzleri gibi arkaik formları önemli ölçüde muhafaza ettiği, Tosk diyalektinin ise geniz seslerini düz, uzun ünlüleri de ağız ünlüsü olarak farklı biçimde telaffuz ettiği görülmektedir. Bunların yanı sıra vurgunun diyalektlerdeki değişkenliği ile vurgu seslerinin kullanımı ve diftonglardaki ses değişimleri gibi birçok farklılık da bulunmaktadır. Bunların sayı ve farklılıkları İşkombi Nehrinin etrafındaki geçişken sınırlarda azalırken, kuzey ve güneye doğru çeşitlenen ağızlar özelinde daha belirgin bir artışa sahne olmaktadır. Fonetik çeşitlilik aynı zamanda diyalektlerin morfolojik ve leksikolojik tüm dil özelliklerinde de kendini göstermektedir. Bu açıdan diyalektlerdeki fonetik özellikler hem sayıca en fazla hem en belirgin düzeyde hem de en geniş ölçekte farklılıkların ve çeşitliliklerin merkezi konumundadır.

Diyalektlerin fonetik farklılıklarının ortak yazım dili olan standart Arnavutçaya etkisi ise içinde çok fazla tartışma barındırmayan bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Diyalektlerin ağız özelliklerine inmeden, genel bir düzlemde, en belirgin ve ayırt edici fonetik unsurlarının incelendiği çalışmamızdaki örneklerden de açıkça anlaşılacağı üzere, standart Arnavutça istisnalar dışında Tosk diyalekti tabanlı bir çatı görevindedir. Geg diyalektine özgü fonetik unsurlar, morfolojik ve leksikolojik alanlarda da görüldüğü gibi az sayıda ya da asli görevlerinin dışında kalmış bir biçimde standart Arnavutçaya aktarılmıştır. Bu durumda, diyalektlerin ve özellikle bölgesel bazı ağızlardaki marjinal farklılıkların, ortak bir yazım dili fikriyle oluşturulan standart Arnavutçada hangi düzlemde harmanlandığı soru işaretidir. Bu bağlamda, çeşitliliğin aza indirilmesi, farklılıkların

ortaklaşması ve tüm Arnavut toplumu tarafından kabul görmesi beklenen standart Arnavutçanın, tarafsız bir çatı dili konumunda olmadığı da görülmektedir.

Sonuç olarak, Arnavutçanın Geg ve Tosk diyalektlerinin tarihsel süreçlerine, coğrafi dağılımlarına ve dil özelliklerine yoğunlaştığımız ve bu bağlamda fonetik açıdan en belirleyici unsurlarına odaklanılarak standart yazım dilindeki yerini incelediğimiz çalışmamızdaki bulgular şunlardır:

1. Geg ve Tosk diyalektleri sadece dil bilimsel bir ayrımı değil, aynı zamanda tarihsel, coğrafi ve sosyokültürel açıdan çok katmanlı bir yapıyı yansıtmaktadır.
2. Geg ve Tosk diyalektlerinin ağız unsurlarıyla sınırları çizilen coğrafi dağılımı, tarihsel süreçlerde yaşanan göçlerin, siyasi, sosyal ve kültürel birçok etkileşimin izlerini taşımaktadır.
3. Diyalektler arasındaki fonetik ayrımlar tüm dil özelliklerinde yer alan en belirgin farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.
4. Geg diyalektinin dil yapısında geniz sesleri gibi arkaik biçimleri koruduğu, Tosk diyalektinde ise sadeleşmenin veya kaybolmanın ön planda olduğu görülmektedir.
5. Morfolojik açıdan da Geg diyalektinin daha eski biçimleri barındırdığı, Tosk diyalektinin ise analitik ve sade yapılara sahip olduğu anlaşılmaktadır.
6. Leksikolojik açıdan her iki diyalektin de coğrafi ve sosyokültürel etkileşimleri öne çıkmaktadır.
7. Standart Arnavutçaya fonetik açıdan Tosk diyalektinin etkisinin Geg diyalektine göre aşırı derecede fazla olduğu açıkça görülmektedir.

Çalışmamızdaki bulgular Arnavut dilinin diyalektlerini genel bir bakış açısıyla tasnif ederken yalnızca dil özellikleri bağlamında değil, aynı zamanda tarihi, coğrafi ve sosyokültürel birçok katmanın etkisini de yansıtmaya çalışmıştır. Geg ve Tosk diyalektlerinin dil özellikleri, fonetik, morfolojik ve leksikolojik açılardan detaylandırılarak konunun daha net anlaşılabilmesi adına bilgiler verilmiştir. Literatürde en belirgin fonetik farklılıklar üzerine genel kanaatin tüm unsurları birbirleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve standart yazım dilindeki karşılığı gösterilmiştir. Arnavut dili üzerine Türkiye’de yapılan çalışmaların az sayıda olması nedeniyle birçok konunun detaylı bir biçimde incelenmesi gerekmektedir. Bu

bağlamda çalışmamız, Türkçe literatürde Arnavut dilinin diyalektleri bağlamında bir boşluğu doldurması açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda çalışmanın bulgularında tespit edilen birçok noktanın da gelecek çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmamanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- Agalliu, F. (2002). Emri. Sh. Demiraj (der.), *Gramatika e Gjuhës Shqipe Morfologjia* (Cilt 1), Akademia e Shkencave e Shqipërisë Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.
- Ajeti, I. (2017). *Studime për gjuhën shqipe: vepra të zgjedhura*. Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës.
- Alpan, N. (1979). *Arnavut alfabesi nasıl doğdu?*. Kişisel Yayın.
- Aristofani, (2000). *Grerakët* (Sh. Çuçka, çev.). Toena.
- Beci, B. (1970a). Gjurmime i të folmeve qëndrore të dialektit të veriut. *Studime Filologjike*, 2, 109-115.
- Beci, B. (1970b). Grupi perëndimor i nëndialektit verior të gegërishtes. *Studime Filologjike*, 3, 125- 145.
- Beci, B. (1971). Realizime në studimin e të folmeve lindore të dialektit verior të shqipes. *Studime Filologjike*, 1, 165- 176.
- Beci, B. (1978). Rreth tipareve karakteristike të dy dialekteve të shqipes. *Studime Filologjike*, 4, 53-87.

- Beci, B. (1982). Lashtësia e diaklekteve të shqipes – dëshmi e vendbanimit të hershëm të shqiptarëve. *Studime Filologjike*, 3, 65-75.
- Beci, B. (1987). Gegërishtja veriore dhe grupimi i të folmeve të saj. *Studime Filologjike*, 3, 61-81.
- Beci, B. (2004). *Fonetika e gjuhës shqipe*. Edfa.
- Blushi, B. (2011). *Shqipëria*. Mapo.
- Bozbor, N. (1997). *Osmanlı yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut ulusçuluğunun gelişimi*. Boyut.
- Buchholz, O. ve Fiedler, W. (1987). *Albanische gramatik*. Verlag Enzyklopädie.
- Çabej, E. (1976). *Studime gjuhësore III*. Rilindja.
- Çabej, E. (2008). *Hyrje në historinë e gjuhës shqipe*. Çabej.
- Çeliku, M. (1968). Mbi grupin e të folmeve të gegërishtës jugore. *Studime Filologjike*, 3, 123-134.
- Demiraj, Sh. (1988). *Gjuha shqipe dhe historia e saj*. Librit Universitar.
- Demiraj, Sh. (2006). *The origin of the Albanians: linguistically investigated*. Akademia e Shkencave e Shqipërisë.
- Demiraj, Sh. (2015). *Gramatikë historike e gjuhës shqipe*. Akademia e Shkencave e Shqipërisë.
- Desnitskaya, A. V. (1968). *Albanskiy yazık i yivo dialekti*. Nauka.
- Fishta, Gj. (1958). *Lahuta e malësisë* (2. baski). A. Urbinati.
- Fishta, Gj. (1995). *Juda Makabe*. Berati.
- Floqi, K. (2023). *Pellagë e Helenë: studim etnologjik e lingistik*. M&B.
- Fortson, B. W. (2009). *Indo-european language and culture: an introduction* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
- Frashëri, N. (1995). *Të vegjëlit*. Berati.
- Friedman, V. A. (2004). *Studies on Albanian and other Balkan language*. Dukagjini.

- Gjinari, J. (1966). Sprovë për një ndarje dialektore të gjuhës shqipe. *Studime Filologjike*, 4, 99-116.
- Gjinari, J. (1972). *Dialectologjia shqiptare*. Universiteti Shtetëror i Tiranës.
- Gjinari, J. (1976). Struktura dialektore e shqipes e pare në lidhje me historinë e popullit. *Studime Filologjike*, 3, 127-147.
- Gjinari, J. (1985). Marrëdhëniet e sotme të gjuhës letrare me dialektet. *Studime Filologjike*, 1, 43- 51.
- Grim, V. (1955). *Tre vllazën dhe prralla tjera* (S. Imami ve M. Kadiçi, çev.). Mustafa Bakija.
- Guri, S. (2013). *Psikologjia e ushqyerjes: të shqyesh, të hash apo të ushqehesh?*. Filozofia Urbane.
- Hamiti, A. (2005). *Fonetika dhe fonologjia e gjuhës standarde shqipe*. Interdiskont.
- Hamiti, A. ve Qamili, A. (2014). *Dialektologjia e gjuhës shqipe*. UIShM.
- Hamiti, S. (2001). *Letërsia shqiptare e vjetër: për vitin e pare të shkollave të mesme të përgjithsme*. Shblsh.
- Islamaj, S. ve Thaçi-Mehmetaj, N. (2013). *Gjuha shqipe: përmbledje gramatikës shqipe*. Dukagjini.
- Kadare, I. (2007). *Darka e gabuar* (3. Baskı). Onufri.
- Kadare, I. (2013). *Bisedë për brilantet në pasditen e dhjetorit (tregime dhe novela)*. Onufri.
- Kadare, I. (2014). *Mëngjeset në kafe Rostand: motive të Parisit*. Onufri.
- Kadare, I. (2022). *Taş kentin düşüşü* (E. Dillioğlu, çev.). Ketebe.
- Kadriu, Z. (2002). *Dialektet dhe të folmet e shqiptarëve në Maqedoni*. Blana.
- Kallamata, A. (2005). Dialekte dhe standarde. *Gjuha Shqipe*, 3, 79-85.
- Kamy, A. (1961). *I hueji* (F. Perolli ve G. Luboteni, çev.). Rilindja.
- Kostallari, A., Domi, M., Çabej E., ve Lafe, E. (1973). *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe*. Akademia e Shkencave e RP të Shqipërisë Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.
- Luka, D. (2010). *Studime për historinë e gjuhës shqipe*. Qendra e Studimeve Albanologjike.

- Memushaj, R. (2005). *Shqipja standarde: si ta flasim dhe ta shkruajmë*. Toena.
- Mulaku, R. (1997). Baza dialektore e gjuhës sotme letrare shqipe. *Gjuha Shqipe*, 1, 7-10.
- Mulaku, R. (2009). Gjuha standarde dhe kultura letrare. *Gjuha Shqipe*, 2, 20-26.
- Nietzsche, F. (2001). *Udhëtari dhe hija e tij* (T. Hatia, çev.). Bargjini.
- Ollomani, F. (2020). E foljma e lumës pasuri e gegërishtes verilindore. *Albanologjia*, 7(13/14), 100-114.
- Pipa, A. (1999). *Bardha e Temalit* (S. Caci, çev.). Mësonjëtorja e Parë.
- Rrokaj, Sh. (2012). Roli i dialekteve në zgjerimin e standardit. *Gjuha Shqipe*, 1, 45-51.
- Sako, Z. (1954). *Pralla popullore shqiptare*. Instituti i Shkencave.
- Sezer, U. (2024). İki dil ve kültür arasında bir isim: Şemsettin Sami. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 24, 241-266.
- Shkurtaj, Gj. (2016). *Dialektet e shqipes*. Albanian University Press.
- Shollohov, M. (1951). *Ledina e lavrueme* (V. Shita, çev.). Mustafa Bakija.
- Skendi, S. (1967). *The Albanian national awakening 1878-1912*. Princeton University Press.
- Topalli, K. (2007). *Fonetika historike e gjuhës shqipe*. Dituria.
- Topbash, O. N. (2014). *Arsyeja dhe filozofia në këndvështrimin Islam*. Progresi.
- Totoni, M. (1978). Çështje të studimit të sintaksës dialektore. *Studime Fiologjike*, 4, 89-95.
- Veselaj, N. (2015). *Drejt standardizimit të gjuhës shqipe*. Era.
- Wiseman, E. M. (2016). *Misteret e Klarës* (M. Çraga çev.). Living.

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1705207
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025; 7(1): 85-96
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2025; 7(1): 85-96

BAMSI BEYREK BOYUNUN KUZEY MAKEDONYA VARYANTI ÜZERİNE TESPİTLER

Kadriye TÜRKAN*

ÖZ: Türk kültür tarihinin yapı taşlarından biri olan Dede Korkut Kitabı'nın Dresden nüshası on iki destani hikâyeden müteşekkildir. Kitapta üçüncü sırada bulunan Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu Anadolu'da yaşayan Dede Korkut hikâyelerinden biridir ve bugüne kadar gerek Anadolu'da gerek Orta Asya ve Balkanlarda birçok varyantı (eş metin) tespit edilmiştir.

Çalışmada, destani hikâyeden halk hikâyesine ve halk hikâyesinden masala dönüşerek yaşamaya devam eden Bey Böyrek anlatısının anlatı geleneği içinde sürekliliğini devam ettiren nasıl bir değişime uğradığı üzerinde durulmuştur. Bunun için Dede Korkut'un Dresden nüshasında yer alan Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu ile Kuzey Makedonya Kalkandelen'den (Tetova) derlenen Bey Bübrek anlatısı; kahramanların ailesi, çocuksuzluk, ad verme, eğitim, âşık olma, sevgiliyi isteme ve engeller, esir düşme, esaretten kurtulma ve eve dönüş ve sonuç epizodu bakımından karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beyrek, Metinlerarası, Eş Metin, Halk Hikâyesi, Masal.

DETERMINATIONS ON THE NORTHERN MACEDONIAN VARIANT OF THE BAMSI BEYREK BOYU

Abstract: The Book of Dede Korkut is one of the building blocks of Turkish cultural history and the Dresden copy consists of twelve epic stories. The third story in the book, Kam Püre Oğlu Bamsı

* Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ktturkan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0383-1964

OPEN ACCESS

© Copyright 2025 Türkan

Cite As/Atıf: Türkan, K. (2025). Bamsı Beyrek Boyunun Kuzey Makedonya varyantı üzerine tespitler. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 85-96.

Geliş Tarihi (Received): 23.05.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 24.06.2025

Beyrek Boyu, is one of the Dede Korkut stories living in Anatolia and many variants (co-text) have been identified both in Anatolia and in Central Asia and the Balkans.

The study will focus on how the Bey Böyrek narrative, which continues to live by transforming from epic story to folk tale and from folk tale to fairy tale, has undergone a change while maintaining its continuity within the narrative tradition. For this purpose, the story of Bamsı Beyrek, the son of Kam Pre in the Dresden copy of Dede Korkut, and the Bey Bübrek narrative collected from Kalkandelen (Tetova) in North Macedonia are analyzed comparatively in terms of the family of the heroes, childlessness, naming, education, falling in love, asking for a lover and obstacles, captivity, liberation from captivity and returning home and the final episodic.

Keywords: Beyrek, Intertextuality, Co-Text, Folk Story, Folk Tale.

Giriş

Dede Korkut Kitabı, Oğuz Türklerinin hem kendi aralarında hem de düşmanlarla olan mücadelelerini ve kahramanlıklarını konu alan yaşadıkları dönem ve coğrafiyada sosyal hayatlarını anlatan destani hikyelerden müteşekkildir. Bu anlatılar göçebe Oğuzların, Orta Asya başta olmak üzere daha sonra gç ettikleri Kuzeydoğı Anadolu, Kafkaslar ve Balkanlarda yüzyıllarca sözlü gelenekte varlığını muhafaza ederek 15. yüzyılın ikinci yarısında yazıya geçirilmiştir. Dede Korkut anlatılarının muhtelif yer ve zamanlarda tespit edilen varyantlarının sayısının yanı sıra yeni tespitlerle nüshalarının da sayısı artmıştır.

Türk kültür tarihi açısından eşsiz bir eser olan Dede Korkut Kitabı, Türk edebiyatı ve Türk dilinin yanında pek çok disiplin tarafından da sık sık ele alınarak incelenmiştir. Mevcut alışmalar, Dede Korkut'ta yer alan *Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek*, *Duha Koca Oğlı Del Dumrul* ile *Basat Depegzi ldrdğı Boy* adını taşıyan  boyun başta Anadolu olmak üzere Türk dünyasının farklı coğrafiyalarında sözlü gelenekte yaşamaya devam ettiğini göstermektedir. Nitekim performans teori mensupları için folklor sosyal bir olay ve canlı bir sanattır (obanoğlı, 2002, s. 143-272). M. W. Becwith ise folkloru "geçmişten artakalan bir şey olmadığını, tersine eskileri yeniden yaratarak ve yenileyerek, sürekli olarak yeni biçimler alan canlı bir sanat" (Aktulum, 2013, s. 30-31) olarak tanımlamakta, bu tespit folklor kadrosu içerisinde yer alan her şeyin ve dolayısıyla Dede Korkut boylarının varyantlaşarak yaşadığına delalet etmektedir.

Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek Boyu, Dresden nüshasında nc, Vatikan nüshasında ise *Hikyet-i Bamsı Beyrek Boz Atlu* adıyla ikinci sıradadır. Bamsı Beyrek, nüshalardaki en hacimli destani hikâye olup işlediği konunun güzelliği ve sahip olduğu zengin motifler itibariyle ne çıkmaktadır. Bu bağlamda Pertev Naili Boratav, *Bey Böyrek Hikâyesine Ait Metinler* (1982) isimli bir çalışma yapmıştır.

Saim Sakaoğlu (1998), *Dede Korkut Kitabı* adını taşıyan eserinde Bey Beyrek'e ait farklı illerden derlenmiş on sekiz metin yayımlamıştır. Metin Ekici ise *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri* (1995) isimli çalışmada Bey Böyrek hikâyesini epizotları çerçevesinde ele almıştır. P. N. Boratav, Beyrek adından hareketle “Anadolu’daki halk hikâyelerine Dede Korkut Kitabı’ndan değil, Dede Korkut Kitabı’na ve Anadolu dışındaki bazı Türk zümrelerindeki varyantlarına kaynak olmuş daha eski bir rivayetten geçmiş olmak icabeder” (Boratav, 1988, s. 41) olabileceğini söyler. Anlatı Beyrek ya da Böyrek adıyla yayılmış, destansı hikâye mahiyetini önemli ölçüde muhafaza etse de zaman ve mekân dâhilinde meddah hikâyeleri ve masala dönüşmüştür. Boratav’a göre Bey Böyrek anlatısı “tipik halk hikâyeleri arasında yer almaktan çok masala yakın karakterler gösterir. Çok az nazım ihtiva eden varyantlarıyla, âşık meclislerinden ziyade, koca nineler arasında rağbet görür ve intışarı da masallarinkine benzer” (Boratav, 1988, s. 62). Bir anlatı yerleşirken türler arası geçiş de mümkündür. Anlatım geleneğine bağlı halk edebiyatı ürünleri bozkır medeniyetinden yerleşik medeniyete, eski Türk dinlerinden İslamiyet’e geçişe paralel, mitolojiden destana, destandan kahramanlık hikâyesine, kahramanlık hikâyesinden konusu din ve sevdâ olan hikâyelere doğru bir değişim yaşamaktadır. M. Öcal Oğuz’a göre büyük bir *Oğuzname*’nin parçası olduğu düşünülen *Dede Korkut* anlatılarından *Bey Böyrek* ve *Ak Kavak Kızı Hikâyesine* ya da *Tepegöz* ve *Deli Dumrul* masallarına dönüşüm söz konusudur (Oğuz, 2000, s. 53). Bu değişim ve dönüşüm metnin teşekkülü ile birlikte tespit tarihinin de önemli olduğunun göstergesidir. Nitekim geleneksel bağlamlarından uzaklaşan ya da bağlamını kaybeden anlatılar bir süre daha halk muhayyilesinde farklı bir tür içerisinde muhafaza edilir. P. N. Boratav’ın tespitiyle bu durum halk hikâyesinin masallaşması olarak değerlendirilir. “Halk hikâyelerinin, inşad edilmediği haliyle metnini, nazım ve nesir karışık şeklini ve masalda rastlamayacağımız vüsatını nazarı itibara almayacak olursak onda masaldan bir ayrılık göremeyiz. Filhakika biz birçok halk hikâyelerini nazım parçalarından ve anlatan hikâyecinin kendi sanat ananesine uyarak getirdiği unsurlardan tecrit ettiğimiz zaman tamamıyla bir masal elde ediyoruz. Hatta fantastik unsurlar itibarıyla da birçok halk hikâyeleri masal karakterini gösterir” (Boratav, 1988, s. 64). Hikâye ve masal arasındaki fark, hikâyede bulunan nazım bölümleri ve anlatıcı faktörüdür.

Dede Korkut anlatıları arasında öne çıkan *Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek* Anadolu’da ve Türklerin yaşadığı coğrafyada farklı formlarda anlatılarak yaşamaya

devam ederken aynı zamanda bir metinlerarasılık¹ söz konudur. K. Aktulum, bununla ilgili olarak “öyleyse folklorik ürünleri metinlerarasılık bağlamında sorgulamak en az iki yapıtı yan yana koyarak, bir karşılaştırma mantığıyla, aralarında en mikro düzeyden en makro düzeye ulaşmaya değin oluşan ayrımları işlevsel, biçimsel, bağlamsal bakımdan saptamayı gerektirir” (Aktulum, 2013, s. 66) ifadelerine yer verir. Zira her nesil içerisinde bulunduğu tarihsel ve toplumsal şartları, ruhsal ve ahlaki değerlerini dikkate alarak kendi folklorunu yaratır, şekillendirir ve tekrar üretir (Aktulum, 2013, s. 201) derken bağlamın da metinlerarasılıkla ilgili değerlendirmelerde göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede Dundes “herhangi bir halk bilgisi unsurunu bir kişi dokusu (texture), metni (text) ve onun çevre ve şartları (context) itibarıyla tahlil edebilir. Bir halk bilgisi türünün sadece bunlardan birinin temel alınarak tarif edilmesi mümkün değildir. Bir tür, ideal olarak bu üç seviyenin hepsinin göz önüne alınmasıyla tarif edilmelidir” (Dundes, 1998, s. 108) demek suretiyle metinde ve dokuda gözlenen değişimin bağlam kaynaklı olduğu ve bağlamla açıklanabileceği üzerinde durmaktadır. K. Aktulum, gelenekselin geçmişten bugüne aktarılan bir şey olmadığını, bugünün şartlarında yeniden yaratılması olduğu noktasından hareket ederek folklor ürünlerini metinlerarası bakışla ele almak gerektiğini (Aktulum, 2013, s. 206) söyler.

Metinlerarasılık çerçevesinde metinlerin incelenmesinde kullanılan yöntemlerden birisi de Gérard Genette’in ifadesiyle ana-metinselliktir. Ana-metinsellik Gérard Genette’ye göre “Palimpsestes’in² başından sonuna değin ele aldığı ve metin-ötesi ilişkilere göre en çok önemsendiği ilişkidir” (Aktulum, 1999, s. 84). Bu ilişki önceki bir metinden türeyen metni yani ana-metni, ana-metnin türediğı alt-metne dönüşme veya taklit vasıtasıyla ilişkilendirmektir.

Çalışmada Dede *Korkut Kitabının* Dresden nüshasında yer alan *Kam Pürenün Oğı Bamsı Beyrek Boyu* (Ergin, 1997, s.116-153) ile Kuzey Makedonya Kalkandelen (Tetova) derlenen varyant (eş metin)³ *Bay Bübrek* (Hafız, 1989, s. 252)

¹ Gérard Genette metinlerarasılık için “iki ya da daha fazla metin arasındaki ortakbirliktelik ilişkisi, yani temel olarak ve çoğu zaman bir metnin başka bir metindeki somut varlığı” (Aktulum, 1999, s. 83) der.

² Palempsest, bir metnin altında öteki metinlerin izlerinin olduğunu bildiren bir imgedir. Gérard Genette’in palempsest imgesi altında önerdiği, sözlü metinlerin yazılı metinlerle ve diğer sözlü metinlerle kurdukları ilişkiyi belki de en etkili biçimde takip etmemizi sağlayan ötemetinsellik çeşidi “ana metinsellik”tir (Özay, 2009, s. 6).

³ Ö. Oğuz, “varyant” terimi için “eş metin”, “versiyon” terimi için ise “benzer metin” kullanılmasını teklif eder. Eş metin “birbirine benzeyen metin, birbirinin aynı olan metin değildir. Aksine “eş metin”

ana ve alt metin bağlamında epizotları dikkate alınarak karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

1-Dresden Nüshasında Yer Alan *Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek*’in Olay Örgüsü (Alt Metin)

1-Bay Püre Bey, Bayındır Han’ın meclisinde ağlayıp bir oğul ister. Oğuz beyleri Bay Püre için dua ederken Pay Piçen de kız evlat için kendisine dua etmelerini söyler.

2 -Pay Püre ve Bay Piçen, istedikleri gibi bir oğul ve kız sahibi olurlar. Ahd üzerine Pay Piçen Bey’in kızı ile Pay Püre’nin oğlu beşik kertmesi olur.

3-Pay Püre’nin oğlu, bir gün arkadaşları ile avlanırken bezirgânların mallarını kâfirlerin elinden kurtararak yiğitlik gösterir. Bunun üzerine Dede Korkut tarafından kendisine Boz Aygırlı Bamsı Beyrek adı verilir.

4-Bir gün ava çıkan Bamsı Beyrek av esnasında Pay Piçen Bey’in kızı Banı Çiçek’i görüp âşık olur. Birbirleriyle ata binme, ok atma ve güreş alanlarında yarışır. Bamsı Beyrek her alanda Banı Çiçek’i yenerek onunla nişanlanır.

5-Oğuz Beyleri, Bamsı Beyrek’e, Banı Çiçek’i istemesi için Dede Korkut’tan yardım isterler. Banı Çiçek’in ağabeysi Deli Karçar, Dede Korkut’a öldürmek için hamle yapsa da başarılı olamaz ve eli havada kalır.

6-Deli Karçar evliliğe razı olur fakat yerine getirilmesi güç bazı isteklerde bulunur. Beyrek, Deli Karçar’ın isteklerini gerçekleştirip Banı Çiçek’le evlenmeye hak kazanır.

7-Ok atılarak yeri tespit edilen düğün otağına saldıran kâfirler, Bamsı Beyrek’in nayibini şehit edip uyumakta olan otuz dokuz yiğitle Bamsı Beyrek’i esir alırlar.

8-Bu olaydan sonra Bamsı Beyrek’ten on altı yıl haber alınmaz. Yalançı oğlu Yaltaçuk, Beyrek’in kanlı gömleğini göstererek herkesi Beyrek’in öldüğüne inandırır. Banı Çiçek’i Yalançı oğlu Yaltaçuk’la evlendirmeye karar verirler.

---

birbiriyle yan yana geldiğinde uyumsuzluk göstermeyen uygun bir beraberlik ve “eşitlik” sergileyen metinler için kullanılmış bir terimdir” (Oğuz, 2000, s. 26).

9-Bamsı Beyrek, kâfirlerin özel gününde yoldan geçen bezirgânlardan Banı Çiçek’le Yalançı oğlu Yaltaçuk’un evleneceğı haberini alır.

10-Bamsı Beyrek, kalenin tekfurunun kızına onunla evleneceğine dair söz vererek kaleden kurtulur.

11-Düğüne deli ozan kılığında giden Beyrek’i kimse tanımaz. Ok atmada hüner göstermesi üzerine Kazan Han tarafından düğün yerinde her istediğini yapmasına izin verilerek mükâfatlandırılır.

12-Bamsı Beyrek, düğüne katılan kadınlara kopuz çalarken Banı Çiçek’in kendisine olan sadakatini anlar ve ona kendisini tanıtarak Banı Çiçek’le evlenir. Hain arkadaşı Yalançı oğlu Yaltaçuk’u kılıç altından geçirip affeder. Dede Korkut gelerek dua eder.

2-Kuzey Makedonya’dan (Kalkandelen-Tetova) Derlenen Bey Bbrek’in Olay Örgüsü (Ana Metin)

1-Çocuğı olmayan bir karı-koca vardır.

90

2-Günlerden bir gün bir koca adam, çocuğı olmayan adama bir elma verir. Elmanın yarısını kendisinin yarısını karısının yemesini kabuklarını da beygire vermesini söyler.

3-Dokuz ay sonra karı-kocanın bir çocuğı olur, adını Bey Bbrek koyarlar.

4-Karı koca Bey Bbrek’i 17-18 yaşına kadar camdan bir kafeste tutup kemikli et vermezler. Ancak anne-babasının evde olmadığı bir gün Bbrek hizmetçilerin verdiği kemikli eti yiyip kemikle kafesin camını kırarak dışarı çıkar.

5-Çarşıda karşılaştığı sarhoş, ona Akkavak kızından ve güzelliğinden bahseder. Bey Bbrek beygirini alır, sarhoşla birlikte Akkavak Kızı’nı bulmak üzere yola çıkar.

6-Bey Bbrek, Akkavak Kızı’nın evine gider. Akkavak Kızı ona şartlarını söyler.

7-Bu şartlara göre önce tüfikle kuş avlar, sonra kılıçla vuruşur ve beygirlerini yarıştırlar. Bütün yarışları Bey Bbrek kazanır ve Akkavak Kızı ile evlenir.

8-Akkavak Kızı ile birlikte evine dönen Bey Bbrek, harp çıktığını öğrenir. Karısından kendisini 9 sene bekleme sözünü alarak kırk askerle yola çıkar.

9-Harbi kazanırlar. Ancak Bey Bübrek ve arkadaşları kırk gün süren Oğuz uykusuna dalarlar. Düşman askerleri onları yakalayıp hapse atar.

10- Zindanda haykıran Bey Bübrek'in sesini duyan Pop'un kızı ona âşık olur. Dokuz yılın dolmasına az kala Bübrek haykırmayı bırakır. Bunun nedenini merak eden Pop'un kızı Bübrek'ten durumu öğrenip söz alarak onu bırakır.

11-Bey Bübrek beygirini çağırır ve evine döner. Babası onu tanımaz, karısının evlenmek üzere olduğunu öğrenir. Sazını alıp bir beyit söyleyince karısı onu tanır. Düğün dağılır.

12-Bübrek, Pop'un kızına verdiği sözü tutmak için geri döner kızı babasının elinden yani ölümden kurtarır. Pop sözünü tuttuğu için Bübrek'in hapisteki askerlerini de bırakır.

3-Epizotlar

3.1. Kahramanların Ailesi

Halk hikâyelerinde kahramanların ailesi önemli olup aile tanıtımı hazırlık epizotun olarak hikâyede yer alır. Genellikle kahraman veya kahramanların ailesi soyludur. “Ebeveynin aristokrat diye adlandırabileceğimiz, padişah, sultan, han, vezir, paşa, bey, vb. bir aile oluşturmıştır. Bu özellik hemen, bütün halk hikâyelerinde aynıdır” (Ekici, 1995, s. 13). Bamsı Beyrek Boyu'nda, Beyrek'in babası Kam Püre bir beydir.

Kuzey Makedonya anlatısı Bey Bübrek'te ise kahramanın babası ve annesi sıradan insanlardır.

3.2. Çocuksuzluk

Halk anlatılarında ve dolayısıyla halk hikâyelerinde çocuksuzluk, hikâyede önemli işleve sahip bir epizot olarak kahramanın ailesinin temel mutsuzluk nedenidir.

Bamsı Beyrek boyu çocuksuzluk motifiyle başlar. Bayındır Han'ın sohbetinde iken Kam Püre, erkek evladı olmadığı için “ah eyledi, başından aklı gitdi, destmalın eline aldı, böğürü böğürü” (Ergin, 1997, s. 116) ağlar. Bunu gören Oğuz beyleri de Kam Püre'nin çocuk sahibi olması için dua ederler. Bu sırada Pay Biçen Bey de kız çocuk sahibi olmak için beylerden dua ister ve doğacak çocukları beşik kertmesi yaparlar.

Bey Bbrek'te çocuksuz bir karı-kocadan söz edilir. Adam bir gün dağda bir taşa oturup düşünürken yanına gelen yaşlı bir adam ne düşündüğünü sorar ve adamın çocuğu olmadığını öğrenir. Bunun zerine yaşlı adam ona bir elma verir. Adama elmanın yarısını kendisinin diğer yarısını karısının, kabuklarını da beygirin yemesini söyler. Yaşlı adamın dediğini yaptıktan dokuz ay sonra bunların bir çocukları olur.

Kahraman her iki anlatıda da olağanüstü bir motifle dünyaya gelir. Bu da kahramanın doğumu da dâhil farklı olduğunu belirtmek için anlatılarda başvurulan bir durumdur.

3.3. Ad Verme

Dede Korkut kitabında kahramana baş kesip kan döktüğü takdirde Dede Korkut gelerek ad verir. Beyrek, on beş yaşına geldiğinde bezirgânları ve mallarını kafirlerin elinden savaşarak kurtarır. Bunun zerine "Pay Püre Big Kalın Oğuz biglerini çağırdı konukladı. Dedem Korkut geldi, oğlana ad kodı" (Ergin, 1997, s. 121). Boz Aygırlı Bamsı Beyrek adını verir.

Bey Bbrek'de ise ad verme epizotu yoktur. "Dokuz ay sora olmiş bunların ojugi. ojigun adını koymişler Bey Bbrek" (Hafız 1989, s. 250). Anlatı da kahramanın anne-babası sıradan insanlar olduğu için ad vermeye dair herhangi bir ayrıntı mevcut değildir.

92

3.4. Eğitim

Dede Korkut Kitabı'nda Bamsı Beyrek'in eğitimine dair bilgi verilmez. "Ancak kahramanların hepsi alp tipi olup epik eğitimden geçmiş gibidir" (Ekici, 1995, s. 51) ifadesinden onun da diğer Oğuz beyleri gibi alplık eğitimi aldığı anlaşılmaktadır.

Bey Bbrek'de kahraman 17-18 yaşına kadar anne-babası tarafından bir kafeste tutulduğu için eğitim alamamış olmakla birlikte Akkavak kızı ile girdiği tüfekle kuş vurma ve kılıçla vuruşma imtihanlarında başarılı olması sıradan bir yaradılışa sahip olmamasına gönderme ve her iki anlatının bir diğer benzer tarafıdır.

3.5. âşık Olma

Halk hikâyelerinde kahramanların birbirine âşık olması çoğunlukla görmek suretiyle ya da rüyada (bade içerek) gerçekleşir. Aynı çevrede büyüyen kahramanlar mutlaka yüz yüze gelir ve karşılaştıkları an her ikisi de birbirine âşık olur. Bamsı Beyrek'te, Beyrek ile Banı iek doğmadan beşik kertmesi yapılır. Bamsı Beyrek,

av esnasında bir geyiğin peşine düşer ve geyik onu Banı Çiçek'in çadırına götürür. Kahramanlar ilk karşılaşmalarında birbirine âşık olurlar.

Bey Bübrek isimli anlatıda Bübrek, yolda karşılaştığı sarhoştan Akkavak kızının adını ve güzelliğini duyar. “Em bu saruş diy bu çujuga ‘Sana akkava kızı varmıya yok mi ya’. Bu da tutmuş yakasından saruşı demiş ne istisin onunlen, sora bu saruş başlamış diversin kidır o kız en güzel kızı dünyanın” (Hafız, 1989, s. 250). Bübrek sarhoşun sözüne istinaden kızı merak eder ve görmek için sarhoşu ve beygirini de yanına alıp yola çıkar. Akkavak kızıyla onunla yarışmak için görüşür ve âşık olur.

3.6. Sevgiliyi İsteme ve Engeller

Halk hikâyelerinde sevgililerin kavuşmasının ve evlenmesinin önünde birçok engel bulunmaktadır. M. Ekici “Bu engeller hikâyenin yapısına göre çok girift veya birbirinin tekrarı olaylardan teşekkül edebilmektedir” (Ekici, 1995, s. 27) der. Bamsı Beyrek boyunda Beyrek, Banı Çiçek’le evlenmeden önce Banı Çiçek tarafından birden çok imtihana tabi tutulur. Banı Çiçek “Banı Çiçeğin dadısıyam, gel imdi senün-ile ava çikalum, eger senün atun menüm atımı kiçer-ise onun atını dahı kiçersin, hem senün-ile oh atalum, meni kiçer-isen anı dahı kiçersin ve hem senün-ile güreşelüm, meni basar-isen anı dahı basarsın dedi” (Ergin, 1997, s. 123) demek suretiyle Beyrek’i sınar.

Bamsı Beyrek hikâyesinde Banı Çiçek’in abisi Delü Karçar kardeşini isteyen herkesi öldürür. Bu Bamsı Beyrek’in karşısına çıkan bir diğer engeldir. Bu engel Oğuz kavminin her türlü müşkülünü çözen Dede Korkut tarafından bertaraf edilir. Ancak Delü Karçar; maya görmemiş bin deve, bin aygır, bin koç görmemiş koyun, bin kuyruksuz kulaksız köpek, bin pire diye manasız ve bulunması güç isteklerle bir engel daha çıkartır.

Bey Bübrek anlatısında kahramanın Akkavak kızına ulaşmak için ondan daha iyi tüfek, kılıç kullanması, beygirinin de Akkavak kızının beygirini geçmesi gerekir. Nitekim onu geçebilen tek kişi Bey Bübrek’tir. Akkavak kızının bir abisi yoktur ve Bey Bübrek yarışmayı kazanınca bir engelle karşılaşmadan onunla evlenir.

3.7. Esir Düşme

Bamsı Beyrek boyunda Beyrek uykudayken düşmanlar tarafından esir alınır. Bamsı Beyrek, Bayburt Hisarı beyi tarafından düğün eğlencesi esnasında “uyhusunda kafir otoğa koyuldı... Otuz tokuz yiğit-ilen Beyrek tutsak” (Ergin, 1989, s. 130) olur.

Bey Bbrek ile Akkavak kızı eve dönerler ancak bu esnada harp çıkar. “Aan geliler evlerine birden duyulur ki harp olajak. O demek ki Bey Bbreği alajaklar harba. Bey bbrege nasıl başbakan gibi verejekler tane asker.... Bey Bbrek de asay sazını duvara em ıkay yola demek gidiyeler harba. Harbi kazaniler ama bu kir gün uyumuş kır gün uyuyamamış e şindi gelmiş vakıt uyumak için aman demiş bir katre bragın beni uyuyem” (Hafız, 1989, s. 250). Oğuz uykusuna yatan kahramanı ve kırk askerini düşman esir alır ve hapse atar. Aradan dokuz yıl geçer.

Her iki metinde de Oğuz uykusu tutsak düşme nedeni olarak görünmektedir.

3.8. Esaretten Kurtulma ve Eve Dönüş

Halk hikâyelerinde çok karşılaşılan engellerden birisi sevgilinin başkasıyla evlendirilmek istenmesidir. Bamsı Beyrek’e ait eş metinlerde Beyrek kendisini hapseden kişinin kızının yardımı ile zindandan kurtulur.

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek’te Del Karçar, Beyrek’in ölüm haberini getirene kız kardeşini vereceğini söyler. Bunun zerine Yalançı oğlı Yaltaçuk, Beyrek’in kendisine verdiği gmleğe kan sürüp herkesi onun öldüğüne inandırarak kandırır. Beyrek, Bayburt Hisarı’ndan kfir beyinin kızı sayesinde kurtulur ve kılık değiştirip düğüne deli ozan olarak gider.

94

Bey Bbrek, zindanda yanındakileri üst üste bindirip en üste de kendisi binmek suretiyle gelen geçenden haber sorar. Bir gün kendi memleketinden gelenleri bulur ve Akkavak kızının evlenmek üzere olduğunu öğrenir. Yeme içmeden kesilip kfir beyinin kızının dikkatini çeker ve kızın yardımıyla zindandan kurtulup memleketine döner.

2.9. Sonuç Epizotu

Anlatıda Bamsı Beyrek, düğün gecesi kendisini tanıtıktan sonra Banı iek’le kavuşur. Yaltaçuk’u kılıç altından geçirir ve kırk yiğidi için Bayburt Hisarı’na yola çıkar. Savaşı kazanır. şkli Melik’in kızını alıp “aç ban ivine aç otağına giri döndi, düğüne başladı. Bu kırk yigidi birkaçına Han Kazan, birkaçına Bayındır Han kızlar verdi. Beyrek dahi yidi kız kardeşini yidi yiğide virdi. Kırk yirde orak dikdi” (Ergin, 1997, s. 153). Beyrek ve yiğitleri muratlarına erince Dede Korkut gelip boy boylar soy soylar ve orada bulunan herkese dua eder.

Makedonya’dan derlenen Bey Bbrek’te kahraman duvarda duran kendi sazını alıp bir beyit söyleyince Akkavak kızı onu tanır ve evlenmekten vazgeçtiğini çünkü kocasının döndüğünü söyler. Düğün dağıtılır. Dğnclere hizmetçiler gelin

olarak verilir. BÜbrek verdiği sözü tutmak için geri döner. Popun kızını ölümden kurtarır ve kırk yiğidini de alarak yurduna gelir.

Sonuç

Türk kültürünün en seçkin eserlerinden biri olan Dede Korkut Kitabı'nın, dört yazma nüshası bulunmaktadır. Bununla birlikte sözlü kültür ortamında icra edilen Dede Korkut anlatılarının sayısını tespit etmek mümkün değildir. Dede Korkut hikayeleri içerisinde Tepegöz ve Deli Dumrul ile birlikte sözlü gelenekte yaşayan Bamsı Beyrek birçok varyantta Bengiboş, Bengilboş, Bag Bögrek, Bay Böyreğ, Bâ Börek-Den giboz, Bâ Börek, Bey BÜbrek vb." kahramanın adı ile özdeşleşmiştir.

*Dede Korkut Kitabı*nda yer alan Bamsı Beyrek boyu ile Makedonya'dan derlenen *Bey BÜbrek* arasında konu açısından büyük ölçüde farklar olduğu izlenimi edinilmektedir. Fakat her ikisi de epizot ve motif çerçevesinde değerlendirildiğinde, benzerliklerin daha fazla olduğu gözlenir. Her iki anlatma kahramanların ailesi, çocuksuzluk, ad verme, eğitim, âşık olma, sevgiliyi isteme ve engeller, esir düşme, esaretten kurtulma ve eve dönüş ve sonuç epizotu gibi pek çok yönden büyük oranda örtüşmektedir. Biri yazılı diğeri sözlü kültür ortamından gelen iki metin arasındaki temel fark Makedonya'dan derlenen *Bey BÜbrek*'te herhangi şiire rastlanmaması anlatının masal formunda aktarılmasıdır. Çünkü destan ya da halk hikâyesi gibi tarihi süreç içerisinde bir anlatıcı tipine bağlı türlerde gözlenen bir durum olarak profesyonel anlatıcının kaybı, manzum bölümlerin azalmasına ya da anlatıda hiç yer almamasına yol açmış, talep oluşmadığı için hikâyenin icra edilmemesi epizotların bir kısmının unutulmasına ve anlatmanın haliyle kısalmasına ve varyantlar arası farkların artmasına neden olmuştur. Ana metin, alt metnin izlerini önemli oranda takip etmekle birlikte anlatının farklı bir türe yani masala evrilerek gelenekte yaşaması anlatıcı merkezli olarak gerçekleşmiştir.

Etik Beyan

Çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

ıkar atışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar atışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- Aktulum, K. (1999). *Metinlerarası ilişkiler*. Öteki Yayınevi.
- Aktulum, K. (2013). *Folklor ve metinlerarasılık*. izgi Kitabevi.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve edebiyat*. Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (1988). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Adam Yayınları.
- obanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Dundes, A. (1998). Doku, metin, konteks (M. Ekici, ev.), *Millî Folklor Dergisi*, 38, 106-119.
- Ekici, M. (1995). *Dede Korkut hikâyeleri tesiri ile teşekkül eden halk hikâyeleri*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut kitabı I giriş-metin-faksimile*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hafız, N. (1989). *Makedonya Türk halk edebiyatı metinleri*. Anadolu Sanat Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2000). *Türk dünyası halk biliminde yöntem sorunları*. Akçağ Yayıncılık.
- Özay, Y. (2009). Metinlerarasılık ve Türk halk hikâyelerinde ana-metinsel dönüşümler. *Millî Folklor Dergisi*, 83, 6-18.
- Sakaoğlu, S. (1998). *Dede Korkut kitabı incelemeler-derlemeler-aktarmalar*. Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1647443
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025; 7(1): 97-124
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2025; 7(1): 97-124

ULUSLARARASI ÖĞRENCİ VE ÖĞRETİM ELEMANI HAREKETLİLİĞİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ

Ömer KEMİKSİZ*

ÖZ: Bu araştırmanın amacı uluslararası hareketlilik kapsamında Türkiye’de bulunan Yunanistanlı öğrenci ve öğretim elemanlarının mevcut durumunu ortaya koymaktır. Nitel araştırma modeliyle yürütülen, veri toplama tekniği olarak doküman analizine başvurulmuş çalışmanın veri seti Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan istatistiksel bilgilerden oluşmaktadır. 2015-2024 yılları arasında kapsayan bu verilerin analizi betimsel analiz tekniğinden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre Yunanistanlı öğrenci sayısının 2015-2020 yılları arasında sürekli artarken bu tarihten sonra düşüşe geçtiği, öğrencilerin cinsiyete göre dağılımında kadın öğrencilerin ağırlıkta olduğu, öğrenim kademesine göre dağılımında lisans düzeyinde öğrenim gören öğrenci sayısının ilk sırada yer aldığı, doktora düzeyinde öğrenim gören öğrenci sayısının ise her geçen yıl arttığı tespit edilmiştir. Yunanistanlı öğrencilerin tercih ettiği üniversite sayısının son yıllarda artış gösterdiği, en çok tercih edilen üniversitelerin başta Trakya Üniversitesi olmak üzere Anadolu Üniversitesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi olduğu belirlenmiştir. Mezun öğrenci sayılarının da son yıllarda düşüşe geçtiği, cinsiyet dağılımında kadın öğrencilerin, öğrenim kademesine göre dağılımında lisans ve yüksek lisans mezunlarının öne çıktığı görülmüştür. Türkiye’de görev yapan Yunanistanlı öğretim elemanı sayısının yıllar içerisinde kademeli şekilde düşüş göstermesi, erkek öğretim elemanı sayısının kadın öğretim

* Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-posta: okemiksiz@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8628-6203

OPEN ACCESS

© Copyright 2025 Kemiksiz

Cite As/Atıf: Kemiksiz, Ö. (2025). Uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliği bağlamında Türkiye-Yunanistan ilişkileri. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 97-124.

Geliş Tarihi (Received): 26.02.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 24.06.2025

elemanı sayısından fazla olması, akademik personelin ağırlıklı olarak doktor öğretim üyesi ve öğretim görevlisi unvanına sahip öğretim elemanlarından oluşması araştırmada ortaya çıkan diğer bulgulardır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, Uluslararasılaşma, Öğrenci Hareketliliği, Personel Hareketliliği, Yunanistan.

TURKEY-GREECE RELATIONS IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL STUDENT AND ACADEMIC STAFF MOBILITY

ABSTRACT: The aim of this research is to reveal the current situation of Greek students and academic staff in Turkey within the scope of international mobility. The data set of the study, which was conducted with a qualitative research model and used document analysis as a data collection technique, consists of statistical information published by the Council of Higher Education. The analysis of these data covering the years 2015-2024 was carried out using the descriptive analysis technique. According to the research findings, it has been determined that the number of Greek students has been continuously increasing between 2015 and 2020, but has been decreasing since then, that female students are predominant in the distribution of students by gender, that the number of students studying at the undergraduate level ranks first in the distribution by level of education, and that the number of students studying at the doctoral level is increasing every year. It has been determined that the number of universities preferred by Greek students has increased in recent years, and the most preferred universities are Trakya University, Anadolu University, Bursa Uludağ University, Istanbul University, Çanakkale Onsekiz Mart University and Tekirdağ Namık Kemal University. It has been observed that the number of graduate students has also decreased in recent years, with female students being more prominent in the gender distribution and undergraduate and graduate students being more prominent in the distribution by level of education. Other findings of the study include the gradual decrease in the number of Greek academic staff working in Turkey over the years, the fact that the number of male academic staff is greater than the number of female academic staff, and the fact that the academic staff consists mainly of lecturers with the title of assistant professor and lecturer.

Keywords: Higher Education, Internationalization, Student Mobility, Staff Mobility, Greece.

Giriş

Küreselleşme yolunda hızla ilerleyen dünyada ülkeler arasında pek çok alanda gelişmenin ve rekabetin yaşandığı görülmektedir. İnsanların hayatını etkileyen unsurlara uluslararası bir boyut kazandıran küreselleşme, dünyadaki tüm ülkeleri etkilemekte; sosyal, kültürel, ekonomik etkileşimin yanında teknoloji, ülkeler arasında bilgi ve eğitim hareketliliğinin yansıması şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Bireyselleşme ile bilginin, iletişim ve teknoloji araçları vasıtasıyla erişim hızı, yükseköğretim sisteminin tekrardan yapılandırılması problemini gündeme getirmiş ve ülkelerin yeni arayışlara yönelmesine yol açmıştır (Mete ve Özgenel, 2021, s. 740). Tarih boyunca bilginin üretilmesinde, yorumlanmasında,

zenginleştirilmesinde, eleştirilmesinde ve aktarılmasında görev alan kurumların başında gelen yükseköğretim kurumları ve özellikle üniversiteler, uluslararası eğitim sektörünün baş aktörleri konumunda olduğundan (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2013, s. 7) dünyada yükseköğretim alanında ortaya çıkan gelişmeler, beklentiler ve eğilimler ülkeler arası etkileşimi eğitim teması üzerinden biçimlendirmeye başlamış, bu durum çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından çoklu bir yapıyla yasal zemine oturtulmuştur (Baş ve Eti, 2020, s. 107).

Ülkeler arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin küreselleşme süreciyle beraber artmasıyla doğru orantılı olarak bilgi, teknoloji, insan, öğrenci, öğretim elemanı akışı ve değişimi de aynı hızla artmaktadır. Bu bağlamda çok kültürlü eğitim, kültürel anlamda etkileşim, eğitimin uluslararası işlevleri, evrensel iş birliği ve rekabet gibi konular gündeme gelmektedir (DEİK, 2013, s. 7). Bu rekabette yer alabilmek ve başarılı olabilmek için ülkelerin ve eğitim kurumlarının uluslararasılaşma faaliyetlerinin son dönemde hem hız hem de çeşitlilik kazandığına dikkat çeken Metin'e (2022, s. 6) göre ülkeler arası ortak eğitim programları, uluslararası denklik tanıma faaliyetleri, farklı ülkelere eğitim kurumlarının veya eğitim programlarının ihraç edilmesi, AR-GE iş birlikleri ve araştırmacılar arasında çeşitli ağların oluşturulması gibi farklı uluslararasılaşma biçimleri yanında yükseköğretimin uluslararasılaşma seviyesinin ölçümünde sıklıkla başvuru alan göstergelerden biri de yükseköğretimde öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliğidir.

İnsanların sürekli ikamet ettikleri bölgelerden ayrılarak yükseköğretim alanında farklı bir ülkede öğrenim görmesi olarak tanımlanabilen (Özenci, 2023, s. 1) uluslararası öğrenci hareketliliği, yüksek öğrenim, yabancı dil eğitimi, kariyer eğitimi ve mesleki eğitim gibi amaçlarla bir öğrencinin vatandaşı olduğu ülkeden ayrılarak seyahat etmesi sonucu oluşan ve bu sebeple tek tip bir eğitim hareketliliği olarak nitelendirilemeyen hareketliliklerdir (DEİK, 2013, s. 9). Uluslararası öğrenci hareketliliği yükseköğretimde uluslararasılaşmanın en önemli konularından biri olarak 1980'li yıllardan sonra bütün dünyadaki ülkelerin ve yükseköğretim kurumlarının üzerinde odaklandığı ve konuyla ilgili politikalara imza attığı bir alan hâline dönüşmüş (Arkali Olcay ve Nasır, 2016, s. 288), eğitim öğretim süreçlerinde kaliteyi iyileştirmek ve küreselleşen dünyaya uyum sağlayabilmek adına çaba gösteren yükseköğretim kurumları, farklı kültürleri ve farklı coğrafyaları tanıyan uluslararası öğrencileri eğiterek kendi kurumlarının uluslararası arenada tanınır

kılınması gayretine girmişlerdir (Bazarbayeva, 2024, s. 2). Böylece tüm dünyada sayıları gittikçe artan öğrenciler, ülkesi dışındaki coğrafyalarda yükseköğretim seviyesinde eğitim alma amacıyla hareket ederken, ortaya çıkan bu hareketlilik ülkeler ve akademik kurumlar düzeyinde rekabeti artıran bir unsur olmuş (Arkalı Olcay ve Nasır, 2016, s. 289), küreselleşme ve teknolojik değişimin etki ve sonuçları da bu rekabete eklenince özellikle yükseköğretimde uluslararası öğrenci hareketliliği canlanmıştır (Onat Kocabıyık ve Donat Bacıoğlu, 2019, s. 163).

Yükseköğretimdeki uluslararası öğrenci hareketliliğinin gerek öğrenci gönderen ülkeler açısından gerekse öğrenci ağırlayan ev sahibi ülkeler açısından başta ekonomik, bilimsel, kültürel olmak üzere önemli faydaları vardır. Bu faydaları dolayısıyla ülkeler hem yurt dışına öğrenci göndermekte hem de daha çok uluslararası öğrenciyi ağırlayabilmek için birbirleriyle yarışmaktadır (Kethüda, 2015, s. 158). Uluslararası öğrenciler özellikle uluslararası yarışmaya ve ekonomik kalkınmaya büyük katkılar sağlayan ve bilhassa genç nüfusu olmayan gelişmiş ülkeler için insan kaynağı olarak değerlendirilmektedir (Samadlı, 2022, s. 166). Bilgiyi transfer etmenin, ekonomik gelir temin etmenin, toplumsal, siyasi ve kültürel sermayeyi sağlamanın ve yaymanın kolay bir yolu olarak görülen uluslararası öğrenci mevzusunun, bütün bu sebeplerle neredeyse tüm ülkelerin dikkatini çektiğini belirten Tekin'e (2022, s. 140) göre ülkeler, bu küresel sermayeden pay almak veya hâlihazırdaki paylarını daha da büyütme amacıyla farklı ve teşvik edici politikalar geliştirerek çok daha fazla öğrenciyi çekmenin yollarını aramaktadır.

Uluslararası öğrencilerle birlikte bir ülkedeki yükseköğretim sisteminin ve kurumlarının yerel ve içedönük olmaktan kurtularak evrensel bir niteliğe bürünebilmesinin olmazsa olmaz unsurlarından biri de yabancı akademisyenlerdir. Her ne kadar uluslararası öğrenci hareketliliği ve varlığı kadar yakından takip edilmese de uluslararasılaşmanın önemli ayaklarından birini oluşturan uluslararası öğretim elemanları hareketliliği ve varlığı konusunda son yıllarda bazı çalışmaların yapıldığı bilinmektedir (Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 2017, s. 15). Yabancı öğretim elemanları dünyada olduğu gibi Türkiye'deki yükseköğretimin uluslararasılaşmasında da anahtar bir rol oynamaktadır (Taşçı, 2018, s. 98). Bir yükseköğretim sistemi içerisindeki uluslararası öğretim elemanlarının payının yüksekliği, var olan akademik kültürün zenginleştirilmesinin yanında uluslararası öğrenci çekme sürecine de pozitif katkılarda bulunmaktadır. Bunun yanında,

ülkemizdeki uluslararası akademisyen sayılarının artırılması yalnızca eğitim ve öğretim çalışmaları için değil aynı zamanda araştırma ve yayın faaliyetleri bakımından da Türkiye'nin görünümünü olumlu yönde etkileyecek ve uluslararası iş birliklerinin güçlenmesini sağlayacak bir durumdur (Çetinsaya, 2014, s. 157).

Dünyada yaşanan gelişmelere paralel şekilde Türkiye yükseköğretim sisteminin de uluslararasılaşma alanında son yıllarda büyük bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Türkiye yükseköğretim sisteminin daha fazla ülkeden daha çok öğrenci ve öğretim elemanı kazanabilmesi ve böylece uluslararası çekim merkezi hâline gelebilmesi amacıyla çeşitli politikalar geliştirilmiş, bu alanda izlenen stratejilerle uluslararasılaşmanın dinamikleri güçlü tutulmaya çalışılmıştır (YÖK, 2017, s. 15). Bu adımların sonucu olarak Türkiye yükseköğretim alanında son zamanlarda üniversitelerin, araştırma merkezlerinin, akademisyenlerin sayısı ve uluslararasılaşma boyutlarıyla birlikte büyük bir mesafe kat etmiş ve değişim yaşamıştır. Türkiye'nin son dönemlerine bakıldığında yükseköğretim kurumlarında eğitim gören uluslararası öğrenci sayılarının yaklaşık yüzde yetmiş beş oranında arttığı görülmüş, Türkiye dünyada en çok uluslararası öğrenci alan ülkelerden birine dönüşmüştür (Samadlı, 2022, s. 165). 2012 yılında 38590 öğrenciye ev sahipliği yaparak en çok uluslararası öğrenci ağırlayan ülkeler listesinde yirmi dördüncü sırada bulunan Türkiye (Kethüda, 2015, s. 153), son yıllarda yaptığı atılımla uluslararası öğrenci sayısı en yüksek 10 ülkeden biri hâline gelmiş, 2022-2023 döneminde 301549 öğrenci ve %4,6'lık dünya payı oranıyla listenin sekizinci sırasında kendisine yer bulmuştur (Alkın, 2024, s. 6). Uluslararası öğrenciler için Türkiye'nin bir çekim merkezi olmasında üniversite ve program sayısının çokluğu ile yükseköğretim maliyetlerinin uygun olması, yükseköğretim sisteminin Avrupa yükseköğretim alanının önemli bir bileşeni olması, üniversite şehirlerindeki kültürel çeşitlilik, jeopolitik konumdan kaynaklı kolay ulaşım imkânları, Arap ve İslam dünyası için kültürel yakınlık, Türk dünyası için dil kolaylığı, özellikle bazı coğrafyalara yönelik gerçekleştirilen açılım siyaseti, yabancılara Türkçe öğretiminde yeterli kapasiteye sahip olunması, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ile öğrencilere sağlanan burslar gibi faktörlerin ve fırsatların etkili olduğu söylenebilir (YÖK, 2017, s. 43-44).

Dünya genelinde uluslararası öğrencilerin ülke tercihlerini belirleyen en önemli etkenlerde dil ortaklığı öne çıkarken sahip olunan tarihî, kültürel ve coğrafi

yakınlık veya ortaklık duygusunun da öğrenci tercihlerinde olumlu yönde bir etkisi vardır. Eğitimlerini Türkiye’de alan uluslararası öğrenciler uyruklarına göre incelendiğinde de Türkiye ile yakın tarih, kültür ve dil birliği olan ülkelerin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir (Çetinsaya, 2014, s. 186). Bu ülkelerden biri de bahsi geçen bağların yanında Türkiye’nin sınır komşularından biri olması yönüyle de önemli bir konumda olan Yunanistan’dır. 2017 yılında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından Türkiye yükseköğretim sisteminin uluslararasılaşması bağlamında yoğunlaşılması gerekli öncelikli ülkelerin tespit edilmesi amacıyla çeşitli bakanlıklardan ve üniversitelerden katkı ve görüşler istenmiş, yapılan değerlendirmeler sonucunda stratejik bakımdan öne çıkan ülkeler ile yükseköğretimde uluslararasılaşmaya katkı potansiyelinin yüksek olduğu ülkeler listeye alınmış ve hedef/odak ülke belirlenmesi yapılmıştır (YÖK, 2017, s. 48-49). Yunanistan da bu raporda yer verilen hedef/odak ülkelerden biri olarak öne çıkmıştır.

Yunanistan, 2003-2012 yılları arasında Türkiye’de en çok öğrencisi bulunan ülkeler sıralamasında ilk beşte yer alırken (Çetinsaya, 2014, s. 186), 2013-2014 döneminde Türkiye’ye en fazla öğrenci gönderen ülkeler sıralamasında yedinci (Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı [ÜAK], 2016, s. 18), 2020-2021 döneminde ise dokuzuncu sırada yer almıştır (Akpınar ve Küçüköksel, 2022, s. 145). Öğretim elemanı hareketliliği boyutunda 2016-2017 akademik yılı verileri dikkate alındığında Türkiye’ye en fazla yabancı akademisyenin geldiği ilk on ülke arasında Yunanistan’ın sekizinci sırada olduğu belirlenmiştir (YÖK, 2017, s. 40). Yükseköğretim Kurulunun 2023-2024 dönemi verileri incelendiğinde ise yabancı uyruklu öğretim elemanı sayılarında Yunanistan’ın on ikinci sırada bulunduğu görülmektedir (YÖK, 2024). Bütün bu istatistiksel bilgiler birlikte değerlendirildiğinde Yunanistan’ın hem öğrenci hem de öğretim elemanı hareketliliği ile yükseköğretimde uluslararasılaşmaya katkısının dikkat çekici olduğu söylenebilir. Bu sebeple Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri yükseköğretimde uluslararasılaşma boyutuyla ele alan bu araştırmanın önemli olduğu ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Türkiye yükseköğretim sistemi içerisinde uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliği kapsamında Yunanistan’ın yerini ortaya koymayı amaçlayan çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

- 1) Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrencilerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- 2) Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı nasıldır?
- 3) Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrencilerin öğrenim kademesine göre dağılımı nasıldır?
- 4) Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrencilerin üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
- 5) Türkiye’de yükseköğretimden mezun olan Yunanistanlı öğrencilerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- 6) Türkiye’de yükseköğretimden mezun olan Yunanistanlı öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı nasıldır?
- 7) Türkiye’de yükseköğretimden mezun olan Yunanistanlı öğrencilerin öğrenim kademesine göre dağılımı nasıldır?
- 8) Türkiye’de görev yapan Yunanistanlı öğretim elemanlarının yıllara göre dağılımı nasıldır?
- 9) Türkiye’de görev yapan Yunanistanlı öğretim elemanlarının cinsiyete göre dağılımı nasıldır?
- 10) Türkiye’de görev yapan Yunanistanlı öğretim elemanlarının ünvana göre dağılımı nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın bu başlığı altında araştırma deseni, veri seti, veri toplama süreci ve veri analiz süreci başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliği kapsamında Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrencilerin ve görev yapan öğretim elemanlarının yükseköğretim sistemi içerisindeki yerini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma modeliyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, veri toplama yöntemi

olarak görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi nitel yöntemlerin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortam içerisinde gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin takip edildiği araştırma modelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 39). Bu çalışma nitel araştırmaların temel nitel araştırma türüyle desenlenmiştir. Nitel araştırmaların tipik olarak temel ve uygulamalı kategorilere ayrıldığını belirten Merriam ve Tisdell'e (2016, s. 3) göre temel nitel araştırma bir olguya duyulan entelektüel ilgiyle motive edilir ve amacı bilginin genişletilmesidir. Temel nitel araştırmalar nihayetinde uygulamaya yönelik bilgi sağlayabilse de birincil amacı bir olgu hakkında daha fazla bilgi edinmektir.

Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada nitel modelin veri toplama teknikleri içerisinde yer alan doküman analizinden yararlanılmıştır. Basılı ve dijital materyaller olmak üzere tüm belgelerin incelenmesi ve değerlendirilmesi için kullanılan sistemli bir yöntem olan doküman analizi (Kıral, 2020, s. 173), kaynakların belli bir amaca dönük olarak temin edilmesi, okunması, gerekli notların alınması ve değerlendirilmesi işlemlerini kapsamaktadır (Karasar, 2005, s. 183).

104

Araştırmanın veri setini Yükseköğretim Kurulu Bilgi Yönetim Sistemi'nde (<https://istatistik.yok.gov.tr/>) yer alan ve 2015-2024 yılları arasında içeren istatistiksel bilgiler oluşturmaktadır. İlgili sistemde yer alan “Öğrenci İstatistikleri” ve “Yükseköğretim İstatistikleri” başlıkları altında bulunan dosyalar çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırma verilerinin elde edileceği veri setinin belirlenmesi sonrası verilerin toplanması basamağına geçilmiştir. İlk aşamada “Yükseköğretim İstatistikleri” bölümünün “Öğretim Elemanları” alt başlığında 2023-2024 akademik yılından başlayarak geriye doğru “Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanlarının Uyuşuna ve Akademik Görevlerine Göre Sayıları” isimli dosyalara ulaşılmış, elde edilen dosyalar bilgisayar ortamında depolanmıştır. 2015-2016 akademik yılından önceki dosyalarda öğretim elemanlarının uyruğa göre dağılımına yönelik bilgiler yer almadığından araştırmanın sınırlılığı, standardı sağlama adına bütün araştırma soruları için 2015-2024 yılları olarak belirlenmiştir. Ardından aynı bölümün “Öğrenci Sayıları” alt başlığındaki “Uluslararası Öğrencilerin Uyuşlarına Göre Sayıları” isimli dosyalar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bir sonraki aşamada ise

“Mezun Sayıları” alt başlığında bulunan dosyalardan “Uluslararası Mezunların Uyruklarına Göre Sayıları” ismini taşıyan dosyalara erişilerek bilgisayara aktarımları gerçekleştirilmiştir. Sonrasında bu dosyalardaki “Yunanistan Cumhuriyeti” uyruklu öğretim elemanı sayıları, öğrenci sayıları ve mezun sayıları üç ayrı Microsoft Office Word dosyasına yakın tarihten uzak tarihe sıralanacak şekilde işlenmiştir. Bu işlem esnasında yalnızca mezun öğrenci sayıları 2022-2023 akademik yılından (2023-2024 verileri henüz sistemde bulunmadığından) geriye gidecek şekilde düzenlenmiştir.

Yunanistanlı öğrencilerin üniversitelere göre dağılımını tespit etmek amacıyla “Öğrenci İstatistikleri” bölümünde “Uyruğa Göre Öğrenci Sayıları” alt başlığında “ilgili yıl” ve “uyruk” şeklinde yapılan filtrelemeler neticesinde bahsi geçen yılda hangi üniversitede kaç Yunanistanlı öğrencinin olduğuna yönelik verileri içeren raporlar Microsoft Office Excel formatında sistemden indirilmiştir. Bu dosyaların da bilgisayar ortamına yıllara göre aktarılmasının ardından araştırmanın veri toplama süreci sona ermiş, analiz aşamasına geçilmiştir. Bu işlemler 2024 yılı Kasım ayı içerisinde gerçekleştirilmiş olup araştırmada aktarılan bulgular o tarihte Yükseköğretim Kurulu Bilgi Yönetim Sistemi’nde mevcut olan verilere dayalıdır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniğine başvurulmuştur. Verilerin daha önceden belirlenen temalar doğrultusunda özetlenip yorumlandığı (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 224) betimsel analiz çalışmalarında öncelikle ulaşılan bilgilerin doğru ve sistemli bir şekilde ortaya konulması, ardından analize tabi tutulması, yorumlanması ve elde edilen sonuçların açık ve net bir biçimde ifadeye dökülmesi gerekmektedir (Ültay vd., 2021, s. 190). Araştırmada daha önceden belirlenmiş olan temalar araştırma soruları şeklinde ifade edilmiştir. Bu araştırma sorularına cevap bulmak için araştırma sınırlılığı olarak belirlenmiş yıllara ve değişkenlere ait sayısal veriler öncelikle Microsoft Office Excel dosyasına işlenmiştir. Ardından tüm sonuçları toplu şekilde görmek amacıyla bu veriler grafiklere dökülmüştür. Araştırmanın bulgular bölümünde sunulan grafiklerle Yunanistanlı öğrenci sayılarının yıllara, cinsiyete, öğrenim kademesine, üniversitelere; mezun öğrenci sayılarının yıllara, cinsiyete, öğrenim kademesine ve öğretim elemanı sayılarının yıllara, cinsiyete, ünvana göre dağılımları sıklık (f) değerleri verilerek aktarılmıştır.

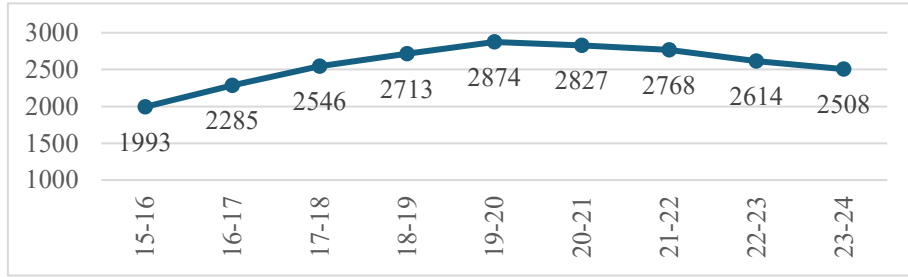
Bulgular

Araştırma için belirlenen araştırma soruları doğrultusunda elde edilen bulguların sunumuna bu bölümde yer verilmiştir.

Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrencilerin yıllara göre dağılımına yönelik bulgular Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1

Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

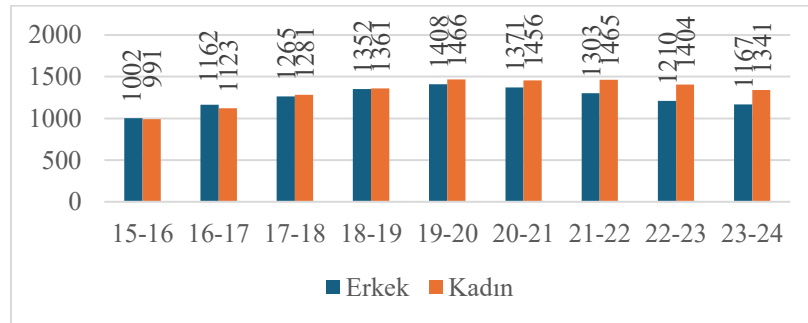
106

Şekil 1’de görüldüğü gibi yükseköğretimde 2015-2016 akademik yılında 1993 olan Yunanistanlı öğrenci sayısı sonraki dört yılda kademeli şekilde artmış ve 2019-2020 akademik yılında 2874 ile zirve noktaya ulaşmıştır. Bu tarihten sonraki dört senede kademeli şekilde düşen öğrenci sayısının 2023-2024 akademik yılında 2508 olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrencilerin cinsiyete göre dağılımına yönelik bulgulara Şekil 2’de yer verilmiştir.

Şekil 2

Öğrenci Sayılarının Cinsiyete Göre Dağılımı

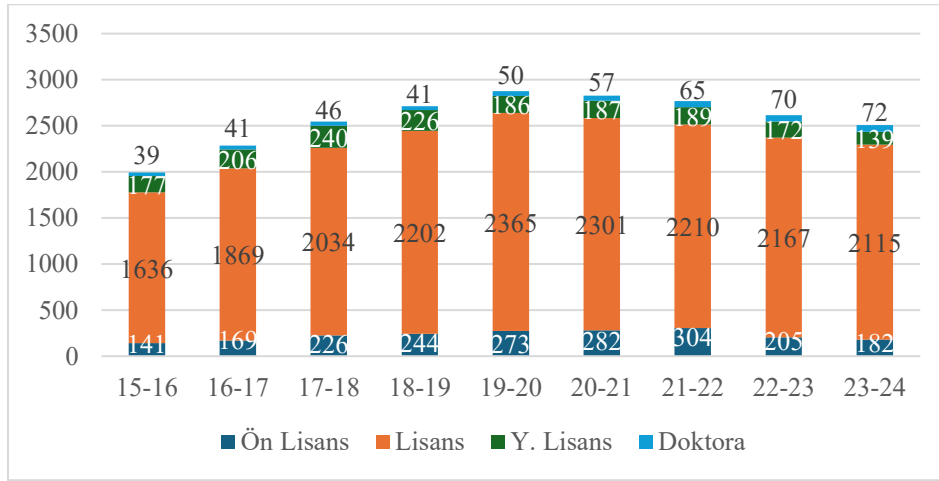

Şekil 2’ye göre 2015-2016 ve 2016-2017 akademik yılında erkek öğrencilerin kadın öğrencilerden daha fazla olduğu görülürken o tarihten bugüne geçen süre zarfında kadın öğrenci sayısı her akademik yılda erkek öğrencilerden daha fazla olmuştur. Erkek öğrenci sayısının en fazla olduğu dönemler 2019-2020 akademik yılı (f=1408) ile 2020-2021 akademik yılı (f=1371) iken kadın öğrenci sayısının en fazla olduğu dönemler 2019-2020 akademik yılı (f=1466) ve 2021-2022 akademik yılı (f=1465) şeklinde gerçekleşmiştir. Erkek öğrenci sayısı ile kadın öğrenci sayısının birbirine en yakın olduğu dönem 2018-2019 akademik yılı (f=9), en uzak olduğu dönem ise 2022-2023 akademik yılı (f=194) olmuştur.

Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrencilerin öğrenim kademesine göre dağılımına yönelik bulgular Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3

Öğrenci Sayılarının Öğrenim Kademesine Göre Dağılımı

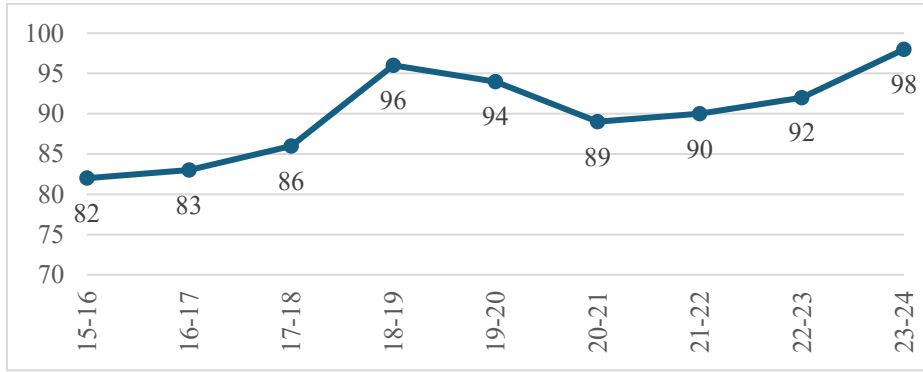
Şekil 3’e göre ön lisans düzeyinde 2015-2016 akademik yılında 141 olan öğrenci sayısı 2021-2022 akademik yılına kadar artmaya devam etmiştir. Bu tarihte 304 olan bu sayı son iki yılda düşmeye başlamış ve 2023-2024 akademik yılında 182’ye inmiştir. Lisans düzeyinde 2015-2016 akademik yılında 1636 olan öğrenci sayısı 2019-2020 akademik yılına kadar kademeli şekilde artış göstermiş ve 2365’le üst noktaya çıkmıştır. Sonraki dönemde düşüş eğiliminde olan bu sayı son olarak 2023-2024 akademik yılında 2115 olarak belirlenmiştir. Yüksek lisans düzeyinde

2015-2016 akademik yılında 177 olan öğrenci sayısı en yüksek rakama ($f=240$) 2017-2018 akademik yılında ulaşmış, sonraki dönemlerde başlayan düşüşle bu sayı 2023-2024 akademik yılında 139 olmuştur. Son olarak doktora düzeyinde 2015-2016 akademik yılında 39 olan öğrenci sayısı yıllar geçtikçe artmaya devam etmiş ve 72 öğrenci sayısı ile zirve noktaya 2023-2024 akademik yılında çıkmıştır.

Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrencilerin üniversitelere göre dağılımına yönelik bulgulara ilk olarak yıllara göre farklı üniversite sayılarına bakılmış ve bulgular Şekil 4’te aktarılmıştır.

Şekil 4

Öğrencilerin Tercih Ettiği Farklı Üniversite Sayıları

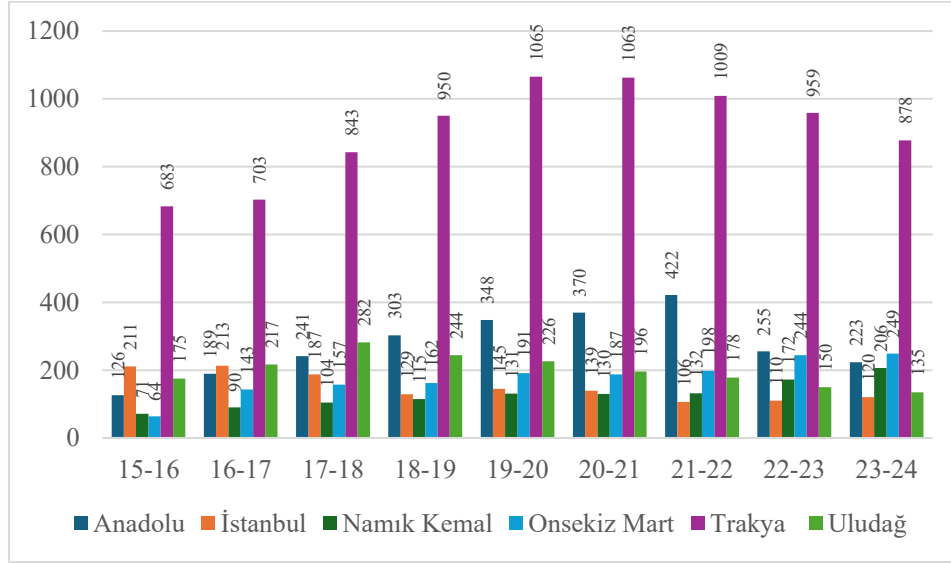

Şekil 4’te görüldüğü üzere Yunanistanlı öğrencilerin öğrenim gördüğü üniversite sayısının en az olduğu akademik yıllar 2016-2017 ($f=83$) ve 2015-2016 ($f=82$) olarak belirlenirken bu sayının en fazla olduğu dönemler 2023-2024 ($f=98$) ve 2018-2019 ($f=96$) akademik yılları olmuştur.

Yıllara göre bünyesinde en fazla Yunanistanlı öğrencinin bulunduğu üniversitelere ilişkin bulgular Şekil 5’te aktarılmıştır.

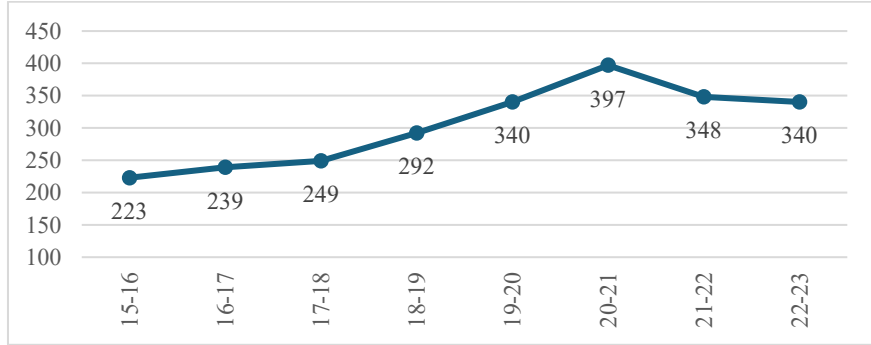
Şekil 5

Yunanistanlı Öğrencilerin En Çok Tercih Ettiği Üniversiteler

Şekil 5'e göre Yunanistanlı öğrencilerin en çok tercih ettiği üniversiteler içerisinde Trakya Üniversitesi her yıl ilk sırada yer almıştır. 2019-2020 (f=1065) ve 2020-2021 (f=1063) akademik yılları ise bu üniversitede en fazla Yunanistanlı öğrencinin bulunduğu dönemler olarak öne çıkmıştır. Yunanistanlı öğrenci sayısında 2015-2016 (f=211) akademik yılında İstanbul Üniversitesi; 2016-2017 (f=217) ve 2017-2018 (f=282) akademik yıllarında Bursa Uludağ Üniversitesi ikinci sırayı almıştır. 2018-2019 (f=303), 2019-2020 (f=348), 2020-2021 (f=370), 2021-2022 (f=422) ve 2022-2023 (f=255) akademik yıllarında Anadolu Üniversitesinin bulunduğu ikinci sırada 2023-2024 akademik yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinin (f=249) yer aldığı görülmektedir.

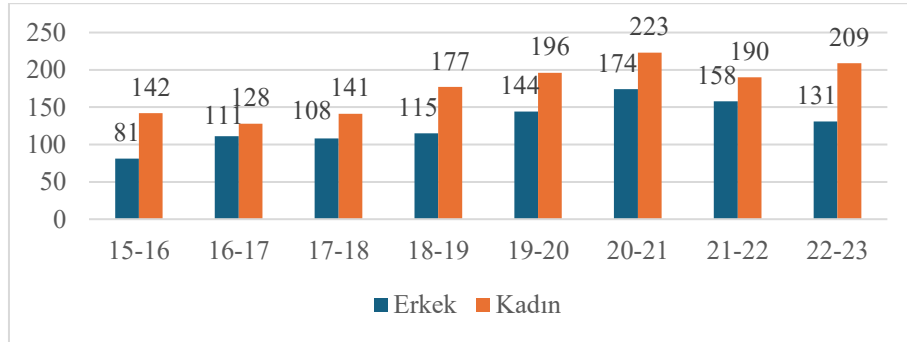
Türkiye'de yükseköğretimden mezun olan Yunanistanlı öğrencilerin yıllara göre dağılımına ilişkin bulgular Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6*Mezun Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı*

Şekil 6'ya göre mezun öğrenci sayılarında en düşük rakam ($f=223$) 2015-2016 akademik yılında ortaya çıkmış, 2020-2021 akademik yılına kadar süren kademeli artışla bu sayı 397'ye yükselmiş, son iki dönemde yeniden düşüşe geçerek 2022-2023 akademik yılında 340 olarak tespit edilmiştir.

110

Türkiye'de yükseköğretimden mezun olan Yunanistanlı öğrencilerin cinsiyete göre dağılımına yönelik bulgular Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7*Mezun Sayılarının Cinsiyete Göre Dağılımı*

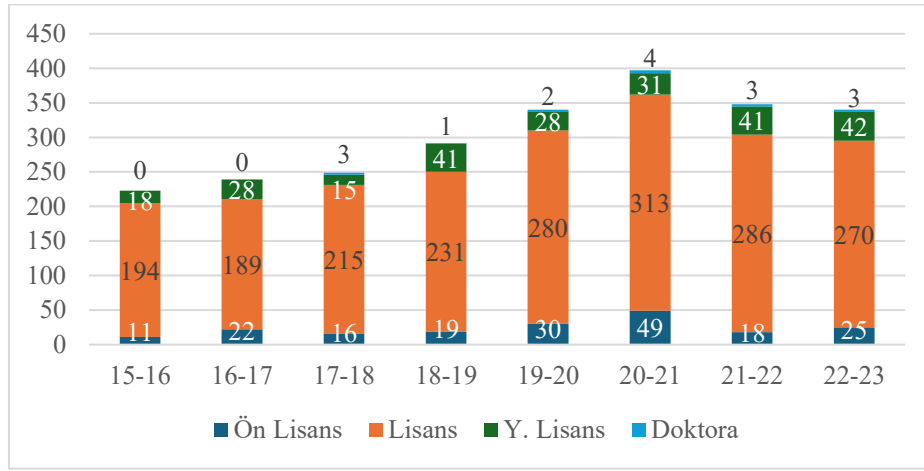
Şekil 7'de görüldüğü gibi bütün akademik yıllarda kadın mezun sayısının erkek mezun sayısından daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Hem kadın ($f=223$) hem de erkek ($f=174$) mezun sayılarının en fazla olduğu dönem 2020-2021 akademik yılı

olmuştur. Kadın mezun sayısı ile erkek mezun sayısı arasındaki farkın en az ($f=17$) olduğu dönem 2016-2017 iken bu sayının en fazla ($f=78$) olduğu dönem 2022-2023 akademik yılıdır.

Türkiye’de yükseköğretimden mezun olan Yunanistanlı öğrencilerin öğrenim kademesine göre dağılımına ilişkin bulgular Şekil 8’de yer almaktadır.

Şekil 8

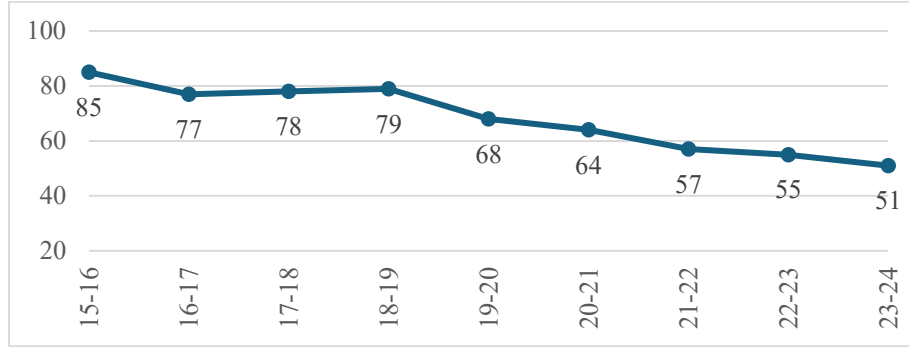
Mezun Sayılarının Öğrenim Kademesine Göre Dağılımı

Şekil 8’de görüldüğü gibi öğrenim kademesine göre mezun öğrenci sayılarında lisans düzeyi ilk sırada ($f=1978$) yer almaktadır. Yüksek lisans düzeyinde sekiz akademik yılda 244 olan mezun öğrenci sayısı ön lisans düzeyinde 190 ve doktora düzeyinde 16 şeklinde gerçekleşmiştir. Ön lisans ($f=49$), lisans ($f=313$) ve doktora ($f=4$) düzeyinde en fazla mezunun verildiği yıl 2020-2021 iken yüksek lisans düzeyinde en fazla mezun ($f=42$) 2022-2023’te verilmiştir.

Türkiye’de görev yapan Yunanistanlı öğretim elemanlarının yıllara göre dağılımına yönelik bulgular Şekil 9’da gösterilmiştir.

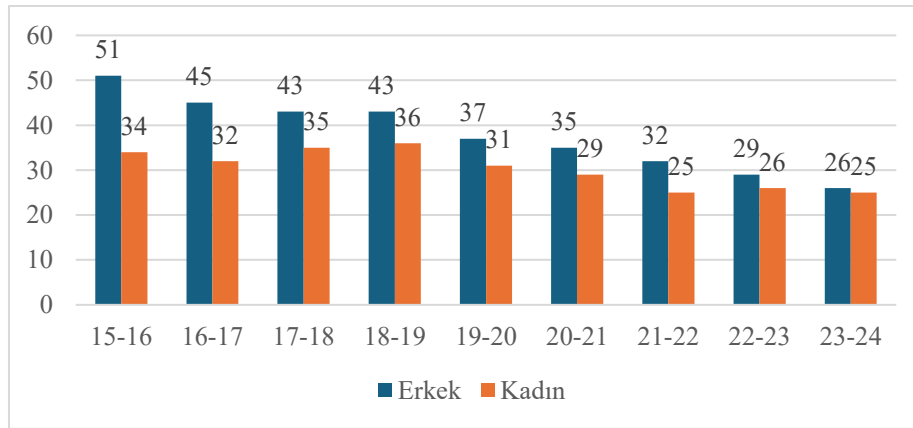

Şekil 9*Öğretim Elemanı Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı*

Şekil 9’da görüldüğü üzere öğretim elemanı sayısının en fazla ($f=85$) olduğu dönem 2015-2016 akademik yılıdır. Bir sonraki yıl 77 olan bu sayı 2018-2019 akademik yılında 79 olarak gerçekleşmiş ve sonrasında kademeli şekilde düşüş yaşanmıştır. 2019-2020’de 68 olan öğretim elemanı sayısı 2020-2021’de 64’e, 2021-2022 57’ye, 2022-2023’te 55’e ve son olarak 2023-2024’te 51’e düşmüştür.

112

Türkiye’de görev yapan Yunanistanlı öğretim elemanlarının cinsiyete göre dağılımına yönelik bulgulara Şekil 10’da yer verilmiştir.

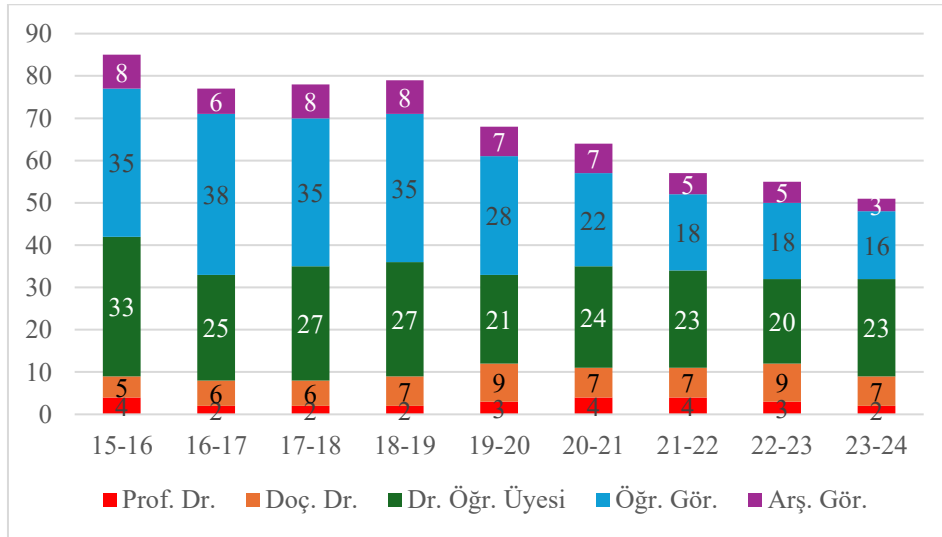
Şekil 10*Öğretim Elemanı Sayılarının Cinsiyete Göre Dağılımı*

Şekil 10'a göre incelemeye alınan tüm akademik yıllarda erkek öğretim elemanı sayısının kadın öğretim elemanı sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Erkek öğretim elemanı sayısının en fazla (f=51) olduğu dönem 2015-2016, en az (f=26) olduğu dönem 2023-2024 şeklindeyken kadın öğretim elemanı sayısının en fazla (f=36) olduğu dönem 2018-2019, en az (f=25) olduğu dönemler ise 2021-2022 ve 2023-2024 olmuştur. Bununla beraber erkek öğretim elemanı sayısı ile kadın öğretim elemanı sayısı her geçen yıl birbirine yaklaşmıştır. 2015-2016'da 17, 2016-2017'de 13 olan fark 2022-2023'te 3'e ve son olarak 2023-2024'te 1'e kadar düşmüştür.

Türkiye'de görev yapan Yunanistanlı öğretim elemanlarının ünvana göre dağılımına ilişkin bulgular Şekil 11'de sunulmuştur.

Şekil 11

Öğretim Elemanı Sayılarının Ünvana Göre Dağılımı

Şekil 11'de görüldüğü üzere öğretim elemanlarının ünvana göre dağılımında genel olarak "Dr. Öğr. Üyesi" ile "Öğr. Gör." ağırlıklı bir tablonun olduğu belirlenmiştir. 2015-2020 yılları arasında "Öğr. Gör.", üvan dağılımında ilk sırada yer alırken 2020 sonrasında "Dr. Öğr. Üyesi" ilk sıradadır. "Dr. Öğr. Üyesi" ünvanına sahip öğretim elemanının en fazla (f=33) olduğu dönem 2015-2016, "Öğr.

Gör.” ünvanına sahip öğretim elemanının en fazla (f=38) olduğu dönem de 2016-2017 akademik yıllarıdır. Bütün akademik yıllar dikkate alındığında “Prof. Dr.” ünvanlı öğretim elemanı sayısının son sırada yer aldığı, “Doç. Dr.” ünvanına sahip akademisyen sayısının son yıllarda arttığı, “Arş. Gör.” ünvanına sahip akademisyen sayısının ise düşüş gösterdiği görülmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkiye-Yunanistan arası ilişkileri eğitim öğretim boyutu açısından incelemeyi, uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliği bakımından Türkiye yükseköğretim sistemi içerisinde Yunanistanlı öğrenci ve öğretim elemanlarının durumunu farklı değişkenlere göre belirlemeyi hedefleyen bu çalışmada elde edilen sonuçlara araştırmanın bu bölümünde yer verilmiştir.

Yükseköğretim kurumlarında kayıtlı Yunanistanlı öğrenci sayısının 2015’ten 2020’ye kadar sürekli arttığı, bu artışın yaklaşık %44 olduğu belirlenmiştir. 2874 öğrenci ile en yüksek sayıya ulaşılan 2019-2020 akademik döneminin ardından, geride kalan dört senede öğrenci sayılarında düşüş yaşanmış, 2024 yılı itibarıyla bu sayının 2508 olduğu ve yaklaşık %13’lük orana karşılık geldiği belirlenmiştir. Buna göre 2020’den 2024’e kadarki düşüş ivmesinin 2015’ten 2020’ye kadarki artış ivmesinden oran olarak daha yavaş gerçekleştiği söylenebilir. Yunanistanlı öğrenci sayılarının yıllara göre tüm uluslararası öğrenciler içindeki oranına bakıldığında ise sayının en düşük olduğu 2015-2016 döneminde %2,26, sayının en yüksek olduğu 2019-2020 döneminde %1,55 ve son olarak 2023-2024 döneminde %,0,74 şeklindeki verilerle karşılaşılmaktadır (YÖK, 2024). Buna göre yükseköğretim sistemi içerisinde uluslararası öğrenci sayıları sürekli artış gösterirken Yunanistanlı öğrenci sayılarının toplam sayı içerisindeki yüzdesinin tam tersi bir seyir izleyerek her geçen yıl azaldığı görülmektedir. Bu azalışta 2019 ve sonrasında yaşanan pandeminin etkili olmuş olabileceği tahmin edilmektedir. Eğitim dünyasını pek çok açıdan değişime zorlayan koronavirüs salgınından özellikle yükseköğretim, küresel yapısından dolayı oldukça etkilenmiştir. Bu dönemde pek çok öğrenci kendi ülkesine dönmek zorunda kalmış, birçoğu da uluslararası eğitimi bir süre için askıya almıştır (İltaş vd., 2021, s. 44). Yunanistan’ın Türkiye’ye olan coğrafi yakınlığının öğrencilerin bu süreçte ülkelerine dönmelerini kolaylaştırmış olabileceği, bu durumun da diğer uyruklarla mukayese edildiğinde Yunanistanlı öğrenci sayılarındaki azalmada rol oynayabileceği tahmin edilmektedir.

Değerlendirmeye alınan dokuz ayrı akademik dönemin ilk ikisinde (2015-2017 yılları arası) erkek öğrenci sayıları kadın öğrenci sayılarından fazla; sonraki dönemlerin tamamında kadın öğrencilerin sayısı erkek öğrencilerin sayısından daha fazla olmuştur ve farkın en çok açıldığı dönem 2022-2023 akademik yılı olarak belirlenmiştir. Ayrıca erkek öğrenci sayıları 2015'ten 2020'ye kadarki süreçte artış gösterirken bu tarihten sonra aşamalı biçimde düşüşe geçmiştir. Kadın öğrenci sayılarında aynı tarihler içerisinde (2015-2020) ortaya çıkan yükseliş 2021'deki kısmi düşüşün ardından 2022'de az da olsa tekrar gerçekleşmiş ve son iki dönemde tekrar düşüş başlamıştır. Buna göre genel öğrenci sayılarındaki dönemsel hareketliliğin cinsiyete göre dağılımların dönemsel hareketliliği ile paralellik sergilediği söylenebilir. Diğer taraftan Yunanistanlı öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı, Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin cinsiyete göre dağılımına zıt bir görünüm sergilemektedir. Özenci (2023) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre 2022 yılı itibarıyla uluslararası öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımında erkek öğrencilerin oranının (%62,28) kadın öğrencilerin oranından (%37,72) daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın yükseköğretim sistemi içerisindeki tüm öğrencilerin cinsiyete göre dağılımlarını ortaya koyan Yükseköğretim Kurulu verileri dikkate alındığında bu araştırma sonuçlarına benzer bir görüntünün var olduğu söylenebilir. Bahsi geçen verilere göre Türkiye'de tüm öğrenim kademelerinin toplamında öğrenci sayısı 7081289 iken bunun 3685522'si kadın, 3395767'si erkek öğrencilerden oluşmaktadır (YÖK, 2024).

Öğrenim kademesine göre Yunanistanlı öğrencilerin dağılımında ilk sırada lisans seviyesi gelirken bunu sırasıyla ön lisans, yüksek lisans ve doktora seviyeleri takip etmiştir. Bu sonuçlar, Yükseköğretim Kurulunun 2023-2024 akademik yılı verilerinde yer alan öğrenim türlerine göre öğrenci sayılarıyla paralellik göstermektedir. İstatistiklere göre ilgili akademik yılda lisans seviyesinde öğrenim alan öğrenci sayısı 3740171, ön lisans seviyesinde öğrenim alan öğrenci sayısı 2822626, yüksek lisans seviyesinde öğrenim alan öğrenci sayısı 409559 ve doktora seviyesinde öğrenim alan öğrenci sayısı 108933 şeklindedir (YÖK, 2024). Yunanistanlı öğrenciler temelinde bu dört ayrı öğrenim türünün yıllar içerisindeki değişimine dair ortaya çıkan sonuçlar ise dikkat çekicidir. Lisans düzeyindeki öğrenci sayıları 2015-2020 yılları arasında sürekli artarken bu tarihten sonra kademeli şekilde düşmüştür. Böylece bu öğrenim düzeyindeki hareketlilik genel öğrenci sayılarıyla benzer bir seyir izlemiştir. Diğer taraftan ön lisans düzeyinde

2015'ten 2022'ye kadar sürekli bir artış olmuş, bu tarihte ortaya çıkan en yüksek öğrenci sayısının ardından son iki akademik yılda düşüş görülmüştür. Yüksek lisans seviyesinde en yüksek sayıya daha erken yıllarda (2017-2018) ulaşılmış, o tarihten sonra kademeli bir şekilde olmasa dahi öğrenci sayılarında sürekli azalmaların olduğu ortaya çıkmıştır. Doktora düzeyindeki öğrenci sayısı ise yıllar geçtikçe azalmayıp sürekli artan bir görüntü sergilemiş, zirve noktaya 2023-2024 akademik yılında ulaşmıştır. Bunun yanında dokuz akademik dönem içerisinde ön lisans, lisans ve doktora derecesinde en az öğrenci sayıları 2015-2016 akademik yılına aitken yüksek lisans derecesinde en düşük öğrenci sayısına 2023-2024 akademik yılında ulaşılmıştır. Böylece bu dönem yüksek lisansta en az, doktorada en fazla öğrencinin olduğu dönem olarak öne çıkmıştır. Lisans düzeyindeki öğrenci sayılarının da son dönemlerde azalmaya başladığı göz önüne alındığında bu durumun doğrudan yüksek lisansı da etkilediği ancak yüksek lisans öğrencisi sayısı azalırken doktora öğrencisi sayısının artmasında yüksek lisans diplomasına sahip öğrencilerin akademik kariyerlerini sürdürmek istemelerinin rolünün olabileceği düşünülmektedir.

Yunanistanlı öğrencilerin öğrenim gördükleri farklı üniversite sayılarına bakıldığında 2015-2020 yılları arasında genel öğrenci sayısını yansıtan bir durumun olduğu söylenebilir. 2015-2016 döneminde 82, 2016-2017 döneminde 83 olan bu sayı 2018-2019'da 96 ve 2019-2020'de 94 şeklinde ortaya çıkmıştır. 2020-2021 döneminde 89'a düşen bu sayı sonraki senelerde kademeli şekilde artış göstermiş ve son olarak 2023-2024 akademik yılında 98'e çıkarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Buna göre son yıllarda yükseköğretime kayıtlı Yunanistanlı öğrencilerin sayısında düşüş görülse de bu durum, öğrencilerin tercihlerinde yer verdikleri üniversite sayılarına yansımamıştır denilebilir. Bununla birlikte bahsi geçen üniversiteler içerisinde en çok Yunanistanlı öğrencinin bulunduğu kurumlar Trakya Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi olmuştur. İncelemeye alınan tüm yıllarda Trakya Üniversitesi bu sıralamada birinci olurken İstanbul Üniversitesi 2015'te, Bursa Uludağ Üniversitesi 2016-2018 yılları arasında, Anadolu Üniversitesi 2018-2023 yılları arasında ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi de son akademik yılda öğrenci sayısı bakımından ikinci sırada yer almıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda Yunanistanlı öğrencilerin üniversite tercihlerinde coğrafi yakınlığın etkili olduğu söylenebilir. En çok Yunanistanlı öğrencinin olduğu altı üniversiteden beşinin Marmara Bölgesi'ndeki üniversiteler

olması, bu kurumlar içerisinde yer alan Trakya Üniversitesinin bulunduğu ve Yunanistan sınırında yer alan Edirne'nin öğrenci sayısı yönünden her yıl açık ara ilk sırada yer alması bu bakımdan dikkate değerdir. Bunun yanında illerin barındırdığı uluslararası öğrenci sayılarının da üniversite tercihlerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Alkın (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Türkiye'de uluslararası öğrencilerin en fazla olduğu şehirler listesinde bu çalışmada da öne çıkan İstanbul, Eskişehir ve Bursa ilk sıralarda yer almaktadır. Ayrıca Eskişehir bir ildeki toplam yükseköğretim öğrencileri arasında uluslararası öğrencilerin oranının en yüksek olduğu şehirdir. Erken'in (2021) yaptığı başka bir çalışmada da Türkiye'de 2015-2020 yılları arasında en çok uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan üniversitelerde İstanbul Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi ilk ikide yer almıştır. Buna göre Türkiye'deki üniversitelerde öğrenim gören uluslararası öğrencilerin şehir/üniversite tercihleriyle Yunanistanlı öğrencilerin şehir/üniversite tercihlerinin benzerlik gösterdiği şeklinde bir çıkarım yapılabilir.

Araştırmanın bir başka sorusu olan mezun öğrenci sayılarına dönük sonuçların genel öğrenci sayılarına benzer bir dağılım sergilediği tespit edilmiştir. 2015-2016 döneminde 223 olan bu sayı 2020-2021 döneminde en üst noktaya ($f=397$) ulaşmış, ardından tekrar düşüşe geçmiştir. 2022-2023 akademik yılı itibarıyla bu sayının 340 olduğu belirlenmiştir. Mevcut öğrenci sayısındaki düşüşten dolayı mezun öğrenci sayısındaki düşüşün de beklenen bir durum olduğu söylenebilir. Mezun sayısının en üst noktada olduğu 2020-2021 dönemi uluslararası öğrenci mezun sayılarında dikkat çeken bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 2019-2020 eğitim öğretim yılındaki mezunların sayısının bir önceki yıllara kıyaslandığında yaklaşık 850 kişi, 2020-2021 eğitim öğretim yılındaki mezunların sayısının ise bir önceki yıllara karşılaştırıldığında yaklaşık 4300 kişi arttığını ifade eden Özenci'ye (2023) göre 2020 yılındaki mezunların sayısında görülen nispeten az artış dönemin koronavirüs salgınıyla açıklanmaktadır. Bu ve bunun gibi etkenler dışında eğitim öğretim süreçlerinde öğrencilerin mezuniyet durumlarını etkileyen unsurlardan biri de akademik başarıdır. Şahin ve Demirtaş (2014) tarafından yürütülen bir çalışmada uluslararası öğrencilerin akademik anlamda başarılarının düşük olduğu, bu başarısızlığın altında yatan sebeplerin temelde dille ilgili olduğu, ayrıca dil probleminin hâricinde öğrencilerin akademik bakımdan hazır bulunuşluklarının da yeterli seviyede olmamasının bu sonuçları ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Bu sebeple mezun

öğrenci sayılarındaki/oranlarındaki düşüşlerde belirli dönemlerdeki olası akademik başarısızlıklarının da rol oynayabileceği tahmin edilmektedir.

Mezun öğrenci sayılarının cinsiyete göre dağılımında kadın öğrencilerin dikkate değer şekilde öne çıktıkları belirlenmiştir. Bu sonuçta ilk iki yıl hariç kadın öğrencilerin sayısının erkek öğrencilerin sayısından daha fazla olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Uluslararası mezun öğrenci istatistiklerinde (YÖK, 2024) bütün dönemlerde erkek öğrencilerin kadın öğrencilerden sayı bakımından önde olduğu görülmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere uluslararası öğrenci sayılarında erkek öğrencilerin oranının bu sonuçlarda etkili olduğu, Yunanistanlı öğrencilerde kadın öğrencilerin çokluğunun da doğal olarak mezun sayısına yansıdığı tahmin edilmektedir. Mezun kadın öğrenci sayılarına oran bazlı bakıldığında 2015-2016 (%63,67), 2022-2023 (%61,47) ve 2018-2019 (%60,61) akademik dönemlerinde kayda değer bir artış belirlenmiştir. Genel öğrenci sayılarındaki kadın öğrenci oranlarında tepe noktanın 2022-2023 döneminde ortaya çıkan %53,71'lik oran olduğu dikkate alındığında kadın öğrencilerin akademik başarı bakımından erkek öğrencilere göre daha önde oldukları şeklinde bir yorum yapılabilir. Ayrıca cinsiyet farklılıklarına göre Avrupa ülkelerinin eğitim çıktılarının ortaya konulduğu raporda da (Avrupa Komisyonu, 2010) lise ve yükseköğrenim kademelerinde kadın öğrencilerin erkek öğrencilerden daha yüksek mezun oranına sahip olduğu şeklindeki bulgu göz önüne alındığında literatürde bu araştırmada ortaya çıkan sonuçları destekleyici verilerin söz konusu olduğu söylenebilir.

Mezun öğrencilerin öğrenim kademelerine göre dağılımı incelendiğinde lisans, yüksek lisans, ön lisans ve doktora şeklinde bir sıralamanın olduğu görülmektedir. Lisans, ön lisans ve doktora en fazla mezun 2020-2021 akademik yılında verilirken yüksek lisansta 2022-2023'te verilmiştir. Mevcut öğrenci sayılarında ön lisans derecesi ikinci sıradayken mezun sayılarında yüksek lisans derecesinin ikinci sırada yer alması dikkat çekicidir. Ayrıca yüksek lisans yapan öğrenci sayılarında son yıllarda düşüş yaşanırken mezun sayılarında artış olduğu görülmektedir. Bu durumun yüksek lisans süresiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Zira ilgili programlara kaydolun öğrencilerin başarılı şekilde mezun olmaları ortalama 2-3 yıllık bir zaman almaktadır. Yüksek lisansta en yüksek öğrenci sayılarına 2017-2019 arasında ulaşılırken en yüksek mezun öğrenci sayılarının 2019 sonrasında görülmesi de bu yargıyı destekler niteliktedir. Doktorayı tamamlamış

öğrenci sayıları araştırmada üzerinde durulması gereken sonuçlardan biridir. İncelemeye alınan dönemlerde her geçen yıl artan doktora yapan öğrenci sayısının mezun öğrenci sayısına yansımadağı ve sayıların oldukça düşük kaldığı tespit edilmiştir. Doktora öğreniminin uzun zaman almasının yanında doktora başlanmış öğrencilerin ilgili programlara devam etmemiş/edememiş olmalarının da bu sonucun ortaya çıkmasında etkisinin olabileceğı tahmin edilmektedir.

Yükseköğretimdeki Yunanistanlı öğretim elemanlarının yıllara göre dağılımında 2015-2016 dönemi en yüksek sayının, 2023-2024 dönemi ise en düşük sayının ortaya çıktığı seneler olmuştur. Bu süreçte öğretim elemanı sayısında %40'a varan bir azalmanın olduğu görülmektedir. Bu durum kademeli şekilde olmasa da yabancı uyruklu öğretim elemanı sayılarındaki dalgalanmaya benzer bir tablo sergilemektedir. 2019-2020 akademik yılında 3325 ile en yüksek noktaya ulaşan yabancı uyruklu öğretim elemanı sayısı 2023-2024 akademik yılında 2906'ya kadar gerilemiş ve dört yıl zarfında %12,60'lık bir düşüş ortaya çıkmıştır (YÖK, 2024). 78 No.lu Yükseköğretim Kurumları Öğretim Elemanlarının Kadroları Hakkında Kanun Hükümünde Kararnamede yer alan "2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 34'üncü ve 2914 sayılı Yükseköğretim Personel Kanununun 16'ncı maddesine göre yükseköğretim kurumlarında sözleşme ile istihdam edilecek yabancı uyruklu öğretim elemanı sayısı dolu öğretim elemanı kadrosu sayısının %2'sini geçemez." hükmü gereğince yükseköğretim kurumlarının yabancı uyruklu personel için ayırdıkları kontenjanların, ortaya çıkan istatistiklerde etkili olduğu düşünülmektedir. Kontenjanlar dışında yabancı öğretim elemanlarının çeşitli nedenlerle farklı bir ülkede çalışma konusundaki isteksizlikleri de bu sonuçlara yansımış olabilir. Zira yapılan bir araştırmaya (Çelik ve Göksoy, 2024) göre yabancı öğretim elamanlarının mali boyutlar, dil sorunları, iş yükü yoğunluğu gibi sebeplerden kurum kültürüne uyum sağlamada zorluklar yaşadığı ifade edilmiştir.

Öğretim elemanlarının cinsiyete göre dağılımlarının incelendiğı araştırma sorusuna dair sonuçlarda erkek öğretim elemanı sayılarının bütün yıllarda kadın öğretim elemanı sayılarından daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bununla beraber kadın öğretim elemanı oranlarının yıllar geçtikçe artması önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. 2015-2016 akademik yılında Yunanistanlı öğretim elemanlarının %40'ı kadınlardan oluşurken 2019-2020 akademik yılında bu oran %45,58'e ve 2023-2024 akademik yılında da %49,01'e yükselmiştir. Türkiye'de

2023-2024 akademik yılı itibarıyla yabancı uyruklu öğretim elemanı sayısı 2906 iken bu personelin 1624'ü erkek (%55,88), 1282'si kadınlardan (%44,12) oluşmaktadır (YÖK, 2024). Tekindal vd.nin (2024) yaptıkları ve Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında cinsiyetin genel görünümünü ortaya koydukları araştırma sonuçlarına göre de erkek öğretim elemanı istihdamının devlet üniversitelerinde daha yüksek olduğu, bu üniversitelerde çalışan erkek öğretim elemanı oranının %55,6; kadın öğretim elemanı oranının ise %44,4 olduğu belirlenmiştir. Buna göre çalışmada ortaya çıkan sonuçların alanyazındaki benzer sayısal verilerle desteklendiği söylenebilir.

Akademik ünvanlar bakımından öğretim elemanlarının dağılımında “Öğretim Görevlisi” ile “Doktor Öğretim Üyesi” ünvanlı akademisyenlerin çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir. Akademisyenlerin ünvanlarına göre dağılımlarının incelendiği çalışmada (Tekindal vd., 2024) Araştırma Görevlisi kadrosundan (%26,4) sonra üniversitelerde en çok istihdam edilen kadroların Doktor Öğretim Üyesi (%23,3) ve Öğretim Görevlisi (%20,5) kadroları olduğu tespit edilmiştir. Yunanistanlı personelde 2015-2016 yılında toplam öğretim elemanları içerisinde bu ünvanlardan birine sahip akademisyen oranı %80 iken bu oran 2023-2024 yılında %76,47 ile yine yüksek bir seviyede kalmıştır. “Öğr. Gör.” ünvanına sahip akademisyen sayısı 2015-2020 yılları arasında ilk sıradayken sonraki dönemlerde ilk sırayı “Dr. Öğr. Üyesi” ünvanlı akademisyenler almıştır. Bu değişimde akademik yükselmelerin etkili olduğu düşünülmektedir. “Doç. Dr.” ve “Prof. Dr.” ünvanlı öğretim elemanı sayılarındaki artışın genel olarak 2019 sonrasında gerçekleştiği, buna karşın “Arş. Gör.” ünvanına sahip öğretim elemanı sayılarındaki düşüşün de yine aynı döneme denk geldiği belirlenmiştir.

Sonuç olarak Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrenci sayılarında son yıllarda düşüş olduğu, öğrenim gören öğrencilerin çoğunlukla kadın öğrencilerden oluştuğu, öğrenim kademesine göre dağılımda lisans düzeyinin ilk sırada yer aldığı ve öğrencilerin büyük oranda Trakya Üniversitesini tercih ettikleri belirlenmiştir. Mevcut öğrencilerle ilgili bu durum, mezun öğrencilerle ilgili bulgularda da benzer bir görüntü sergilemektedir. Öğretim elemanı hareketliliğine bakıldığında ise personel sayısının her geçen yıl azaldığı, erkek akademisyenlerin kadın akademisyenlerden daha fazla olduğu ve ünvana göre dağılımda öğretim görevlisi ile doktor öğretim üyesi ünvanlarının çoğunluğu teşkil ettiği tespit edilmiştir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda sunulan önerilere aşağıda yer verilmiştir:

Türkiye’de öğrenim gören Yunanistanlı öğrenciler ve görev yapan öğretim elemanlarıyla yapılacak görüşmeler neticesinde Türkiye’yi tercih etme sebeplerini tespit edecek çalışmalar ortaya konabilir.

Öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliğinde son yıllarda ortaya çıkan düşüşün nedenleri üzerine araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Uygulamaya konacak farklı eğitim politikalarıyla özellikle lisansüstü öğrenci sayısının artırılmasına dair projelere imza atılabilir.

Bu çalışma Türkiye yükseköğretim sistemi içerisindeki Yunanistanlı öğrenci ve öğretim elemanlarıyla sınırlandırılmıştır. Farklı ülke vatandaşlarının yükseköğretim sistemi içerisindeki durumunu ortaya koyacak araştırmaların yapılmasının literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- Akpınar, T. ve Küçüköksel, N. Ç. (2022). Dünya’da ve Türkiye’de uluslararası öğrenci hareketliliği ve ülkelere katkıları. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 140-151. <https://doi.org/10.51800/ecd.1085090>
- Alkın, R. C. (2024). *Uluslararası öğrenci hareketliliği: Mevcut durum ve öneriler*. İlke İlim Kültür Eğitim Vakfı Yayınları.

- Arkalı Olcay, G. ve Nasır, V. A. (2016). Yükseköğretimde uluslararasılaşma: En çok öğrenci alan ülkeler ve Türkiye perspektifinden 1999-2013 yıllarına bakış. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6(3), 288-297.
- Avrupa Komisyonu. (2010). *Eğitim çıktılarında cinsiyet farklılıkları: Avrupa’da alınan tedbirler ve mevcut durum*. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.
- Baş, H. ve Eti, S. (2020). Türkiye’de uluslararası öğrencilerin istihdamı: Hukuki boyut ve koşullara dair bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(46), 105-132. <https://doi.org/10.21560/spcd.v20i54504.538022>
- Bazarbayeva, L. (2024, 14 Aralık). *Türkiye’nin uluslararası öğrenci politikası*. <https://udef.org.tr/dosyalar/arge/>
- Çelik, N. K. ve Göksoy, S. (2024). Yabancı uyruklu akademisyenlerin kurum kültürüne uyum sürecinde yaşadıkları zorluklar ve çözüm önerileri. *Akademi Karabük Dergisi*, 8(1), 53-73.
- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. YÖK Yayınları.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. (2013). *Uluslararası yüksek öğretim ve Türkiye’nin konumu-eğitim ekonomisi iş konseyi raporu*. <https://www.deik.org.tr/uploads/uluslararasi-yuksekogretim-hareketliliği-ve-türkiye-nin-konumu-raporu.pdf>
- Erken, M. (2021). *Türkiye’de uluslararası öğrencilik çalışmaları*. İstanbul Üniversitesi Uluslararası Öğrenci Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- İltaş, G., Önder Memiş, H. B. ve Atasoy, M. H. (2021). Covid-19’un Türkiye’de uluslararası öğrenci teminine etkisi ve üniversitelerin yeni iletişim stratejileri. F. Çelebi ve H. Ö. Sarıdoğan (ed.), *Farklı disiplinlerden covid-19 çalışmaları içinde* (s. 44-69). Duvar Yayınları.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayınları.
- Kethüda, Ö. (2015). Türkiye’deki uluslararası öğrenci hareketliliği üzerine bir araştırma. *Yükseköğretim Dergisi*, 5(3), 147-161.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.

- Mete, M. ve Özgenel, M. (2021). Uluslararası yükseköğretim öğrencilerinin Türkiye'yi tercih etme nedenlerinin ve beklentilerinin incelenmesi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 739-753. <https://doi.org/10.30692/sisad.936010>
- Metin, F. (2022). *Yükseköğretimde uluslararasılaşma*. Pegem Yayınları.
- Onat Kocabıyık, O. ve Donat Bacıoğlu, S. (2019). Trakya Üniversitesi uluslararası öğrenci profilini ve oryantasyon gereksinimlerini belirleme çalışması. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(1), 161-172. <https://doi.org/10.24315/tred.469661>
- Özenci, F. (2023). *Türkiye'de Uluslararası öğrenci hareketliliğinin güncel görünümü (2021-2022 akademik yılı)*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Samadlı, M. (2022). Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin durumu. *CenRaPS Journal of Social Sciences*, 4(1), 159-168. <https://doi.org/10.46291/cenraps.v4i1.73>
- Şahin, M. ve Demirtaş, H. (2014). Üniversitelerde yabancı uyruklu öğrencilerin akademik başarı düzeyleri, yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Millî Eğitim Dergisi*, 204, 88-113.
- Taşçı, G. (2018). *Yükseköğretimde uluslararasılaşma: Türkiye örneği (1995-2014)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Tekin, M. K. (2022). Dünyada ve Türkiye'de uluslararası öğrenci hareketliliğinin mekânsal perspektiften incelenmesi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 31(1), 139-154. <https://doi.org/10.51800/ecd.1085090>
- Tekindal, M., Aldırmaz, Y., Çoban, B. ve Tekindal, M. A. (2024). Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında cinsiyetin genel görünümü: Sayısal veriler ışığında bir analiz. *Yükseköğretim Dergisi*, 14(1), 151-164. <https://doi.org/10.53478/yuksekogretim.1336187>
- Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *İBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 188-201. <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı. (2016). *Türkiye'de yükseköğretim ve uluslararasılaşma*. YÖK Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yükseköğretim Kurulu. (2017). *Yükseköğretimde uluslararasılaşma strateji belgesi 2018-2022*. YÖK Yayınları.

Yükseköğretim Kurulu. (2024). *Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi*.
<https://istatistik.yok.gov.tr/>

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1689698
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025; 7(1): 125-146
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2025; 7(1): 125-146

ÇAĞDAŞ YUNAN EDEBİYATINDA SÜRREALİZM AKIMININ DOĞUŞU: ANDREAS EMBEİRİKOS'UN *İPSİKAMİNOS* ADLI ŞİİR DERLEMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ash DAMAR ÇAKMAK*

ÖZ: 20. yüzyılın en etkili sanat akımlarından biri olarak Birinci Dünya Savaşı'nın son döneminde ortaya çıkan ve Fransız edebiyatında şekillenen sürrealizm, bilinçaltının sanatsal bir ifadeyle yansıtılması anlayışına dayanmaktadır. Bu akım, Batı edebiyatında geniş bir etki alanı bulmuş, özellikle Avrupa'daki farklı edebi geleneklere yön vererek yeni sanatsal ve düşünsel perspektiflerin gelişimine katkı sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı, teorik çerçevesi Yunanistan'da Andreas Embeirikos tarafından şekillendirilen sürrealizm (gerçeküstücülük) akımının, Çağdaş Yunan edebiyatındaki gelişimini incelemektir. Embeirikos'un, Yunanistan'da sürrealist estetik anlayışını ilk kez sistemli ve bilinçli biçimde edebi üretime yansıttığı eseri olan *İpsikaminos* adlı şiir derlemesi, sürrealist teknikler, bilinç akışı ve dilin deneysel kullanımı açısından ele alınmıştır. Şairin bu eserde otomatik yazı tekniğine başvurduğu, alışılmış anlam ilişkilerini bilinçli olarak kırdığı ve okuru sezgisel bir algı sürecine yönlendirdiği gözlemlenmektedir. Aynı zamanda, Sigmund Freud'un psikanaliz kuramının etkisiyle bilinçaltı çağrışımlarına yer veren Embeirikos'un bireysel ve toplumsal özgürlük temasını sanat yoluyla vurguladığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda *İpsikaminos*, yalnızca Çağdaş Yunan edebiyatında değil, aynı zamanda Avrupa modernizmi içinde de özgün bir yer edinmiş bir eser olup, sürrealizmin yerel bağlamda nasıl dönüştüğünü ve yeniden üretildiğini gösteren önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Yunan Şiiri, Sürrealizm, Andreas Embeirikos, *İpsikaminos*, Otomatik Yazı.

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta asli.damar@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8940-4866

OPEN ACCESS

© Copyright 2025 Damar Çakmak

Cite As/Atıf: Damar Çakmak, A. (2025). Çağdaş Yunan edebiyatında Sürrealizm akımının doğuşu: Andreas Embeirikos'un *İpsikaminos* adlı şiir derlemesi üzerine bir inceleme. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 125-146.

Geliş Tarihi (Received): 02.05.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 27.06.2025

THE EMERGENCE OF SURREALISM IN MODERN GREEK LITERATURE: AN ANALYSIS OF ANDREAS EMBEİRİKOS' POETRY COLLECTION *İPSİKAMİNOS*

ABSTRACT: Surrealism, which emerged during the final phase of World War I and took form within the context of French literature, stands as one of the most influential art movements of the 20th century, grounded in the conceptual framework of representing the unconscious mind through artistic expression. This movement gained widespread influence in Western literature, particularly by shaping various literary traditions across Europe and contributing to the development of new artistic and intellectual perspectives. The aim of this study is to examine the development of the Surrealist movement in Modern Greek Literature, whose theoretical framework was established by Andreas Embeirikos in Greece. His poetry collection *İpsikaminos*, in which Embeirikos systematically and deliberately introduced the surrealist aesthetic into Greek literary production for the first time, has been analyzed in terms of surrealist techniques, stream of consciousness, and the experimental use of language. It is observed that the poet employs the automatic writing technique, deliberately disrupts conventional meaning relationships, and guides the reader toward an intuitive perception process. Influenced by Sigmund Freud's theory of psychoanalysis, Embeirikos is noted for incorporating subconscious associations into his work, simultaneously emphasizing both individual and collective freedom through artistic expression. In this respect, *İpsikaminos* is regarded as a significant example not only within the realm of Modern Greek Literature but also within the broader framework of European modernism, as it demonstrates how surrealism was transformed and reinterpreted within a local context.

Keywords: Modern Greek Poetry, Surrealism, Andreas Embeirikos, *İpsikaminos*, Automatic Writing.

Giriş

20. yüzyılın en önemli sanat ve edebi akımlarından biri olan sürrealizm, bireyin bilinçaltını yaratıcı bir biçimde açığa çıkarmayı amaçlayan radikal bir anlayışa dayanmaktadır. Sürrealizm terimi ilk kez 1917 yılında Guillaume Apollinaire tarafından kullanılmış olsa da, bu akımın temel kavramları, André Breton'un 1924 yılında yayımladığı manifestosunda daha belirgin bir şekilde ortaya konmuştur. Sürrealistler akıl ve mantık kalıplarının dışında bir gerçeklik arayışına yönelerek, bilinçaltının özgürce ifadesini sanatsal yaratımın temel unsuru olarak benimsemişlerdir. Sigmund Freud'un psikanaliz kuramından etkilenen bu akım, bilhassa rüya, otomatik yazı, bilinç akışı ve rastlantısal çağrışımlara dayalı teknikleriyle edebiyatta yeni bir anlatım biçimi yaratmıştır. Otomatik yazı, düşüncenin hiçbir mantıksal ya da estetik denetime maruz kalmadan, bilinç dışından geldiği haliyle yazıya aktarılmasını hedefleyen bir yöntemdir. Edebi anlamda sürrealizmin gelişimine katkıda bulunan ilk isimler arasında Arthur Rimbaud, Isidore Ducasse (Lautréamont), Raymond Roussel ve Alfred Jarry gibi Fransız edebiyatçıları yer almaktadır (Hopkins, 2020, s. 38). Daha sonra ise André Breton'un öncülüğünde, bilinçaltının yapısını ve işleyişini, edebi ve sanatsal yollarla araştırmayı amaçlayan bir hareket ortaya çıkmıştır. Bu oluşuma, ilk aşamada Louis

Aragon, Paul Éluard ve Philippe Soupault gibi şairler katılmış; daha sonraki süreçte ise Jacques Baron, Robert Desnos, Max Ernst, Pierre de Massot, Max Morise, Pierre Unik ve Roger Vitrac gibi isimler de dahil olmuştur (Duplessis, 1991, s. 16).

Başlangıçta Fransız edebiyatında gelişen sürrealizm akımı, kısa sürede Avrupa'nın farklı edebi geleneklerine nüfuz ederek birçok sanatçıyı etkisi altına almıştır. Çağdaş Yunan edebiyatında ise sürrealizm, özellikle 1930'lu yıllarda Andreas Embeirikos'un (Ανδρέας Εμπειρίκος) çalışmalarıyla şekillenmeye başlamıştır. Embeirikos, sürrealizmin Yunanistan'daki en önemli temsilcilerinden biri olup bu akımın Çağdaş Yunan edebiyatındaki kurucusu olarak kabul edilmektedir. Şair ve yazar olarak Yunan sürrealist geleneğinin oluşumunda önemli bir rol oynamış, şiirsel yaratımında ise akımın ilkelerini teorik olarak benimsemekle kalmayıp bunları uygulamaya da geçirmiş ve bu sayede çok boyutlu bir katkı sunmuştur:

Zaman (Χρόνος)

Göğsünü bir yelpaze gibi açtı ve eğildi, karanlık kentlerin efsanelerinin doğduğu o saatte. Bir dizi diş gıcırdadı yalnızca ve an, sonsuza dek yok oldu. Geçmiş adımlarında başka bir şeyden bir iz kaldı. Gece geride kalan dalları sürükledi ve ağacın kökünde bir tutam kül kaldı (Embeirikos, 2022, s. 17).¹

127

Yukarıdaki şiirde, sürrealizmin temel öğeleri olan düşsel anlatım, bilinçaltı imgeleri ve zamansızlık belirgin biçimde öne çıkmaktadır. Bilinçaltının serbest çağrışımlarıyla örülen anlatım, parçalanmış zaman algısı ve yoğun metaforlar dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, bu şiir yalnızca bireysel bir ifade biçimi değil, aynı zamanda sürrealist poetikanın özünü yansıtan bir örnektir. Ayrıca şairin gerçekleştirdiği konferanslar, kaleme aldığı makaleler ve entelektüel çevrelerdeki etkin duruşu, Yunanistan'da bu akımın ilkelerinin anlaşılır olmasına önemli katkılar sunmuştur.

Çağdaş Yunan Edebiyatında Sürrealizm Akımı

Birinci Dünya Savaşı'nın sona erip uluslararası silahsızlanma müzakerelerinin başlamasıyla birlikte tüm insanlığın, uzun yıllar süren ve dehşet dolu sonuçlara sebep olan bu savaşı unutmaya arayışında olduğu bir dönemde André Breton, sürrealizm akımını keşfetmiştir. Ortaya çıkan yeni ekoller, tüm Avrupa'yı bir arada tutan derin değişim arzusunu ve geçmişle tüm bağların nihai olarak kopması talebini ifade ediyordu (Barlas, 1950, s. 5).

---

¹ Yunancadan Türkçeye yapılan tercüme, aksi belirtilmedikçe bu çalışmanın yazarına aittir.

Savaş sonrası yılların düzensiz atmosferi içinde Avrupa’da hâkim olan toplumsal huzursuzluk, ideolojik belirsizlik ve kültürel kırılmalar, yeni sanatsal arayışların zeminini hazırlamıştır. Bu çalkantılı ortamda ortaya çıkan sürrealistler, geleneksel estetik anlayışlara ve sanatın mevcut temsil biçimlerine karşı radikal bir duruş sergilemişler, dönemin egemen ideolojilerine, otoriter yapılarının dayattığı ahlâki ve kültürel normlara karşı çıkarak insan karakterini çeşitli kısıtlama ve bağlardan özgürleştirmeye çalışmışlardır (Argyriou, 1990, s. 18). Bu bağlamda sürrealist hareket, yalnızca sanatsal bir yönelim değil, aynı zamanda bireysel ve kolektif bilinç üzerinde dönüştürücü bir etkisi olan entelektüel ve ideolojik bir başkaldırı olarak da değerlendirilmelidir.

Yunan coğrafyasına bakıldığında, sürrealist teriminin bilhassa söz konusu dönemde gazetecilik alanında olumsuz çağrışımlarla yüklü olduğu; “akıl dışı”, “sorumsuz”, “çılgın” gibi nitelemelerle ilişkilendirildiği görülmektedir. 1937 yılında Nikos Kalamaris², Fransızca “surréalisme” kavramının Yunancadaki doğru karşılığının “iperrealismos” (υπερρεαλισμός) olduğunu ifade etmiştir. Kalamaris, Apollinaire’in Fransızca “sur” edatını ve “réalisme” sözcüğünü kullanarak “surréalisme” terimini türettiğini, Yunanca tercümede “sur” edatının “iper” (υπέρ), “réalisme” sözcüğünün ise “realismos” (ρεαλισμός) sözcüğüyle karşılandığını; dolayısıyla Yunanca dil yapısı ve sözcük türetme kurallarına uygun biçimde “iperrealismos” (υπερρεαλισμός) kullanımının terminolojik olarak doğru olduğuna işaret etmiştir (Kalamaris, 1937, s. 57-59). Bu bağlamda, söz konusu edebi yönelimi benimseyenler “iperrealismos” (υπερρεαλισμός) terimini tercih ederken, muhalif çevreler bu akımı küçümsemek ve değersizleştirmek amacıyla alaycı ve aşağılayıcı bir üslupla “sourealismos” (σουρεαλισμός) ya da “sirealismos” (συρρεαλισμός) biçimlerini kullanmayı yeğlemişlerdir (Abatzopoulou, 1980, s. 30).

1930’lu yıllarda Yunanistan’da sürrealizm akımının gelişimi için gerekli olan koşullar olgunlaşmıştır. Konuya dair hazırlık çalışmaları ağırlıklı olarak 1931 yılından itibaren Nikos Kalamaris tarafından yürütülürken asıl belirleyici dönüm noktası 1935 yılı olmuştur. Bu yıl içinde Embeirikos, Atina’da “Sürrealizme Dair” (Περί Σουρρεαλισμού) adlı konferansını gerçekleştirmiş ve otomatik yazı yöntemini kullanarak kaleme aldığı *Ipsikaminos* (Υψικάμινος) derlemesini yayımlamıştır. Akımın Yunanistan’a girişinin temel kanallarının Marksizm ve psikanaliz olduğu söylenebilir. Marksizm, Kalamaris tarafından kamuya açık ve sistematik bir şekilde eleştirel deneme yazıları vasıtasıyla ifade edilmiş, bu da onun Marksist olarak

² Nikolaos Kalas, Nikitas Randos ve M. Spieros gibi isimlerle de bilinen Nikolaos Kalamaris, 30 Kuşağı döneminde serbest ölçüyü kullanan ilk şairlerdendir.

tanınmasını sağlamıştır. Psikanaliz ise, benimsenen bir teori ve pratik olarak, başlıca itici gücünü Embeirikos'tan almıştır (Hrisanthopoulos, 2012, s. 85-86).

Bireysel bilinç akışının ve düşüncenin yapay müdahalelerden arındırılmış özgün işleyişini ortaya koymayı amaçlayan, saf bir zihinsel otomatizm yöntemi olarak tanımlanan sürrealizm, klasik anlamda mantığın yapısal denetiminden ve estetik ya da etik normların yönlendiriciliğinden bağımsızdır; yazılı ya da sözlü olmak üzere herhangi bir anlatım düzleminde ortaya çıkabilir. Sürrealist ifadenin temel belirleyeni, temsilin biçiminden çok öznel niyetin kendisidir. Bu bağlamda, kullanılan dilsel yapı ya da biçimsel araçlar tali düzeyde kalır; çünkü sürrealist söylemin asli koşulu, yaratıcının bilinçdışıyla doğrudan temas kurma iradesi ve bunu dolaysız bir biçimde dışa vurma arzusudur. Dolayısıyla bir öznenin sürrealist olarak nitelendirilmesi, belirli biçimsel kalıplara değil, psiko-poetik bir yönelime ve bu yönelimi gerçekleştirme edimine bağlıdır. Sürrealizm, edebi ve estetik yönelimin ötesine geçerek, kendisini tutkulu bir biçimde enternasyonalist ve kozmopolit bir kültürel-politik duruş olarak konumlandırır. Bu yönüyle, bilhassa Fransa'da, yerleşik ulusal kimlik söylemleriyle ve Fransa merkezli milliyetçi önyargılarla doğrudan bir çatışma içerisindedir (Hrisanthopoulos, 2012, s. 93).

Edebiyat açıdan değerlendirildiğinde, sürrealizm yalnızca temsili unsurlar, biçimsel özellikler ya da estetik tercihler temelinde tanımlanabilecek bir akım değildir. Bu noktada, bir yazarın ya da sanatçının üretimi ne denli sürrealist özellikler taşıyor olursa olsun, söz konusu kişiyi bu harekete dahil etmek için yalnızca dışsal eleştirel değerlendirmeler yeterli görülmez. Aidiyet bilinci ve aktif katılım, sürrealist hareketin kurucu ilkeleri arasında yer alır; dolayısıyla bir bireyin kendisini bu harekete açık biçimde dahil ettiğini beyan etmesi ve bunu reddetmemesi esastır. Bu nedenle, poetikalarında sürrealist öğelere rastlansa dahi, Odysseas Elytis, Nikos Gatsos, Yannis Skarimbis, Anastasios Drivas gibi şairler, kendi beyanları ya da duruşları doğrultusunda, sürrealist hareketin organik bir parçası olarak değerlendirilmez.

Bu çerçevede, Çağdaş Yunan edebiyatında sürrealizmin kurucu ve biçimlendirici figürleri arasında, 1945'e kadar olan eserleriyle Andreas Embeirikos; 1929-1934 yılları arasında Yunanistan'da Marksist ya da Freudyen-Marksist bir perspektiften eleştirel metinler kaleme alan Spieros; 1935-1938 yılları arasında sürrealist denemeleriyle öne çıkan Nikos Kalamaris; iki dünya savaşı arasındaki dönemde ve sonrasında şiir alanındaki üretimiyle dikkat çeken Nikitas Randos; 1938 ile 1940'ların ortaları arasında Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yazdığı

denemelerle adından söz ettiren Nikolaos Kalas³ ve nihayet 1944 tarihli *Bolivar* adlı şiir derlemesine kadar olan eserleriyle Nikos Engonopoulos, sürrealist hareket içerisinde faaliyet gösteren isimler olarak sayılabilir.

Embeirikos, Engonopoulos ve Kalamaris, sürrealist hareketle olan ilişkilerini açık biçimde beyan etmiş, Fransa merkezli sürrealist poetikaya benzer edebi ve düşünsel bir zemin yaratma arzusunu dile getirmişlerdir. Bu bağlamda söz konusu üç figür, yalnızca bireysel estetik üretimleriyle değil, aynı zamanda geleneksel edebi normlara karşı geliştirdikleri karşıt pozisyon ve edebi gelişime dair sundukları önerilerle de ön plana çıkmaktadır. Bu üç şair sürrealist hareket içindeki konumlarını, yalnızca şiirsel üretimle sınırlı tutmamış; psikanalitik çözümlemeler, deneme, nesir ve görsel sanatlar gibi farklı alanlardaki faaliyetleriyle sürrealizmin çok yönlü ve disiplinlerarası doğasını Yunan bağlamında somutlaştırmışlardır. Bu çok katmanlı pratikler, sürrealizmin yerel varyasyonlarının biçimlenmesinde belirleyici rol oynamış, hareketin poetik ve ideolojik açılımlarını daha da görünür kılmıştır (Hrisanthopoulos, 2012, s. 94-95).

Nikolaos Kalamaris'in Çağdaş Yunan edebiyatında sürrealizmin kuramsal temellerini inşa etmeye yönelik kaleme aldığı erken dönem yayınları, bireysel bir estetik yönelimin ifadesi olmanın ötesinde, belirli entelektüel ve ideolojik hedefleri barındıran metinler olarak öne çıkmaktadır. Bu yazıların üç temel amacı olduğu söylenebilir. İlk olarak, Marksist düşünce ile Freudcu psikanalizi edebi eleştiri alanına dahil etmek ve bu iki kuramsal yönelimin eleştirel araçlarını edebi çözümlemede işlevsel kılmak; ikincisi, hem halk dili hem de arkaik dil kullanımını mutlaklaştıran dilbilimsel pozitivist yaklaşımlara eleştiri getirmek; üçüncüsü de Kostis Palamas'ın⁴ şiiri ve bu şiirin Çağdaş Yunan edebi kanonundaki hegemonik konumuna dair kapsamlı bir eleştiri sunmaktır.

Kalamaris "Palamas hanedanı" olarak nitelendirdiği bu edebi egemenliğin sona erdirilmesini savunurken, bu duruma alternatif olarak Konstantinos Kavafis'i modernist şiirin merkezine yerleştirir. Kavafis'i yalnızca biçimsel ya da tematik nitelikleriyle değil, aynı zamanda edebiyatın algılanış biçiminde yarattığı kırılma ve sunduğu imkânlar aracılığıyla Çağdaş Yunan edebiyatının merkezi figürü olarak konumlandırır. Kalamaris'in bu yönelimleri, sürrealizmin Çağdaş Yunan edebiyatındaki kabulünü kolaylaştırmış, hareketin Fransa'daki kurucu ilkeleriyle

---

³ Görüldüğü üzere Nikolaos Kalamaris, çalışmalarında M. Spieros, Nikitas Randos ve Nikolaos Kallas gibi farklı isimler kullanmıştır.

⁴ 1859 Patra doğumlu şair ve yazar Kostis Palamas, Çağdaş Yunan edebiyatında Yeni Atina Ekolünün öncüsüdür.

bağ kuran ama yerel bağlamın özgün dinamiklerini de göz önünde bulunduran poetik bir zemin hazırlamıştır (Hrisanthopoulos, 2012, s. 101-102).

Bu metinler, iki dünya savaşı arası dönemde Avrupa'da gelişen eleştirel kuramlarla diyalog kurmayı başarmış; aynı zamanda Yunanistan'daki edebi paradigmaların dönüşümünü tetikleyen öncül müdahaleler olarak etki göstermiştir. Dolayısıyla Kalamaris'in eleştirel yazıları, yalnızca sürrealizmin estetik söylemine değil, onun ideolojik ve kültürel altyapısına da katkı sunarak, hareketin Çağdaş Yunan edebiyatında yerleşmesini mümkün kılan kuramsal bir arka plan oluşturmuştur.

Çağdaş Yunan edebiyatında sürrealist düşüncenin tanıtılması ve yaygınlaşması yönünde önemli bir adım olarak, 1938 yılının Şubat ayında André Breton'un sürrealist manifestosunun bir kısmı ile yine Breton'a ait bazı sürrealist metinler Embeirikos tarafından, Paul Éluard'ın şiirleri Odysseas Elytis; Tristan Tzara'nın şiirleri Nikos Engonopoulos; Benjamin Peret'nin şiirleri Nikos Kalamaris tarafından tercüme edilmiştir (Argyriou, 1990, s. 13).

Embeirikos'un edebiyat sahnesinde görünmesinin ardından, geleneksel yazarlar sürrealizme yönelik eleştirilerini sert bir üslupla dile getirmeye başlamış ve bu durum, akıma karşı belirgin bir muhalefetin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ancak Nikos Engonopoulos'un da edebiyat dünyasına adım atması, Breton'un ilk manifestosundan bazı kesitlerin ve sürrealist şiir tercümelerinin yayımlanmasıyla birlikte, sürrealizme yönelik eleştiriler giderek ciddiyetini yitirmiştir. Öte yandan, öznel yaklaşımına karşın Odysseas Elytis, dönemin Yunanistan'ında öncü yazarların içinde bulunduğu entelektüel ortamı ayrıntılı bir biçimde yansıtarak akıma dair azımsanmayacak derecede bilgi sunmuştur (Argyriou, 1990, s. 93-94).

Yunan sürrealizminin gelişim süreci, yalnızca sanatsal arayışlarla değil, aynı zamanda dönemin çalkantılı politik atmosferiyle de şekillenmiş ve beklenen sürekliliği sağlayamamıştır. Akımın kesintiye uğraması, 1930-1940 yıllarında hüküm süren özgün tarihsel ve siyasal koşullarla doğrudan bağlantılıdır. Bu kesintinin temelinde, sürrealist fikirlerin Yunan entelektüel çevreye aktarılmaya çalışıldığı dönemde ortaya çıkan Metaksas diktatörlüğü, ardından gelen Alman işgali ve nihayetinde patlak veren iç savaş gibi sarsıcı gelişmeler yer almaktadır. Bu olgular, sürrealizm akımının Yunanistan'daki sürekliliğini ciddi biçimde sekteye uğratmıştır (Voutiris, 1997, s. 65).

Andreas Embeirikos'un Sürrealizm Akımı İçerisindeki Yeri

1901 yılında Romanya'nın Braila kentinde dünyaya gelen Andreas Embeirikos, aslen Androslu'dur. Armatörlük işiyle uğraşan ailesiyle önce 1902

yılında Syros'a, 1908 yılında da Atina'ya yerleşmiştir. Deniz kuvvetlerindeki askerlik görevini tamamladıktan sonra Atina Üniversitesi'nde öğrenim görmüş, ardından ekonomi öğrenimi için Lozan'a gitmiştir. Aile şirketine çalıştığı sırada felsefe ve İngiliz edebiyatı gibi alanlara ilgi duymaya başlayan Embeirikos, 1926 yılında babasıyla arasında geçen bir anlaşmazlık sonrası psikanalizle ilgili çalışmalar yapmak üzere Paris'e yerleşmiştir. Paris Psikanaliz Derneği kurucusu René Laforgue ve sürrealistlerle tanıştığı bu dönem, yaşamında önemli bir kesite işaret etmektedir (Sigalas, 2012, s. 92).

Embeirikos, 1931 yılında Paris'teki psikanaliz çalışmalarının sona ermesinin ve 1932'de Yunanistan'a dönmesinin ardından, Çağdaş Yunan edebiyatında iki eksenli bir yol çizmeye başlamıştır; ilk eksen, otomatik yazı ve onun aracılığıyla sürrealizmi uluslararası bir akım olarak Yunanistan'a tanıtmak, ikincisi ise, psikanalitik teorisinin ele aldığı arzu kavramını merkeze alan bir şiir teorisi oluşturmaktır (Hrisanthopoulos, 2012, s. 113).

Embeirikos, *Amour-Amour* adlı eserinde, İsviçre'ye gerçekleştirdiği bir seyahatin, sürrealizm akımına yönelmesinde belirleyici bir rol oynadığını ifade eder. Bu yolculuk sırasında, kayaların ve bitkilerin üzerine büyük bir kuvvetle çarpan bir şelaleyi izlemek üzere yolda durduğu esnada, şiirlerini bu doğa manzarasının taşıdığı vahşi ve özgür akışla uyumlu hale getirme düşüncesi zihninde belirlemiştir. Bu tecrübe, onun poetikasında önemli bir kırılma noktası oluşturmuş; başlangıçta beklentilerini karşılamayan şiirsel arayışları, sürrealist kuramla tanışmasının ardından yeni ve özgün bir üsluba evrilmiştir (Embeirikos, 1974, s. 9-11). Breton'un "akış" ve "tükenmez kaynak" imgeleri, Embeirikos'un burada karşılaştığı ve üzerinde derin bir etki yaratan şelale manzarasıyla benzerlik göstermektedir. Her iki imge de bireyin ruhsal durumlarının, düşüncelerinin, rüyalarının ve gündelik yaşam tecrübelerinin Freudcu bir süreklilik ve bütünlük anlayışı çerçevesinde birbirine bağlı olduğuna dair ortak bir inancı sembolize eder (Yiatromanolakis, 1983, s. 35). Bu bağlamda, doğadaki şelalenin kesintisiz ve güçlü akışı ile zihinsel süreçlerin bilinçdışı dinamiklerine atıfta bulunan sürrealist temsiller arasında anlamlı bir paralellik kurulmaktadır.

1935 yılında gerçekleştirdiği "Sürrealizme Dair" başlıklı konferans ile Embeirikos'un sürrealist kimliği açık bir biçimde ortaya konmuştur. Konferans üç bölümden oluşmaktadır; birinci bölüm akımın tarihçesiyle ilgilidir, diğer iki bölüm ise, akımın içeriği ve gelişimine odaklanmaktadır. İyi bir biçimde düzenlenmiş olan metin, aradan geçen yılların ardından bugün dahi hem ilk anındaki coşkusunu ve cesaretini hem de edebi açıdan değerini korumaktadır (Embeirikos, 2009, s. 30, 40). Bu konferansta özellikle psikanalitik dinamikler ile serbest çağrışım yöntemi aracılığıyla otomatik yazı tekniği tanıtılmış; böylece edebiyat ve genel anlamda sanat

ile gündelik yaşam arasındaki sınırların kaldırılması amaçlanmıştır. Embeirikos'un sunduğu bu yaklaşım, yeni bir "şiiir-ruh" işlevi önermiş; bu işlev, yalnızca estetik bir üretim biçimi olarak değil, herkesin erişimine açık ve içselleştirilebilir bir yaşamsal tecrübe olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda şiiir, onu yazmak isteyen herkes için ve bu yaratıcı süreci tam anlamıyla gerçekleştirmeyi arzulayan bireyler için kolektif ve dönüştürücü bir ifade alanı haline gelmiştir (Hrisanthopoulos, 2012, s. 119).

1930'lu yılların Yunanistan'ında, hatta İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dahi, sürrealizmin öğretilerine karşı genel olarak olumsuz bir duruş sergilenmiştir. Bu olumsuz duruşun temelinde ise büyük ölçüde entelektüel yetersizlik ve kültürel muhafazakârlık yatmaktaydı. Bu nedenle, Embeirikos'un ilk eserleri düşmanca bir tavırla ya da en iyi ihtimalle ihtiyatlı bir mesafeye karşılanmıştır. Nitekim bu tutum, yalnızca bir edebiyatçı olarak değil, aynı zamanda bir psikanalist olarak da tüm kariyeri boyunca kendisini izlemeye devam etmiştir (Dounia, 1985, s. 50).

Dönemin Yunan edebi eleştiri çevresi, bilhassa Fransız edebiyatının etkisi altında şekillenmiştir. Bu çevredeki estetik tercihler, etkisini yitirmekte olan sembolizmden saf şiiir anlayışına kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bu bağlamda, Embeirikos'un, Çağdaş Yunan edebiyatında Kavafis'ten sonra en büyük yenilikçi figür olarak kabul edilmesi, dönemin koşulları göz önüne alındığında oldukça güçtür. Zira geleneksel şiiir anlayışının ve bunun en üretken temsilcisi olan Palamas'ın etkisi, halen güçlü biçimde hissedilmektedir. Palamas, yalnızca şiiir üretimindeki yoğunluğu ile değil, aynı zamanda halk dilini savunan ve şiiire duyulan beğeniyi yönlendiren geniş bir okuyucu kitlesi üzerinde kurduğu kültürel etkisiyle de belirleyici bir rol oynamıştır (Bouchard, 2001, s. 27).

Böyle bir atmosferde, Mart 1935'te Embeirikos'un ilk şiiir derlemesi *İpsikaminos* yayımlanmıştır. Argyriou'ya göre, bu dönem Çağdaş Yunan şiiirinin en tarihi dönemlerinden biridir, çünkü özellikle o andan itibaren şiiirin biçimi kesin olarak değişikliğe uğramıştır (Argyriou, 1990, s. 164-165). Dimaras ise neredeyse on yıl sonra, bu akım üzerindeki eleştiriler bastırıldığında, bu derlemenin rolünün "uykuda olan şiiiri uyandırmak" olduğunu ifade edecektir (Akt. Andrioti, s. 51). Hrisanthopoulos'a göre, yarattığı bu uyanış sebebiyle, *İpsikaminos*'un bugün Çağdaş Yunan edebiyat tarihinde esaslı bir müdahale olarak değerlendirildiğini, yayımlandığı yılın da bir dönüm noktası olarak sayıldığını belirtmektedir (2012, s. 125).

Doğrudan Fransız sürrealist ekolüne dahil olan Embeirikos, Breton'un yayımlamış olduğu ilk Sürrealist Manifesto'nun en radikal ve deneysel ilkelerini şiiirsel pratiğinde uygulamaya koymuştur. Bu bağlamda, onun poetikasında, geleneksel anlamda biçimsel ve anlamsal sınırları aşma eğilimi açıkça gözlemlenir.

Şiirlerinde katharevousa'ya⁵ ait zengin sözcük dağarcığı dikkat çekmektedir (Argyriou, 1990, s. 102). Bu tercih, hem dilsel deneyciliğe verdiği önemi yansıtmakta hem de modernist/sürrealist şiir anlayışı ile gelenek arasında özgün bir hat kurmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca Embeirikos'un katharevousa kullanımına yönelmesi ve bunu bilinçli bir şekilde halk dili ile harmanlaması, Hrisanthopoulos'a göre, Yunanistan'daki dil sorununun tarihini sahneye taşımakta ve her iki tarafın da önerdiği normatif düzenlemelerin ön kabullerini sorgulamaktadır. Bu durum, sınırların ortadan kaldırılmasını talep eden sürrealist yaklaşımla örtüşmekte ve edebi alanda farklılaştırıcı bir hamle niteliği taşımaktadır (2012, s. 122, 130).

Embeirikos'un başvurduğu temel tekniklerden biri olan otomatik yazı, otomatizm ve yazma boyutuyla sürrealist bir nitelik taşımakta; psikanalitik teori ve pratiğe, aynı zamanda parapsikolojik teorilere ve otomatizm hakkındaki psikiyatrik geleneğe dayanmaktadır. Embeirikos'un bu yöntemle sürrealizm teorisini ve psikanalizi geliştirerek yaptığı katkı, edebi ve entelektüel üretimin bilinçaltı ile nasıl derin bir bağ kurabileceğini göstermektedir. Düşünceleri doğrudan ve müdahalesiz bir şekilde ifade etmeyi amaçlayan bir yazım tekniği olan otomatik yazının genel çerçevede üç hedefi vardır. Uyanıklık ve rüyayı bir araya getirmek olan ilk hedefi, zihnin uyanık halde iken de rüya mantığıyla çalışabileceği fikrini temel alır. Rüya süreçlerinin özgür çağrışımlarla ortaya çıkan eserlere yansması, bilinçli sansürden arınmış bir yaratım süreci sunar. İkinci hedefi, edebiyat, sanat ve yaşam arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak ve estetik objeye imtiyazlı bir değer atfetmemektir. Bu noktada, sürrealist düşünce, sanatın ayrıcalıklı ve erişilmez bir alan olmadığını, bilakis yaşamın doğal bir uzantısı olması gerektiğini savunur. Dolayısıyla otomatik yazı, sanatın estetik bir nesne olarak değil, doğrudan yaşamın kendisiyle bütünleşen bir ifade biçimi olması gerektiğini vurgular. Üçüncüsü ise, bilinç ve bilinçaltı arasındaki bağı güçlendirmektir. Freud'un psikanalitik kuramlarına dayanan bu yaklaşım, bireyin kendi bilinçaltına doğrudan erişebilmesi ve onu ifade edebilmesi için bir köprü görevi görür. Böylece bireysel ve kolektif bilinçaltının keşfi sanatsal ve entelektüel bir yöntem haline gelir (Hrisanthopoulos, 2012, s. 119). Bu bağlamda otomatik yazı, yalnızca edebi bir teknik olarak değil, aynı zamanda bilinç ve bilinçaltının etkileşimini anlamaya yönelik felsefi ve psikolojik bir araç olarak da değerlendirilebilir. Embeirikos'un bu yöneme olan eğilimi, onun hem sürrealist düşünceye hem de psikanalize olan ilgisini ortaya koyarken, sanatın yalnızca estetik değil, aynı zamanda zihinsel ve ruhsal keşif için de bir alan sunduğunu gösterir.

Otomatik yazı, sürrealizmin temel unsurlarından biridir [...] Anlaşılabilmesi için, Freud'un bize açıkladığı rüyanın gizli mekanizmalarını

⁵ Yunancanın yabancı sözcüklerden arındırılması hedefiyle Adamantios Korais tarafından önerilen, Antik ve Çağdaş Yunancaya ait öğelerin karıştırılması sonucunda ortaya çıkan yapay bir dildir.

dikkate almamız gereken bir ifade biçimi. Tıpkı rüyalarda olduğu gibi, otomatik yazımda da sürrealizm olmadan özgün biçimleriyle değerlendirilemeyecek unsurların su yüzüne çıktığını görüyoruz [...] Ancak gerçek manada sürrealist ifadeyi kavrayabilmek için şunu hatırlamamız gerekir: Bir yazarın mantık ve nedensel bağlantılar kullandığı yerde, sürrealist tam tersini yaparak, mantıktan ya da ahlâki ve estetik kavramlardan gelen her türlü etkiyi bir kenara itmiştir. Bu noktada, sürrealizmin ya da daha doğrusu otomatik yazının, rüya mekanizmasıyla bir benzerlik taşıdığını görüyoruz [...] Bilincimizde bastırılmış olan her şey, tıpkı rüyalarda mitosların örtük bir biçimde ifade edilmeye eğilim göstermesi gibi, otomatik yazıda da yüzeye çıkar. Aksi takdirde, kendimizi bu otomatiklik haline bırakmazsak ve mantık ya da ahlâk müdahale ederse, bu unsurlar göz ardı edilecektir (Embeirikos'tan Akt. Yiatromanolakis, 1983, s. 28-29).

Embeirikos'un bu ifadeleri, diğer sürrealistlerde olduğu gibi, rüya ile otomatik yazı arasında kurduğu teknik ve yapısal paralelliği ortaya koyması açısından önemlidir (Yiatromanolakis, 1983, s. 30). Bu bağlamda Embeirikos, yazma eylemini tıpkı rüya görmek gibi, zihnin bilinç düzeyindeki düzenleyici ve sınırlayıcı etkilerinden arındırılmış bir yaratım biçimi olarak kurgular. Üstelik katharevousa'nın sözcük dağarcığını otomatik yazıyla birleştirme çabasıyla Fransız sürrealistlerden farklı olarak özgün bir sentez yaratır. Bu yönüyle şair, bir akımın yerel temsilcisi olmanın ötesine geçerek, kültürel özgüllüğü evrensel bir estetik ilke ile harmanlayan özgün bir yaratım alanı açar.

Embeirikos, doğaçlama yeteneği son derece gelişmiş, zengin bir hayal gücüne sahip bir şairdir. Yazınsal üretiminde, düşünsel hazırlıktan ziyade anlık yaratımın belirleyici olduğu bir yöntem benimsemiş; kaleminin ilk çağrısına, zihninde kendiliğinden beliren sayısız imgelerle karşılık vermeye her daim hazır yaratıcı bir profil çizmiştir. Bu yaratma eğilimi, onun Breton'un öncülüğünü yaptığı sürrealist şiiri, özellikle de otomatik yazı tekniğini tereddütsüz biçimde benimsemesini kolaylaştırmıştır. Ne var ki, Embeirikos'un bu yönelimi yalnızca teorik bir kabule dayanmamaktadır; tersine, otomatik yazının temelini oluşturan bilinçaltı süreçlerle bağlantılı yaratım biçimi, onun edebi kişiliğinde Breton'un kuramsal çerçevesinden çok daha önce varlık bulmuştur. Embeirikos, sahip olduğu olağanüstü doğallığı ve özgün doğaçlama yetisini, sürrealist estetik ilkeler aracılığıyla sistematik bir söyleme dönüştürme imkânı bulmuştur. Bilinçli düşünce süreçleri ile bilinçdışı yaratım arasında bir denge kurmuş, şiirsel ilhamla ortaya çıkan her bir imgeyi ya da düşünceyi, bilinçaltının kendiliğinden ve otomatik işleyişinin bir ürünü olarak sunmuştur (Karandonis, 1990, s. 191). Bu bağlamda Embeirikos'un poetikası, bireysel bilinçaltının yaratıcı enerjisini estetik formla buluşturma çabasının örnek niteliğindeki bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Andreas Embeirikos'un *İpsikaminos* Adlı Şiir Derlemesinde Sürrealizm

Çağdaş Yunan edebiyatının ilk sürrealist eseri olarak kabul edilen *İpsikaminos* adlı şiir derlemesi, serbest biçimli kompozisyonları, otomatik yazı tekniği ve geleneksel şiir kalıplarından ayrıışan özgün imgeleriyle dikkat çekmektedir. Bu eser yayımlandığı dönemde edebi çevrelerde yoğun eleştirilerle karşılaşmış olsa da Çağdaş Yunan edebiyatında modernist hareketin başlangıç noktalarından biri olarak kabul görmüştür. Bu derlemede yer alan her bir şiirin temelini, şiirin kendi içsel akışı içerisinde belirginleşen ve yansıtılan ruh hali oluşturmaktadır. Söz konusu ruhsal atmosfer, şairin poetikasının tümünde ve özellikle bu derlemedeki şiirlerde baskın bir tema olarak öne çıkar. Bu bağlamda *İpsikaminos*, şairin en lirik dönemine işaret etmekte, şiirlerin tümünde ruhsal ve duygusal bir yapı kendisini hissettirmektedir. Bu duygusal yapı ise, şiirlerin nesnellik düzeyi ya da yoğunluk derecesine bağlı olarak, anlatı niteliğinde farklılıklar göstermesine neden olmaktadır (Yiatromanolakis, 1983, s. 55).

Bu derlemede yer alan metinler, doğrudan otomatik yazı pratiğinin birer ürünü olarak ortaya çıkmıştır. *İpsikaminos* başlığı altında ve belirli bir düzen içinde sıralanan bu metinlerin her biri, hem kendilerinden önceki hem de sonraki metinlerle anlam düzeyinde ilişki kuran başlıklara sahiptir. Biçimsel ve dilsel yoğunluk, yalnızca başlıklarla metinler arasındaki bağı değil, aynı zamanda metinlerin kendi iç bütünlükleri içerisindeki anlam katmanlarını da derinleştirmektedir. Bu yapı, hem otomatik yazı yönteminin uygulanması hem de şairin bu süreci yeniden değerlendirerek yapılandırma çabasının bir ürünüdür. Söz konusu yeniden yapılandırma süreci, Embeirikos'un psikanalitik kuram ve pratiklere dair derin bilgisini ve bu bilgiyi estetik bir zeminde nasıl işlediğini de gözler önüne sermektedir (Hrisanthopoulos, 2012, s. 120).

İpsikaminos, bir yandan otomatik yazı pratiğinin Yunancadaki ilk örneğini teşkil ederken, diğer yandan şairin psikanalitik kuramla kurduğu diyalogun somut bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Derlemede yer alan metinlerin temel amacı, yaşam ile edebiyat arasında dolaysız bir ilişki kurmak ve dönemin edebiyatında egemen olan estetik normlara karşı bir yazınsal yaklaşım geliştirmektir (Hrisanthopoulos, 2012, s. 120-124). Bu bağlamda *İpsikaminos*, hem biçimsel hem de düşünsel düzlemde geleneksel şiir anlayışına karşı radikal bir kırılmayı temsil etmekte, bireysel bilinçdışının ifade alanı olarak yazının özgülleştirilmesini hedeflemektedir. Bu şiirlerin dokusu, fonetik yapı, ritmik ahenk ve etimolojik biçimler gibi geleneksel biçimsel araçların bilinçli ve yaratıcı bir şekilde dönüştürülmesiyle şekillenmiştir. Şair, bu teknikleri yalnızca estetik birer unsur olarak değil, aynı zamanda anlamın çok katmanlı doğasını görünür kılmak üzere işlevsel bir araç olarak kullanır. Özellikle masum ve sıradan görünen sözcüklerin

ardına gizlenen tematik öğeler, şiirin yüzeysel anlam düzeyini aşarak, alt metinsel anlam katmanlarını ortaya çıkarır (Bouchard, 2001, s. 20). Bu bağlamda, *İpsikaminos*'taki şiirler, yalnızca bireysel bilinçdışının dışavurumu olarak değil, aynı zamanda dilin kendi yapısal olanaklarını zorlayan ve yeniden biçimlendiren bir poetika anlayışının ürünü olarak da değerlendirilebilir.

Yunanistan'da sürrealizm akımının yoğun eleştirilere maruz kaldığı bir dönemde kaleme alınan bu eser, sürrealizmin temel meselelerini hem tutkulu hem de keskin bir üslupla savunmakta; bununla birlikte, şairin kendi sanatsal pratiğine ve bireysel yaratım sürecine ilişkin bir tür öz değerlendirme, hatta rapor niteliği de taşımaktadır. Bu yönüyle eser, teorik bir savunma metni olmasının yanında, sürrealist estetiğin kişisel bir düzlemde nasıl içselleştirildiğini ve uygulamaya konduğunu da gözler önüne sermektedir (Yiatromanolakis, 1983, s. 16). Bu eserde, sürrealist düşüncenin temel ilkelerinden biri olan, mantığın uyguladığı her türlü denetimden tamamen arınmış olma durumu belirgin biçimde hissedilmektedir. Ayrıca düşüncenin, estetik ve mantıksal tüm kavramların ötesinde konumlandığını ileri süren André Breton'un etkisi açıkça gözlemlenebilir. Embeirikos'un, o zamana dek şiirsel ifadede yer bulmamış unsurları harekete geçirerek dinamik bir metin inşa etme yönündeki çabası da dikkat çekicidir. Söz konusu metin, şairin keyifle dahil olduğu sürrealist evrenden örnekler sunarak okuyucuyu da bu evrene katılmaya davet etmekte, sürrealizmin hem şiir alanında hem de gündelik yaşamda sunduğu ifade ve dönüşüm imkânlarını kavramamıza aracılık etmeyi amaçlamaktadır (Yiatromanolakis, 1983, s. 19-20).

Bu derlemede yer alan şiirlerin cazibesi, özlerini, tematik yapılarını ve poetik bakış açılarını gösterişli, aynı zamanda gizemli bir biçimsel örtü altında sunmalarında yatmaktadır. Söz konusu şiirler, anlamı doğrudan ifşa etmek yerine, onu bilinçli bir biçimde saklayan, çok katmanlı ve yoğun imgelerle örülmüş bir yapı sergiler. Bu noktada, şiir ile okuyucu arasındaki ilişki, edilgen bir alımlamadan ziyade aktif bir çözümleme süreci gerektirir; okuyucudan beklenen, bu gösterişli giysiyi dikkatle çıkararak şiirin derin yapısına ve özüne ulaşmasıdır (Hristidis, 2014, s. 23). Dolayısıyla şiirin yüzeyde sunduğu estetik ve simgesel öğeler, metnin anlamını gizleyen değil, ona erişimi estetik bir çabayla mümkün kılan araçlar olarak işlev görür.

Geleneksel anlamda mısra olarak değil, düzyazı biçiminde kaleme alınmış olan, mantıksal ya da duygusal bir bütünlük gözetmeyen bu şiirler, otomatik yazı yönteminin kontrolü bilinçli bir biçimde devre dışı bırakan doğasına uygun olarak, serbest bir hayal gücünün ilk yaratımları olarak değerlendirilebilir. Bu yöntem çerçevesinde, hayal gücü, önüne çıkan unsurların mantıksal tutarlılığını ya da nesnel bir gerçeklikle ilişkisini sorgulamaksızın, sürekli olarak ilerlemeye zorlanır. Bu

metinlerde görülen biçimsel ve anlamsal çözülme, yerleşik edebi normlara bilinçli bir karşı çıkış niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla, bu derleme yalnızca biçimsel bir yenilik denemesi değil, aynı zamanda erken dönem sürrealistlerin bilinçaltında gizli kalmış imgeleri ve sözcükleri yüzeye çıkarma, alışılmadık öğeleri bir araya getirerek yeni bir estetik ve ontolojik dünya inşa etme yönündeki temel arayışlarına da somut bir yanıt sunmaktadır (Karandonis, 1990, s. 184-185).

Bu derlemede yer alan ve bilinçdışı imgeler, otomatik yazı kullanımı, mantık dışı çağrışımlar, sürrealist metaforlar gibi Embeirikos'un karakteristik biçimini yansıtan seçilmiş örnekler⁶ aşağıda sunulmakta ve içerdiği sürrealist öğeler analiz edilmektedir.

Boyun Bağının Titreşimleri (Οι δονήσεις του λαιμοδέτου)

Onun kumu inanılmaz. Yüzü neşeli ve ağaç sırasındaki her bir yaprak hareketsiz. Kupa taşıyan arabanın donmuş yağının ötesinde, onun gökyüzü bir karınca düğümünün gözüne dönüştü ve zahmetsizce, dizginsizce, yeniden bize dönüyor uzak cinayetlerin yaratıcısı. Bahçe izlerimizi şişkin yolun batı avucuna taşır ve ağlar küçük fitil, sönmeyen bir şekilde eğilmiş çöküşün buzlarına, beyhude buzlara, kurnaz mancınının haksız daralmasıyla bağlantılı buzlara. Hiçbir alay yankılanmaz ve deniz tarafından tüketilmiş taraklar için yas tutan unutulmuş, göğsün sistematik anlatısının kabuğunda bir tuzak gibi sürüp gider (Embeirikos, 2022, s. 9).

138

Şiirin başlığı olan “Boyun Bağının Titreşimleri”, hem duyuşsal hem de tehditkâr bir çağrışım yaratmaktadır. İçsel bir dinamizmle dolu olan bu ifade, toplumsal, psikolojik ya da erotik sınırlamaların aşılma arzusunu açığa çıkarır. “Titreşimler” sözcüğü hareketi, gerilimi, muhtemelen erotik ya da varoluşsal bir durumu ifade ederken, “boyun bağı” bağıllık ya da baskı hissine gönderme yapmaktadır. Bu zıtlık, birbirine aykırı unsurların birleşimini arayan ve yeni, benzersiz okumalar ortaya çıkaran sürrealizmin karakteristik bir özelliğidir. Erotizm, Embeirikos'un eserlerinde belirgin bir unsur olup, bu şiirde muhtemelen başlığın yarattığı gerilim ve şiirin iç ritimleri aracılığıyla yansıtılmaktadır. Bu şiir, erotizm, kopuk dil kullanımı, bilinçaltı akışının serbest bırakılması ve mantığın altüst edilmesi gibi temel sürrealist ilkeleri yansıtan Embeirikos şiirinin başlıca örneklerindendir.

Sürrealizm, Freud'dan etkilenecek, genellikle baskılanmış arzuları dil aracılığıyla ortaya çıkarır. Burada “boyun bağı” Freudcu bir arzu kısıtlamasını

---

⁶ Şair, cümle sonlarındaki ‘nokta’ dışında hiçbir noktalama işaretini kullanmamıştır, ancak Türkçe tercümede anlam belirsizliğinin önüne geçebilmek için gerekli görülen durumlarda ‘virgül’ kullanılmıştır.

sembolize ederken, “titreşimler” ise beden bu sınırlamaya karşı bilinçaltı tepkisini ifade edebilir. İmgelerin serbestçe birleşimi, sembolizm, mantıksal bütünlükten kopuş, güçlü duygusal ve duysal yoğunluk öğeleri ile sürrealist ilkelere sadık bir tutum sergileyen öğeler, akışkan ve neredeyse düşsel bir manzara yaratır. Embeirikos’un alışılmış anlamların sınırlarını aşan benzersiz bir dil kullandığı şiirdeki “kupa taşıyan araba”, “kurnaz mancınık”, “sönmeyen fitil” gibi sözcükleri, nesnelerin büyüleyici özellikler kazandığı bir dünya yaratır. Ölçüye dayanmayan, ancak sözcüklerin kendi dinamiğinden doğan bir ritim ve müzikalite mevcuttur. Mantıksal sözdizim ve geleneksel anlambilimden özgürleşme, güçlü ve beklenmedik imgeler, çoklu yorumlara açık semboller gibi öğelerle bu şiir, sürrealist tekniklerin bir hazinesi niteliğindedir.

Duyguların Telleri (Τα σόρματα των αισθημάτων)

Ateşin coşkusuyla saldıracak çatlamış kayaların tiranlığını yerle bir etti. Yıkılmış güruhun uğultusu tellere asılı kaldı ve parçalanmış zihinler uçuruma doğru kayan cinayeti hayranlıkla seyretti. Küçük fidanların ağıtı büyük bir övgüye dönüştü ve yeraltı tünellerinin uçan mahlukları, bir zamanlar onlara saat beşte sunulan o sözde panzehire veda ettiler, birbirleriyle de vedalaştıktan sonra tahtlara ve armalara karşı hayranlık uyandıracak bir özenle ezgilerini yükselttiler. Doğaseverler boyun eğmenin kaldırılmasından yana oy verdiler ve her birinin kaynağı hem cüzzamlıların hem de en sağlıklıların kutsal yerine dönüştü. En görkemli tepenin zirvesine amonyumlu bir kedi barınağı kuruldu ve kantinin kapıları tüm mevsimlere açıldı ve bu yılın dans eden denizcileriyle genç hanımların birlikte yaşamasına izin verildi (Embeirikos, 2022, s. 11).

139

Derlemenin üçüncü şiiri olan “Duyguların Telleri” klasik anlamda bir anlatı takip etmek yerine imgelerle, çağrışımlarla ve sıçramalarla kendi evrenini kurar. Başlık bir metafor işlevi görmektedir; bu, daha yaygın olan benzetme yerine, sürrealistlerin tercih ettiği bir anlatım biçimidir. Burada “teller” hem esnekliğe hem de kırılmayan, bütünüyle sabit kalan ve bağladığı parçaları sağlam biçimde bir arada tutan bir yapıya atıfta bulunmaktadır. Teller, şairin düşlediği kuşağın duygularını birbirine bağlayan iletkenler olarak düşünülebilir. Bu teller, onları özgür ve sert kayaların zorbalığından arınmış bir toplum inşa etme amacı etrafında birleştirir. Bu, tabiat tutkunları tarafından kurulacak bir toplumdur. Onlar, sömürenlere boyun eğmeyi reddeden ve tabiatın kendileri için belirlediği rolü üstlenmeye karar veren kişilerdir (Hristidis, 2014, s. 88-89).

Genellikle dağcıların tırmanmak için kullandığı teller, burada telefon hatları olabilir ve söz konusu olan, kayalara yağın kar olabilir. Dolayısıyla, saldıran kişi başlangıçta yalnızca bir dağcı ya da dağın yamacını fetheden biri olabilir. Metnin çok anlamlılığı, Antik Yunan dilini ve tarihsel olaylara göndermeleri kullanarak

başlar, ancak hızla değişerek macera dolu bir dağcılık sahnesine dönüşür. Böylece metin, tek bir belirli anlam yerine, birbiriyle iç içe geçen ve birbirini etkisizleştiren birçok olası anlam ve hikâye sunar. Embeirikos'un kullandığı sistemde geleneksel eleştirmenleri ve şairleri bu denli rahatsız eden şey, yüzeysel görünen kurgusudur. Fakat başkalarının diliyle konuşmak istemeyen şairin bu noktada anlam yüklemeyi reddetmesi, onun yenilikçi üslubuna işaret etmektedir (Hristidis, 2014, s. 80-81).

Bu şiirle birlikte şair, hızla diğer tarafa geçer ve onlar için zafer dolu, sürrealizmin en cesur bakış açılarıyla uyumlu bir yolculuk vaat eder. Şairin insanlık durumuna dair bütüncül felsefesi burada yoğunlaşır; baskıya karşı çıkan, güçsüzlerin potansiyellerini fark etmelerine ön ayak olan bu durum, nihayetinde onların zaferine ve özgür bir toplumun inşasına yol açar (Hristidis, 2014, s. 88).

Kış Üzümleri (Χειμερινά Σταφύλια)

Oyuncaklarını ve sevgilisini aldılar elinden. Başını eğdi ve neredeyse ölüyordu. Ama on üç yazgısı, on dört yılı gibi, kılıçtan geçirdi o gelip geçici felaketi. Kimse konuşmadı. Kimse koşmadı onu korumaya deniz aşırı köpek balıklarına karşı, ki onlar çoktan gözlerine kestirmişti, tıpkı bir sineğin, büyülenmiş bir ülkeye düşmüş bir elması gözlediği gibi. Ve böylece bu hikâye de acımasızca unutuldu, tıpkı her seferinde orman bekçisinin yıldırımını ormanda unuttuğu gibi (Embeirikos, 2022, s. 39).

140

İlk olarak başlığa bakacak olursak, üzüm bir yaz meyvesidir. Kış üzümleri, şairin düşüncesine göre, insanların cinsel yaşamına dair eski dünyaya ait olan ve hâlâ savunulmaya devam eden anlayışların ne denli geçersiz olduğunu gösterir; bu anlayışlar, şairin düşlediği çağın dışında kalmakta ısrar eden insanlara aittir (Hristidis, 2014, s. 204).

Oyuncak ve sevgili öğelerinin birlikte kaybı, hem masumiyetin hem de arzu nesnesinin bastırılmasını sembolize eder. Bu ilk mısra, çocuklukla cinselliğin çarpıcı biçimde iç içe geçtiği, sürrealizmin tabu yıkıcı yaklaşımını yansıtan bir giriş sunmaktadır. Ardından gelen cümle ise içe kapanma, bireyin maruz kaldığı toplumsal ya da psikolojik şiddetin sonucudur. Toplumun kolektif duyarsızlığı “Kimse konuşmadı”, “Kimse koşmadı...” gibi ifadelerle vurgulanmaktadır. Şair yalnızca bireysel bir trajediyi değil, onun toplumsal unutuluş biçimini de şiirsel dile taşır. Bu yönüyle şiir, yalnızca içsel bir anlatı değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın çarpıklığına dair alegorik bir eleştiridir (Hristidis, 2014, s. 201-202).

Köpek balıklarından itibaren sürrealist anlatım araçlarına yönelim olduğunu görürüz. Şair hayal gücünün kendisine sunduğu imgeleri kontrol etmeye çalışmaksızın sürdürür; bilinçaltından çağrışımlarla serbestçe bilinç düzeyine

yükselen her şeyi, mantıksal süzgeçlerden geçirmeden kabul eder (Argyriou, 1990, s. 117).

Embeirikos'un sürrealist poetikasının hem tematik hem de biçimsel özelliklerini açıkça yansıtan güçlü bir örnek olan bu şiirde kullanılan otomatik yazı tekniği, mantığı yıkarak bilinçdışının özgürce ifade edilmesine olanak tanımaktadır.

Efsanevi Koltuk (Θρυλικόν Ανάκλιτρον)

Nehrin akışı kesildi. Ama manzaranın bütünlüğü öyle bir düzeydeydi ki nehir akıyordu. Tarlaların yaprakları içinde güneşin vurduğu köprüye doğru hasır otları, beyaz göğüsler, şafak vaktine değen şeffaf gömleklerin içindeki çiçekler, eğiliyorlardı kızlar çıplak ya da neredeyse çıplak, bedenlerini ve çiçeklerin bedenlerini ezmek ve okşamak için. Çevre yolu bütün bir kentin yolu olmuştu ve kenti altı parçaya bölen nehir, manzaranın kaderin parmaklarında yakalandığı o anda onu kucaklıyor (Embeirikos, 2022, s. 47).

Şiirin başlığında yer alan ve Türkçeye koltuk/yatak biçiminde tercüme edilebilecek “ανάκλιτρον” (chaise longue, ing.) sözcüğü, geleneksel olarak psikanaliz ile ilişkilendirilmektedir. Freud, bu materyali bu amaçla kullanmaya başlayan kişi olarak, uzanmanın insanları alışılmış düşünce kalıplarından özgürleştirdiğini savunmuştur. Uzanmak ve analistle yüz yüze olmamak, bireyin kendini daha az baskı altında hissetmesini sağladığı ve serbest çağrışımı teşvik ettiği düşünülen bir yöntemdir (Cook, 2006). Embeirikos'un psikanaliz alanındaki yetkinliği ve çalışmaları düşünüldüğünde, şiirinde bu sözcüğü kullanarak Freud'un bu yöntemine göndermede bulunduğu açıktır.

141

Argyriou'ya göre, burada sürrealist şiirin temel özelliklerinden biri olan, ortaya çıkan öğeler arasındaki ilişkilerin sürekli değişimi gözlemlenmektedir. Bu özellik, sürrealist şiire rüya üslubu ile düşsel imgelerin derinliğini ve büyüsunü kazandırmaktadır (Argyriou, 1990, s. 185).

Şiirde hem bütünlük hissi uyandıran süreklilikler hem de bütünlüğü bozan kopukluklar vardır. Süreklilikler yeni bir dünyanın beklenen biçimde ortaya çıkışını tasvir eden evrelerle ilgilidir. Kopukluklar ise, eski ile yeni dünya arasındaki sınırları oluşturur; dolayısıyla şairin yeni ve her şeyi açığa çıkaran bir dünyanın doğuşuna ilerlemeden önce bu kopukluklar, onun duraksıyor gibi görüldüğü noktalara karşılık gelmektedir (Hristidis, 2014, s. 258).

Nehir ve özellikle de şelale, Embeirikos için şiirsel söylemin akışının bir örneğidir. Şair ilk cümlede geçen kesintiyi, gelişimin doruk noktasına kadar belirgin bir sürekliliğin izlenebildiği imgelerle aşar. Öyle ki, artık tersine çevrilmiş bir yapıyı izleyerek, şairin hayal ettiği manzaranın bütünlüğü, nehrin, yani onun şiirsel

söyleminin akışını da beraberinde getirir. Hristidis bu durumu, şairin hayal ettiği hareketi ve gelişimi dayatan, bir imgeler zinciri boyunca ilerleyen, coşkulu bir süreklilik içindeki sürrealist bir tutku olarak nitelendirir. Bu imgelerin sürekliliği, şairin düşünsel perspektifine göre tabiatla insan yaşamı arasında hayranlık uyandıran bir bağ ve bütünlüğü tesis eder (2014, s. 258-259).

Sonraki satırlarda, güneşin vurduğu köprüye doğru, tarlalarda ağaç yapraklarıyla bezeli doğal bir manzaradan bahsedilmektedir. “Köprü” sözcüğü, tabiat ile insan, özellikle de kadın figürü tarafından temsil edilen aşkın öznesi olan insan arasındaki bağlantıyı sembolize etmektedir. Köprüye vuran güneş ise, şairin düşlediği yeni dünyanın ortaya çıkışını mümkün kılacak olan ışığın sembolüdür. Bu yaşam verici güneş, tabiatı ve aşkın sembolü olan genç kızları da kuşatmaktadır. İmgelerin coşkulu ilerleyişi kesintisiz biçimde devam eder. “Şafak vaktine değen şeffaf gömleklerin içindeki çiçekler” imgesi, şafak vaktine yapılan gönderme ile, güneş henüz doğmadan önceki hazza dayalı yeni bir dünyaya doğru yürüyüşün çoktan başlamış olduğunu ima eder (Hristidis, 2014, s. 259-260).

Son kısımda ise, bir çevre yolunun artık tüm kentin yolu haline geldiğini, şairin zihninde bu yolun, geleceğin insanların kentini bütünüyle kucakladığını görürüz. Şairin düşsel ve simgesel anlatısının taşıyıcısı olan nehir de tekrar ortaya çıkar. Şairin sezgisel imgelerinden oluşarak taşkın hale gelen bu nehir, tüm insanlığa ait olan şehri, manzaranın kaderin parmaklarında yakalandığı o anda kucaklar. Geleceğe ait bir manzara olarak bu düşsel yeni dünyanın kavranışı, şaire göre yazgının parmak uçlarında biçimlenmektedir. Şairin, tabiatın galip geleceğine ve gerici insanların dayattığı engelleri ortadan kaldıracığına dair inancı o denli güçlüdür ki, ona göre, insanı kendi çıkarlarına boyun eğmeye zorlayan, onu yüzeysel sorunlara hapsedmek isteyen bu anlayışa karşı, tabiatın bir parçası olan insanın özü, bizzat insanlığın kaderini belirleyecektir (Hristidis, 2014, s. 260-261).

Penceredeki Güller (Τριαντάφυλλα στο παράθυρο)

Yaşamımızın amacı alçaklık değildir. Geçmişin heykel gibi duran destanından sonsuz sayıda daha güzel şey vardır. Yaşamımızın amacı sevgidir. Yaşamımızın amacı bizim sonsuz kütlemizdir. Yaşamımızın amacı, her yerde, her an, var olanları tutkuyla yeniden yoğururken yaşamımızı ve dileklerimizi tam anlamıyla kabullenebilmektir. Yaşamımızın amacı varlığımızın damgalanmış postunda saklıdır (Embeirikos, 2022, s. 50).

Başlıkta yer alan “Penceredeki Güller”, hem bir dış dünya nesnesi hem de şiirin bütününe yayılan merkezi bir semboldür. Gül, aşk, güzellik ve geçicilik gibi temaları temsil ederken, pencereler ise iç dünya ile dış dünya arasındaki sınırı sembolize etmektedir. Hristidis de bilhassa kırmızı güllerin aşkı ve sevgiyi

sembolize ettiğini vurgular. Dolayısıyla seçilen başlık, yaşamın amacına dair sunulan ilk tanımla -sevgi- örtüşmektedir. Pencere ise, dış dünyayı görmemizi sağlayan bir araç olarak, o dünyayla kurulan iletişimin sembolüdür. Gül ve pencere sözcüklerinin yan yana gelişi, yaşamın, iletişimin ve insanlarla birlikte yaşamının amacının sevgi olduğu mesajını verir (2014, s. 280-281). Sürrealizmin temel özelliklerinden biri olan bu çok katmanlılık, okuyucuyu kendi bilinçaltısıyla dış dünyanın sınırında bir yerde konumlandırır. Gündelik tecrübenin ötesine geçen, rüya benzeri bir akışkanlıkla örülen şiirdeki “her yerde” ve “her an” ifadeleri, sabit zaman ve mekân anlayışını ortadan kaldırmaktadır. Tekrar eden “yaşamın amacı” ifadesi ise, şiirin içinde bir ritüel gibi yankılanmaktadır. Her bir amaç, varlığın farklı yüzlerine açılan kapılar olarak algılanabilir. Embeirikos’un diğer şiirlerinde olduğu gibi, burada da bilinç akışıyla yoğrulmuş, anlam sınırlarını aşmayı hedefleyen bir metin görmekteyiz.

Şair burada yaşamın amacından bahseder ve kendi bakış açısını, hayatı değersizleştiren eylemleriyle iktidarda olan azınlığın seçimine karşıt bir şekilde ortaya koyar. Geçmiş destanın heykel gibi duran varlığına gönderme yapar, fakat şairin burada hangi geçmiş destandan bahsettiği açık değildir. Bu derlemedeki şiirleri 1935 yılından kısa bir süre önce yazdığı için Yunanistan’ın yakın tarihine atıfta bulunmadığı çıkarımı yapılabilir. Heykelsi varlığa yaptığı gönderme, artık uzak geçmişin bir olayı olarak güzellik ve ihtişam kazanmış bir destana işaret eder. Büyük olasılıkla savaşta kazanılmış başarılarla ilgili olan bu destan, yaşamın eşsiz amacının yüceliğine ulaşamaz. Yüce amacın sevgi olduğu, bir sonraki cümlede açıkça ifade edilir. Ardından gelen ifadede ise yaşamı kendi felsefesinin çerçevesinde bir bütün olarak yüceltir. Şaire göre, tüm insanlar, nerede ve ne zaman yaşamış olurlarsa olsunlar, bu bütüne katılırlar; bu nedenle insanları oluşturan madde sonsuzdur ve yaşamın her düzeydeki yenilenmesinin tükenmez kaynağını oluşturur. Birey, hayatın amacını, yaşamın her türlü tezahüründe ve onun ayrılmaz bir parçası olan tüm doğa süreçlerinde aramakla yükümlüdür. Son cümle ise, yaşamın anlamının bizzat insan varlığında yattığını dile getiren şiirsel bir ifadedir. Şair burada insanlara yönelik daha somut bir yanıt vermiştir; yaşamın amacı, her bireyin kendi varoluşudur, bu yüzden de “varlığımızın damgalanmış postunda saklıdır” ifadesiyle ona ayırt edici bir anlam yüklemiştir (Hristidis, 2014, s. 276-280).

Embeirikos, ortak dil geleneğine mensup bir şair değildir. Entelektüel birikimi ve yaşam tecrübelerinden beslenen özgün imgeleriyle, geleneksel şiir dilinden saparak dilsel anlamda egzotik bir yönelime girmiştir. Bu yönelimiyle, yerleşik dilsel geleneklerin oluşturduğu yapıya yeni bir katman eklemiştir. Bununla birlikte, halk dilinden devraldığı canlı anlatım biçimleri ve yaşam tonlarıyla bu yapıyı sürekli olarak beslemiş ve zenginleştirmiştir. Şairin sıcak mizacı, imgelerinin yalınlığı ve

Yunan kültürüne olan duyarlılığı, dilsel üslubuna zarif ve ayırt edici bir estetik değer katmıştır (Karandonis, 1990, s. 190).

Embeirikos, kısa bir süre içerisinde sürrealizmin geleneksel doktrinlerinden uzaklaşarak kendi yaratıcı özgünlüğü doğrultusunda ilerlemeye başlamıştır. Ancak bu dönüşüm, onun hayal gücünün artık yalnızca dışsal esin kaynaklarına bağlı kalmadan, kendi içsel dinamikleriyle üretim yapmayı öğrenerek gelişimini sürdürmesine olanak tanımıştır. Yunan entelektüel çevre ise, şairin birçok açıdan sıra dışı ve özgün olan üslubunu yeterince tanıma ve değerlendirme noktasında sınırlı bir farkındalığa sahiptir. Yayımlanmış olan sürrealist derlemeleri dışında, sürekli artan çalışmalarının yalnızca küçük bir kısmı edebi çevre ile paylaşılmıştır. Nazım ve nesir biçiminde kaleme alınmış şiirler, farklı türlerde edebi kompozisyonlar, öyküler, binlerce sayfaya ulaşan romanlar, onun çok yönlü ve üretken kimliğine işaret etmektedir. Bu zengin üretimin ardında ise, entelektüel derinliği, şiirsel duyarlılığı ve yaratıcı kapasitesi ile öne çıkan güçlü bir edebi figür bulunmaktadır (Karandonis, 1990, s. 186-187).

Sonuç

Çağdaş Yunan şiirini yeni bir estetik ve felsefe ile zenginleştirmeyi başaran Embeirikos, kendisinden sonra gelen şair ve yazarların da önünü açmıştır. Sürrealizme katkısı yalnızca Yunanistan ile sınırlı kalmamış, Yunan yazını uluslararası normlarla sentezlediği için çalışmaları evrensel boyutlara ulaşmıştır. Embeirikos'un Çağdaş Yunan şiirinde bu akımı biçim ve içerik açısından köklü bir dönüşüme uğrattığı, yalnızca edebi bir eğilim olarak değil, aynı zamanda bir dünya görüşü olarak da benimsediği görülmektedir. Çağdaş Yunan edebiyatında sürrealizmin en radikal ve özgün örneklerinden biri olarak değerlendirilen *İpsikaminos* adlı eserde şair, geleneksel anlatı yapılarını ve anlam merkezli kurguları reddederek, bilinçaltının özgür ifadesini merkeze almaktadır. Sözcüklerin çağrışımsal gücüyle örülen bu şiirler, yalnızca estetik bir yenilik sunmakla kalmaz, aynı zamanda bireyin özgürlüğünü ve düşünsel bağımsızlığını da savunur. Embeirikos'un poetikası, sıradan gerçekliği aşarak bilinçaltı ile doğrudan temas kurmaya yönelir. Bu bağlamda, onun şiirlerinde anlamın bilinçli bir şekilde bulanıklaştırıldığı, çoklu okumaların teşvik edildiği ve geleneksel anlatı unsurlarının yerini sezgisel bir dilin aldığı görülmektedir. Eserdeki imgeler, soyut ve çok anlamlıdır; okuru alışılmış düşünce biçimlerini sorgulamaya yönlendirir.

İpsikaminos, yalnızca Çağdaş Yunan edebiyatı bağlamında değil, genel olarak sürrealist şiirin evrimi açısından da önemli bir yere sahiptir. Embeirikos, bu eserinde dilin sınırlarını zorlayarak, anlamı çok boyutlu bir yapıya dönüştürmekte ve okuru geleneksel algının ötesine geçmeye davet etmektedir. Onun şiiri, bireyin özgürleşme sürecinde dilin ve bilinçaltının oynadığı kritik rolü gözler önüne seren bir poetik

manifesto niteliğindedir. Bu bağlamda, *İpsikaminos*, yalnızca edebi bir eser olarak değil, aynı zamanda sanatsal ve düşünsel bir başkaldırının da ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Abatzopoulou, F. (1980). *Den anthisan mataios. Anthologia İpperrealismou*. Nefeli.
- Argyriou, A. (1990). *Diadohikes Anagnoseis Ellinon İpperrealiston*. Gnosi.
- Andrioti, L. (2020). *Ena thaumasto etos tis logotehnias mas: 1935* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aristoteleio Panepistimio Thessalonikis.
- Barlas, F. (1950). Ellinikos İpperrealismos. *Stahis*, 1, 5-13.
- Bouchard, J. (2001). *Me ton Andrea Embeiriko Para Dimon Oneiron*. Agra.
- Cook, W. (2006, 21 Ağustos). *Analysing Freud's Couch*.
<https://www.theguardian.com/artanddesign/2006/aug/21/heritage.austria>
- The Guardian. 25 Nisan 2025 tarihinde <https://www.theguardian.com/europe> adresinden erişilmiştir. 145
- Dounia, H. (1985). Andreas Embeirikos. Otan ta synithi logia den arkoun. *Anti*, 279, 50-51.
- Duplessis, Y. (1991). *Gerçeküstücülük* (İ. Yerguz ve E. Çamurdan, çev.). İletişim Yayınları.
- Embeirikos, A. (1974). *Grapta i prosopiki mythologia*. Pleias.
- Embeirikos, A. (1982). Ti einai o İpperrealismos. *Grammata kai Tehnes*, 6, 14-15.
- Embeirikos, A. (2009). *Peri sourrealismou: i dialeksi tou 1935*. Agra.
- Embeirikos, A. (2022). *İpsikaminos*. Agra.
- Hrisanthopoulos, M. (2012). *Ekato hronia perasan kai ena karavi: O Ellinikos İpperrealismos kai i Kataskevi tis Paradosis*. Agra.
- Hristidis, Th. M. (2014). *Sholia sta Poiimata tis Sillogis İpsikaminos tou Andrea Embeirikou*. Zitros.
- Hopkins, D. (2020). *Dada ve gerçeküstücülük* (S. K. Angı, çev.). Dost Kitabevi.
- Kalamaris, N. (1937). Epistoli. *Nea Fylla*, 3, 57-59.

- Karandonis, A. (1990). *A' Eisagogi sth Neoteri Poiisi-B' Gyro apo ti Syghroni Poiisi*. Papadimas.
- Sigalas, N. (2012). *O Andreas Embeirikos kai i istoria tou ellinikou iperrealismou i mprosta stin ameilikti arhi tis pragmatikotitas*. Agra.
- Valaoritis, N. (1989). *Andreas Embeirikos*. İpsilon.
- Voutiris, N. (1997). *H Sinohi tou Topiou: Eisagogi sthn Poiitiki tou Embeirikou*. Kastaniotis.
- Yiatromanolakis, Y. (1983). *Andreas Embeirikos: o poiitis tou erota kai tou nostou*. Kedros.

***BALKANİSTİK DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ* YAYIN POLİTİKASI**

Hakkında

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde 2019 yılında yayın hayatına başlayan *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, dil ve edebiyat alanlarında akademik, bilimsel ve araştırmaya dayalı makalelerin yayımlandığı, uluslararası hakemli, açık erişimli elektronik dergidir. Derginin dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda beş makaleyi geçmemek kaydıyla diğer Türk lehçeleri ile Balkan dilleri ve İngilizce makalelere de yer verilebilir. Yılda iki kez (Haziran-Aralık) elektronik ortamda yayımlanır.

Amaç

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, Balkan dilleri ve edebiyatlarıyla alakalı bilimsel konu ve sorunları irdeleyen ve bu konularda öneriler getiren özgün araştırma makalesi, derleme makalesi, kitap eleştirisi ve çeviri niteliğindeki çalışmaları, Türk ve dünya literatürüne ve bilim dünyasına kazandırmayı hedefler. Tanımlanan nitelikte çalışmaları olan bilim insanlarının, çalışmalarını mümkün olan en hızlı şekilde bilim dünyasına sunmaları için adil bir zemin oluşturmayı amaçlar.

Kapsam

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'nde, Balkan dilleri ve edebiyatlarını bilimsel bir bakış açısıyla ele alan, bu iki temel alandaki sorunlara çözüm önerileri getiren yazılara yer verilir. Bununla birlikte Balkan konulu olmak kaydıyla dil ve edebiyat alanının dışında her sayıda en fazla iki özel makaleye yer verilebilir. İçerik ve biçim bakımından yayın ilkelerine uygun, özgün kuramsal yazılar, araştırma yazıları, belgeler ve yorumlar, uygulamalar veya uygulamaya dönük yazılar, değerlendirme yazıları ve kitap eleştirileri dergimizde yayınlanmak üzere sunulabilir. Deneme, ödev, haber, duyuru ve benzeri çalışmalar kabul edilmez.

Yayın Politikası

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, teknolojik gelişmelere bağlı olarak sınırların ortadan kalktığı günümüz dünyasında araştırmacıların ve okuryazarların birbirini daha yakından tanınması konusunda en önemli iki ögeyi, dili ve edebiyatı bir araya getirerek milletler, kültürler ve bireyler arasında bir köprü kurmak ve bu amaç doğrultusunda hazırlanmış uluslararası düzeydeki bilimsel çalışmaları kamuoyuna duyurmak ilkesiyle yayımlanmaktadır.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'ne gönderilen çalışmalarda alana yapılacak katkı, özgünlük, yeni ve dikkate değer görüşlerin ortaya konması gibi temel şartlar aranmaktadır. Balkan dilleri ve edebiyatlarıyla ilgili yazar ve yapıtları tanıtan yazılara yer verilir.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'nin yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Ancak derginin Balkan coğrafyasına yönelik olması nedeniyle özellikle Balkan dillerinde yazılmış makalelere de yer verilmektedir.

Makalelerin *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*'nde yayımlanabilmesi için, daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayına kabul edilmemiş olması gerekir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum belirtilmek koşuluyla kabul edilebilir.

Araştırmalar etik kurallara uygun olarak hazırlanmalı ve metin içinde yapılan atıflar mutlaka belirtilmelidir. Yazarlar yardımcı programlardan (Ithenticate, Turnitin, intihal.net vb.) faydalananarak benzerlik (intihal) raporu alır. Kabul edilebilir benzerlik oranı üst sınırı **%20**'dir.

Makale Kabulü ve Değerlendirme Süreci

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'ne gönderilen yazılar, öncelikle dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Yazım kurallarına uyulmadığı takdirde yazarla iletişime geçilip gerekli düzenlemeleri yapması istenir. Yayın Kurulu, gönderilen yazıları doğrudan reddetme hakkına sahiptir. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi* bir alan dergisi olduğu için derginin amaç ve kapsamına uymayan yazılar değerlendirmeye alınmaz.

Dergimiz ortak yazarlı makale kabul etmektedir. Ortak yazarlı makalelerde yazarlık katkı oranları açık olarak belirtilmelidir. Katkı oranı en yüksek olan yazar ilk sırada yer alır. Diğer isimler katkı oranına göre sıralanır.

Değerlendirme için uygun bulunan araştırma ve derleme makalesi, kitap eleştirisi, çeviri niteliğindeki çalışmalar, ilgili alanda iki hakeme gönderilir. Hakemlerin gönderilen daveti kabul etmeleri için 7 gün, daveti kabul eden hakemlere makaleyi değerlendirmeleri için 21 gün süre verilir. Dergimizde çift taraflı kör hakemlik uygulaması yürütülmektedir. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, yazarların kimlikleri hakkında da hakemlere bilgi verilmez. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verir. Hakem değerlendirmesi sonucunda kabul edilen makaleler yayınlanmak üzere sıraya alınır.

Hakemler tarafından düzeltme talep edilmesi durumunda yazara bilgi verilir ve çalışmanın revize edilip tekrar gönderilmesi talep edilir ve revizyonu kabul etmesi için 3 gün süre verilir. Düzeltme verilen makaleler için yazar(lar) tarafından revize edilmiş çalışma 14 gün içerisinde sisteme eklenmelidir. Düzeltme yapılmaması durumunda makale reddedilir.

Makale değerlendirme süreci (makalenin hakemlere gönderilmesi, hakemlerin daveti kabul etmesi, hakemlerin makaleyi değerlendirmesi, revizyon süresi) yaklaşık 45 gündür. Ancak hakemlerin revizyon sonrasında makaleyi yeniden değerlendirmek istemesi durumunda süreç uzamakta, yaklaşık 70 gün/10 hafta sürebilmektedir.

Çalışmanın nihai kabul kararı alması durumunda son düzeltmeler için yazarına gönderilmekte ve “bu şekliyle yayınlanabilir” onayı alınmaktadır. Süresinde onay göndermeyen yazar(lar)ın çalışması son hâliyle yayınlanır ve tüm sorumluluk yazar(lar)a aittir.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi editör, alan editörleri ve yayın kurulu üyelerinin yazılarına da yer verebilir. Ancak bu tip hâllerde değerlendirme sürecinde editör veya alan editörleri yer almaz.

Editörlük ve Hakem Değerlendirme Süreci

1. Makalenin editör sekreteryası tarafından ön incelemesi,
2. Makalenin editör kurulu tarafından kontrolü,
3. Makalenin dergi formatına uygunluğunun kontrolü,
4. İntihal/Benzerlik raporu değerlendirmesi,
5. Telif Hakkı Anlaşması Formu'nun incelenmesi,
6. Hakem değerlendirme sürecinin başlatılması amacıyla hakem davetinin gönderilmesi,
7. Hakem değerlendirme raporları doğrultusunda yazara bildirim yapılması,
8. Yazardan gelen revize edilmiş makalenin kontrolü ve hakemlere yönlendirilmesi,
9. Hakemlerin ikinci değerlendirme sonucunun yazara bildirilmesi,
10. Yazarın makalenin nihai hâlini göndermesi,
11. Editör tarafından son intihal ve benzerlik raporunun alınması,
12. Makalenin değerlendirme sürecinin tamamlanması,
13. Makalenin DOI numarasının alınması,
14. Dizgi ve mizanpajı yapılan makalenin yazardan son onayının alınması,
15. Makalenin yayınlanması.

Makale Geri Çekme Süreci

Yazar, makale yeni gönderi durumundayken geri çekme yetkisine sahiptir. Makale alt rollerde veya en az 1 hakem değerlendirmesi var ise yazar, editör onayı ile geri çekme talebinde bulunabilecektir. Editör 15 gün içinde talebe cevap vermezse makale DERGİPARK tarafından otomatik olarak geri çekilecektir. Gönderi yayım sürecinde ise yazar yalnızca istek gönderebilecek ve 15 gün koşulu işletilmeyecektir.

Detaylı bilgi için [tıklayınız.](#)

Yazarlar, yayımlanmış, hakem sürecinden geçerek kabul edilmiş, erken görünüme alınmış ya da değerlendirme aşamasındaki çalışmalarıyla ilgili geri çekme işlemlerini dergi editörüyle birlikte gerçekleştirmelidir.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi Yayın Kurulu yayımlanmış, erken görünümdeki veya değerlendirme aşamasındaki bir yazıya dair telif hakkı ya da etik olmayan bir durum şüphesinin oluşması hâlinde çalışma hakkında incelemelerde bulunabilir. Kurul, inceleme sonucunda değerlendirme aşamasındaki bir yazıda telif haklarına ya da araştırma etiğine uygun olmayan bir durum tespit ettiği takdirde yazıyı değerlendirmeden geri çekebilir ve inceleme sonucunu yazara bildirir.

Açık Erişim Politikası

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi; bilimsel araştırmaları halka ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracığı ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır.

Arşivleme

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi LOCKSS arşivleme sistemini kullanmaktadır.

Gizlilik Beyanı

Bu dergi sitesindeki isimler ve elektronik posta adresleri derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Diğer amaçlar veya başka bir bölüm için kullanılmayacaktır.

Ücret Politikası

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'nde yayınlanan makaleler için yazarlardan makale işlem ücreti talep edilmez. Yazara telif ücreti ödenmez.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'nin makaleleri için değerlendirme yapan hakemlere telif ücreti ödenmez.

BALKANİSTİK DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ YAZIM KURALLARI

1. Başlık: Makale başlığı, sayfaya ortalanmış, Times New Roman yazı karakteri ile 12 punto, kalın, büyük harflerle yazılmalıdır.

Başlığın uzunluğu 15 kelimeyi aşmamalıdır. Başlıklar makalenin içeriğini ve konu alanını yansıtmalıdır.

TR Dizin kriterlerine göre Latin harfleri dışındaki dillerde yazılmış makalelerde, mutlaka Latin harfleri ile yazılmış başlık, öz, anahtar kelimeler ve kaynakçaya (referanslar) da yer verilmelidir.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ilk harfi büyük müteakip harfler küçük ve soyad(lar)ı büyük harflerle olmak üzere başlığın altında sağa yaslı şekilde, koyu harflerle, Times New Roman yazı karakteri ile 10 punto yazılmalıdır. Önce ve sonrasında 12 nk boşluk bırakılmalıdır. Yazar(lar)ın unvan(lar)ı, görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta adres(ler)i ile ORCID numaraları dipnot (*) şeklinde sayfa altında belirtilmelidir.

3. Öz: Makalenin başında, konuyu kısa biçimde ifade eden ve en az 125 en fazla 300 kelimeden oluşan Türkçe öz bulunmalı; Times New Roman yazı karakteri ve 0,5 cm girinti ile 9 punto, kalın, büyük harflerle **ÖZ** şeklinde yazılmalıdır.

4. Anahtar Kelimeler: Özün altında en az 3 en fazla 7 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmeli, Times New Roman yazı karakteri ile 9 punto yazılmalıdır.

5. İngilizce Başlık: Makalenin İngilizce başlığı Türkçe anahtar kelimelerden sonra 12 nk boşluk bırakılıp koyu ve büyük harflerle, Times New Roman yazı karakteri ile 12 punto yazılmalıdır.

6. Abstract: İngilizce başlıktan sonra özün İngilizcesi koyu ve büyük harflerle **ABSTRACT** şeklinde verilmeli, Times New Roman yazı karakteri ve 0,5 cm girinti ile 9 punto yazılmalıdır.

7. Keywords: İngilizce özün altında anahtar kelimelerin İngilizcesi verilmeli, Times New Roman yazı karakteri ile 9 punto yazılmalıdır.

8. Ana Metin: A4 boyutunda kâğıtlara, MS Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile 11 punto, 1,15 satır aralığıyla yazılmalıdır. Paragraflar 1 cm içeriden başlamalıdır.

Sayfa üst kenarı 5 cm, sağ ve sol kenarlar 4 cm, alt kenar 3 cm olacak şekilde boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmamalıdır.

Dergiye gönderilen makalelerde Türk Dil Kurumu *Yazım Kılavuzu*'na (kısaltmalar dâhil) uyulmalıdır.

Çalışmanın 35 sayfayı aşmayacak şekilde yazılması tercih edilir. Belirlenen sınırı aşan makalelerin yayınlanma kararı Yayın Kuruluna aittir.

Paragraf başlarında tab tuşu, paragraf aralarında enter tuşu kullanılmamalıdır. Kelime aralarında, nokta ve virgül işaretlerinden sonra bir karakter boşluk bırakılmalıdır.

9. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Her düzey başlıkta sözcüklerin ilk harfi büyük yazılmalı, kalın ve düz olmalıdır.

10. Dipnot: Göndermeler, metin içinde gösterilmelidir. Dipnot, sadece açıklamalara ihtiyaç duyulduğu takdirde kullanılmalıdır. Açıklama maksadıyla verilen dipnotlar Times New Roman yazı karakteri ile 9 punto büyüklüğünde yazılmalı, iki yana yaslanmalı ve tek satır aralığında olmalıdır. Boşluklar alttan ve üstten 0 nk olarak ayarlanmalıdır.

11. Alıntı ve Göndermeler: *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*'nde alıntı ve kaynakça yazım kuralları APA 7 (American Psychological Association) temel alınarak oluşturulmuştur.

Doğrudan alıntılar 40 sözcükten az ise cümle içinde tırnak işareti kullanılarak; 40 veya daha fazla sözcükten oluşan alıntı ise blok hâlinde, düz yazı stili ile tırnak işareti kullanılmadan verilmelidir. Blok alıntı, sayfanın sol kenarından 1 cm, ilk satır 0,5 cm; sağ kenardan 1 cm içeriye girinti yapılmalı ve bu bölüm 10 punto olmalıdır.

Metin içi göndermeler için örnek:

1. Belirli bir cümle, kavram ya da paragrafa gönderme:

..... (Tanpınar, 2003, s. 154)

2. Bir makale veya kitabın bütününe gönderme:

..... (Tanpınar, 2003) veya Tanpınar (2003)'ın belirttiğine göre...

3. İki yazarlı yayına gönderme:

..... (İsen ve Durmuş, 2023, s. 41) veya İsen ve Durmuş (2023, s. 41)'a göre.....

4. Yazar sayısı üç veya daha fazla olan yayına gönderme:

..... (Kaplan vd., 1988, s. 5) veya Kaplan vd. (1988, s. 5)'ne göre.....

5. Eğer alıntı birden fazla eserden yapılmış ise alıntının sonunda parantez içerisinde alfabetik sıra takip edilmeli ve her bir kaynak noktalı virgül ile ayrılarak gösterilmelidir.

..... (Kaplan vd., 1988; Moran, 1978; Tanpınar, 2003).

Burada yer almayan durumlar için
<https://apastyle.apa.org/products/publication-manual-7th-edition> adresindeki
açıklama ve örneklerle göre gönderme yapılabilir.

12. Kaynakça: Kaynakça yazım kuralları APA 7 (American Psychological Association) (<https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples>) temel alınarak oluşturulmuştur.

Kaynakça başlığı metnin sonunda ilk harfi büyük olacak şekilde, koyu ve düz olarak, Times New Roman yazı karakteri ile 10 punto büyüklüğünde iki yana yaslanarak yazılmalıdır. Künyeler yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmeli, 1 cm paragraf girintisi verilerek “asılı” ve iki yana yaslı şekilde sıralanmalıdır.

Bir yazarın birden çok çalışmasına kaynakçada yer verilecekse yayın tarihine göre eskiden yeniye göre sıralanmalıdır.

Bir yazarın aynı yıl yayımlanmış birden fazla eseri kullanılmışsa eser adları alfabetik olarak sıralanmalı ve her yayın yılının sonuna bitişik olarak alfabetik sıraya göre harf tahsis edilerek “2008a”, “2008b” şeklinde listelenmelidir.

Kitap, dergi, gazete ve tez adları *italik* olmalıdır.

Eser isimlerinin (makale başlığı ya da kitap adı gibi) özel isimler haricinde sadece ilk kelimesinin ilk harfi büyük olmalıdır.

Apa 7’ye göre kaynakçada kitap ya da tezlerde yayınevi yeri (ili/eyaleti/ülkesi) yazılması uygulaması kaldırılmıştır.

Kaynakça için örnekler:

Tek yazarlı kitap:

Acaroğlu, M. T. (2016). *Türkçeden Bulgarcaya geçen kelimeler sözlüğü*. Trakya Üniversitesi Yayınları.

Hafız, N. (1989). *Makedonya Türk halk edebiyatı metinleri*. Anadolu Sanat Yayınları.

Mccarthy, J. (1995). *Ölüm ve sürgün* (B. Umar, çev.). İnkılâp Kitabevi.

Tanpınar, A. H. (2003). *19 uncu asır Türk edebiyatı tarihi*. Çağlayan Kitabevi.

İki yazarlı kitap:

İsen, M. ve Durmuş, T. (2023). *Balkanlarda Türk edebiyatı tarihi*. Türkiye Maarif Vakfı Tiran New York Üniversitesi Yayınları.

Kaynağın ikiden fazla yazarı varsa: APA'nın 7. sürümü, 20 yazara kadarki çalışmalarda tüm yazarların listelenmesini zorunlu tutmakla birlikte 21 veya daha fazla yazar için ilk 19 yazarın adı ve ardından son yazarın listelenmesini yeterli görmektedir.

Kaplan, M., Enginün İ. ve Emil, B. (1974). *Yeni Türk edebiyatı antolojisi I*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Kitap bölümü:

Ercilasun, A. B. (2017). Dîvânû lugâti't-Türk hakkında. A. İ. Öbek, Y. Topaloğlu ve O. Durmuş (ed.), *Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu hatıra kitabı* içinde (s. 149-156). Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Ansiklopedi maddesi:

Karpat, K. (1992). Balkanlar. *İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 5, s. 25-32). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İnalcık, H. (2008). Rumeli. *İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 35, s. 232-235). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Dergi makalesi: Yazarın soyadı, Yazarın adının baş harfi. (Yıl). Makalenin başlığı. *Derginin Adı*, Cilt(Sayı), sayfa aralığı.

Dergi cilt sayısı italik ancak sayı numarası (varsa) parantez içinde düz olmalıdır.

Moran, B. (1978). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın saatleri ayarlama enstitüsü. *Birikim*, 37, 44-54.

Hacıeminoğlu, N. (1983). Gönüllerde yaşayan Âkif. *Türk Edebiyatı*, 113, 13.

Makalenin DOI numarası varsa mutlaka doğrudan bağlantı olarak verilmeli ve sonuna nokta (.) konulmamalıdır. Örnek:

Kelağa Ahmet, İ. (2017). Skarlatos Vizantios'un Yunan sözlükbilimindeki yeri ve 1835 tarihli sözlüğünde tespit edilen Türkçe alıntılar. *Türkiyat Mecmuası*, 27(2), 135-169. <https://doi.org/10.18345/iuturkiyat.370064>

Tezler:

Yayımlanmamış yüksek lisans veya doktora tezi:

Hacıoğlu, S. (2002). *Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel değişimi (1944-1989)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Çevrim içi yayımlanmış yüksek lisans veya doktora tezi:

Kutlar Aksel, H. (1995). *Balkan dillerindeki Türkçe kültür kelimeleri (2 cilt)* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/12025>

İnternet alıntısı: Web sayfası başlıkları italik olarak verilmeli.

Millas, H. (2005, 23 Aralık). *Türk ve Yunan edebiyatında mübadele-benzerlikler ve farklar*. Herkül Millas. <http://www.herkulmillas.com/tr/hm-makaleleri/kitaplardaki-makaleler/186-tuerk-ve-yunan-edebiyatnda-muebadele-benzerlikler-ve-farklar-.html>

Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Güncel Türkçe sözlük*. 20 Haziran 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Wikipedia girişi:

Türkçedeki yabancı kökenli sözcüklerin Türkçe karşılıkları. (2023, 20 Haziran). *Wikipedia* içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/Türkçedeki_yabancı_kökenli_sözcüklerin_Türkçe_karşılıkları

Tablo ve şekillerin gösterimi:

Tablolar ve şekiller metin içine yerleştirilmelidir. Tablo ve şekillere sıra numarası verilmelidir. Tablo/Şekil numarası ve tablo/şekil başlığı, tablonun/şeklin üzerinde ifade edilmelidir. Tablo/Şekil numarası kalın yazılmalı; tablo/şekil başlığı ise tablo/şekil numarasının alt satırında, her kelimenin ilk harfi büyük ve italik olarak verilmelidir. Tablo/şekle ait notlar varsa sola dayalı olarak tablo/şeklin altında verilmelidir. Bu notlar yalnızca ihtiyaç duyulması hâlinde eklenmelidir.

Burada yer almayan durumlar için
<https://apastyle.apa.org/products/publication-manual-7th-edition> adresindeki
açıklama ve örneklerle bakınız.

Örnek:

Tablo 1

Tablo Adının İlk Harfler Büyük ve İtalik Olmalı

		xxx	xx
	xx	x	xx
	xxx	x	xx
xx	xx	x	xx
	xxx	x	xx